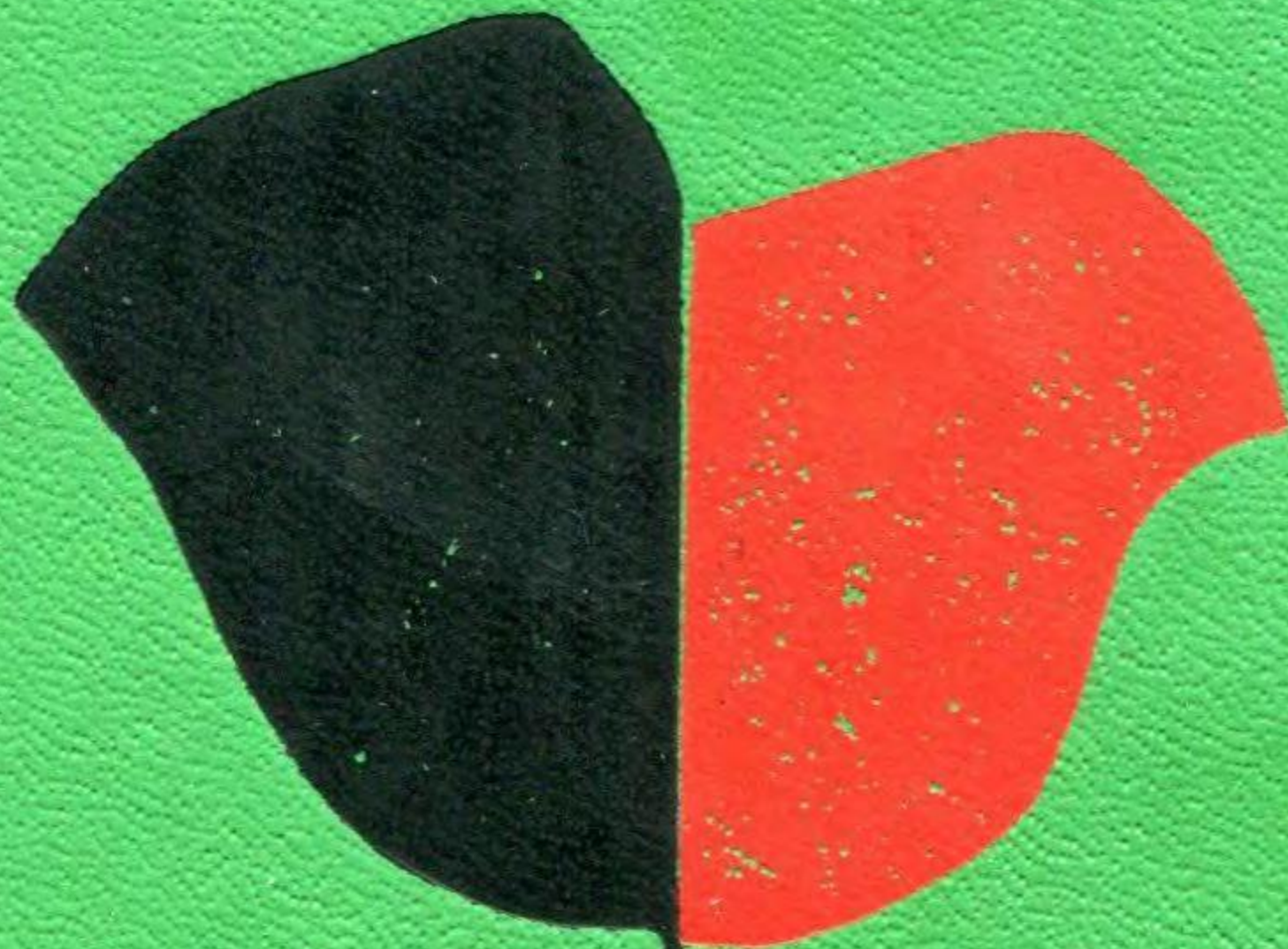

ՄԿՐՏԻՉ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՇԱՀՄԱՐԻ

ԱՌԵՂԾՎԱԾԸ

Ար2 ինդեքս ԳՄԴ 84.27

Ս 25

Սարգսյան Մ. Գ.

Ս 259 Խաղաղություն պատերազմից առաջ: Վեպ. Եր.: Սովետ. գրող. 1981 թ. 520 էջ:

«Կես դար» վեպը ինքնակենսագրական բնույթ ունի: Նրա առաջին մասը վերնագրված է «Խաղաղություն պատերազմից առաջ»: Վիպական գործողությունները ծավալվում են մեր երկրի կյանքի բախտորոշ ժամանակաշրջանում. 30-ական թվականներին և Մեծ հայրենականի առաջին տարիներին:

«Շահմարի առեղծվածը» դետեկտիվ վիպակում պատկերվում է սովետական օրգանների պայքարը քրեական հանցագործների դեմ: Գրքում տեղ են գտել նաև հեղինակի մի քանի նոր պատմվածքները:

Ս $\frac{4702080200}{705 (01) 81}$ 81

Ար 2
Ս 259

«Սովետական գրող» հրատարակչություն, 1981

ԱՆՍԱՐԻ
ԱՌԵՂԾՎԱԾԸ

Կինը չէր ամաչում ոչ բարձրաձայն արտասովելուց և ոչ 'ել առատ արցունքներից, որոնք ակոսելով դեմքի շպարը՝ կըզակից կաթում էին ծոցն ի վար: Մայոր Վահագն Բագրատունին ուշադրութեամբ նայում էր արտասովող կնոջն ու փորձում էր որսալ նրա բնավորութիւնը: «Այս կինը,— խորհում էր նա,— զոհ է դարձել իր բարութեանն ու մարդասիրութեանը: Պատասպարել է սրիկային և... խնդրե՛մ...»:

— Հանգստացեք, տիկին,— վերջապես խոսեց մայորը:— Մեզ հարկավոր է իմանալ ամեն բան: Իմանալ մանրամասնորեն...

— Զուր տվեք, խնդրում եմ...

Կինը երկար չարշարվում էր զսպելու ձեռքերի դողը, որից բերնեբերան լցված բաժակից ջուրը թափվում էր ներքև և թրջում հին և չխամրած գորգի արնավառ ծաղիկները:

— Ներեցեք, խնդրում եմ...

— Պատմեցեք սկզբից: Ինչպե՞ս հայտնվեց այդ կինը:

— Ես նրան տեսա մեր առանձնատան առջև: Նա կուչ էր եկել կիսամաշ շալի մեջ և դողդողում էր: Դեմքը կիսածածկված էր: Ես շփորձեցի տեսնել նրա դեմքը: Ինձ անհանգստացրեց նրա վիճակը: Չէ՞ որ զրսում ցուրտ էր, կիսաբուք: Չյան և անձրևի շաղախ: Այրող քամի: Դե՛, մարտ ամսվա բնավորութիւնը գիտեք: Ես խղճացի նրան: Պառավ էր, մրսած պառավ: Դրսում կսառչեր, անպայման կսառչեր: Եվ ես նրան տուն բերի...

— Հետո՞, հետո՞...

— Տուն բերի: Տաք թեյ տվի: Կերակրեցի: Նույնիսկ իմ կիսամաշ վերարկուն նվիրեցի նրան: Նա այնքան անօգնական էր ու խեղճ, որ նայելիս թրջվում էին աչքերս: Երեկոյան նա ցանկացավ հեռանալ տնից, բայց ես նրան պահեցի: Ամուսինըս՝ պրոֆեսոր Խախանյանը, գործուղման մեջ էր: Տանը ես էի և դստրիկս՝ Հասմիկը: Ի՞նչ կարող էր անել մեզ անտուն պառավը, եթե գիշերեր մեր տանը: Սեղանատանը ծալովի մահճակալի վրա անկողին բացեցի, սակայն պառավը այնտեղ քնել չցանկացավ, մերժեց: Ստիպված նրա համար անկողին գցեցի խոհանոցի մի անկյունում...

— Հետո՞, հետո՞...

— Լուսադեմին իմ սենյակում, այսինքն, ննջարանում ինչոր ձայներ արթնացրին ինձ: Բացվող-փակվող դարակների ճոռոց, թփթփոց... Երբ աչքերս բացեցի, օհ, սարսափելի էր..., — և կինը նորից թաշկինակը սեղմեց աչքերին:

— Եվ ի՞նչ տեսաք...

— Կիսախավարի մեջ, պատուհանի ֆոնին, լուրում էին երկու մտվեր: Սարսափից ճշացի... Նրանցից մեկը մոտեցավ ինձ... Այլևս ոչինչ չեմ հիշում: Ուշաթափվե՞լ էի, թե՞ բարձր սեղմել էին բերանիս, չգիտեմ, որովհետև ուշքի գալուն պես բարձր կրճքիս տեսա...

— Շա՞տ բան էին տարել...

— Մեր ունեցած-չունեցածը մաքրադարձել էին:

— Փորձեցե՛ք հիշել, տիկին, կիսամութին երևացող սիլուետների մեջ դուք պառավին տեսա՞ք, թե ո՛չ...

— Չեմ հիշում:

— Պառավ կնոջ արտաքինի մեջ դուք կասկածելի ոչինչ չե՞ք հիշում: Փորձեցեք, փորձեցեք մտաբերել դեմքը, վերհիշել արտաքինը:

— Դե՛, չորացած, սմբա՞ծ պառավ էր: Հիշում եմ նրա աչքերը: Ես հետո, միայն հետո զգացի, որ նրա աչքերը, որոնք մոխրագույն էին, կարծես անհամապատասխան էին նրա տարիքին...

— Այսի՞նքն, — լարվեց տեսուչը:

— Լավ աչքեր էին, այսինքն, իմ կարծիքով, պառավի աչքեր չէին: Սկզբում ես դա չէի նկատել: Բայց հիմա կարող եմ ասել, որ նրա աչքերը... խիստ, պառավ կնոջ աչքերը խորշում...

ներ ունեն, մի տեսակ կուշ եկած են, ինձ թվում է, որ նրա աչքերը...

— Ուրի՞շ... Իսկ հաղուստի, արտաքինի մեջ կասկածելի, ինչ-որ ձևով առանձնացող ոչինչ չե՞ք նկատել...

— Այո՛, կաշվե սև ձեռնոցներ ուներ, իմ կարծիքով, ոչ էժանագին ձեռնոցներ: Ասաց, որ ինձ նման մի բարի կին է նվիրել իրեն:

— Ահա թե ինչու տեղազննումը ոչինչ չի տալիս, ահա թե ինչու մատնահետքեր չկան,— քննիչի դեմքը գնալով մոայլվում էր,— կարո՞ղ եք ասել, թե ինչու նրա մատնահետքերը չկան նույնիսկ ամփոփների և բաժակների վրա: Չէ՞ որ նա թել է, կ'ընել ձեր տանը...

— Երեկոյան նրա օգտագործած ամանեղենը ես եռացրած ջրով և օճառով մաքուր լվացել եմ: Անժանոթ կին էր, դուցեև հիվանդ, ի՞նչ իմանաս...

— Մի վերջին հարց ես: Ասացե՛ք, ձեր հարևաններից կամ աշխատանքային ընկերներից ո՞վ գիտեր ձեր ամուսնու գործողման մեկնելու փաստը: Չէ՞ որ այդ պառավը ձեր դռանը հայտնվեց հենց նրա մեկնելու օրը: Դուք ոչ մի կապ չե՞ք տեսնում ձեր ամուսնու գործողման դնալու և պառավի հայտնվելու միջև...

— Չգիտեմ,— ասաց կինը:

— Ձեզ և մեզ համար կարևորագույն մի հարց կա, որ մենք պետք է պարզենք ձեր օգնությամբ միայն: Գողերը, նույնիսկ մթության մեջ, կարողացել են կողմնորոշվել այնքան անսխալ, որ բացել են միայն այն դարակները, միայն պատամեջ այն արկղիկները, որոնցում պահվելիս են եղել տան թանկարժեք իրերն ու զարդեղենը, ինչպես նաև գրամը: Չե՞ր գտնում, որ գողերը կամ նրանցից մեկը ծանոթ են եղել ձեր տանն ու նույնիսկ տան թաքստոցներին...

— Չգիտեմ,— ուսերը վեր քաշեց կինը,— ես պետք է մտածեմ...

— Մտածեցե՛ք, տիկի՛ն,— հոգնած խոսեց մայրը,— բայց ոչ շատ երկար: Նկատի ունեցե՛ք, որ այս գործում թանկ է յուրաքանչյուր ժամը: Աշխատեցե՛ք հիշել այն անձանց, որոնք մոտ են ձեր ընտանիքին և օգտվում են ձեր վստահու-

թյունից: Նորից եմ կրկնում, դողերը դործել են ձեր տանը: քաջատեղյակ մարդու օգնությամբ և նրա մշակած ծրագրով: Լավ կլիներ, եթե մեզ տրամադրեիր այդ մարդկանց ցուցակը...

— Կասկածել բոլորի՞նք... — ծոր տվեց կինը:

— Կասկածը դեռևս հանցանքի հավաստում չէ: Մենք վրստահ ենք, որ ցուցակում կլինի այն մարդը, որը պատճառ է դարձել ձեր տառապանքին, վախին և նյութական կորուստներին: Դուք ինձ ներեցեք, Սյուզաննա Սուրենովնա, ես ցանկանում եմ ձեզ մի շատ փափուկ և անհարմար հարց տալ...

— Խնդրեմ, հարցրեք, քնկեր քննիչ... — խոսեց հոգնած կինը:

— Դուք ի՞նչ կարծիք ունեք ձեր աղջկա փեսացուի... — մայրը հայացքով քրքրում էր ծոցատետրի էջերը, — ըբ՞... Սերժ Ոսկանյանի մասին:

Կինը վեր ցաշեց ուսերը:

— Նրանից գլուխ չեմ հանում: Չեմ հասկանում նաև աղջկաս՝ Հասմիկին: Աղջիկս մեծ երեխա է. դյուրահավատ, կամակոր, փոքր-ինչ երես առած: Սերժը կարողացել է նրա հետ լեզու գտնել: Սովորել են միասին, բայց տարբեր ֆակուլտետներում: Սերժը նախանցյալ տարի ավարտեց և ահա երկրորդ տարին է ոչ մի տեղ չի աշխատում: Նա երկու սերունի՝ Հասմիկն ու «Ժիգուլին»: Երկուսն էլ իրենց ծնողների միակ զավակներն են: Երկուսն էլ, իմ կարծիքով, բավականին շփացած և անհոգ ջահելներ: Ուրիշ ի՞նչ կարելի է ասել: Ոչինչ: Ընկեր մայր, իմ ասածը նրանց միակ, եզակի թերու-թյունն է...

— Սերժին հայտնի՞ էին ձեր զարգեղենի թաքստոցները:

— Իհարկե: Հասմիկը քանի՞-քանի անգամ հիացմունքով և հպարտությամբ իր զարգեղենը ցուցադրել է Սերժին:

— Իսկ Սերժը...

— Սերժն ի՞նչ... Նայել է ու ձեռքը թափ տվել: Սպասեցե՛ք, սպասեցեք, — հանկարծ անհանդստացավ կինը, — չի՞նի՞ թե դուք կասկածում եք Սերժին...

— Եկեք միմյանց հասկանանք, Սյուզաննա Սուրենովնա՛: Ես կուզենայի, որ դուք լավ իմանայիք հետևյալը: Հետաքրն-

նության, գործի շահերը պահանջում են, որ մենք իմանանք ամեն ինչ, իմանանք բոլորին, «վեր տռնչվում են ձեր ընտանիքին, իմանանք յուրաքանչյուրին...

— Ընդհան ասած, թեև Սերժը չի աշխատում, ես երբեք չեմ կասկածում նրա մաքրությանը, չեմ հավատում, որ նա ընդունակ լինի նման շարագործության: Հասմիկն ամեն անգամ երբ փորձել է իր զարդեղենով շլացնել նրան, Սերժը քմծիծաղով թափ է տվել ձեռքը, իսկ մի անգամ պարզորոշ ասաց. «Հիմա դրանցով հիանալու ժամանակը չէ, Հասմիկ, միևնույն է՝ ձեր և մեր ունեցվածքն, ի վերջո, մերն է, երկուսինս: Կգա օրը, և մենք դրանցով կհիանանք»: Նա օրինավոր ծնողների զավակ է, թեև պորտաբուծի կյանք է վարում:

— Շատ հարգելի Սյուզաննա Սուրենյանա,— ընդհատեց նրան մայրը,— նկատի ունեցեք, որ ամենամեծ շարիքը, որին ծանոթ եմ ես, պորտաբուծությունն է: Նա է մայրը ամեն շարյաց: Ինչպես օրինավոր ընտանիքից էլ լինի երիտասարդը, եթե չի աշխատում, չի ապրում լիարժեք, հանրօգուտ աշխատանքով, նրա ճանապարհը, մեղմ ասած, վթարային է: Պորտաբուծությունից մինչև հանցագործությունը լոկ մի քայլ է, միայն մի քայլ...

Պատուհանի տակ փափուկ ճռուցով կանգ առավ «Ժիգուլին»:

— Ահա և նրանք եկան...

Ձեռք-ձեռքի սեղանատուն մտան Հասմիկն ու Սերժը: Մտան աղմկոտ բարևով:

— Պրիվետ, մաման և անժանոթ քեռի,— ձեռքը բարձրացրեց Հասմիկը:

— Պրիվետ, մայրիկացու և անժանոթ քեռի,— ձեռքը բարձրացրեց Սերժը:

Ջահել, առողջ և դեղեցիկ զույգ է, զննում էր նրանց Բագրատունին, առողջությունը կաթում է դեմքներից: Էներգիայի առատությունից չեն կարող հանգիստ կանգնել և պտտվում են տեղում, ինչպես վազքի պատրաստ նժույգները: Սերժը՝ բարձրահասակ, գանգրահեր, մոդայիկ հագուստով, մաքուր և հեգնախառն հայացքով նայում էր մայրորին:

— Եկեք ծանոթանանք,— անսեթևեթ մտերմությամբ և ընտանեվարի մոտեցավ մայրորին:— Ես Սերժն եմ, այս ըն-

տանիքի օրինական, բայց պաշտոնապես դեռևս չօրինական-
նացված փեսան, իսկ դուք Բագրատունին եք, այսպես ասած,
քրեական աշխարհի սարսափը: Ես ձեր մասին լսել եմ...

— Սերժ,— խոսեց մայորը,— ես էլ ուզում եմ ձեր մա-
սին լսել:

— Ինչո՞ւ, ընկեր մայո՞ր, դուք ցանկանում եք ինձ աշխա-
տանքի՞ ընդունել ձեզ մոտ...:

— Ես ցանկանում եմ, որ դուք աշխատեք, սիրելի Սերժ,
անպայման աշխատեք...

— Ճիշտ գրվածք է, հարցի միանգամայն ճիշտ գրվածք,—
անբռնադրոս ու անկեղծ ժպտաց Սերժը,— այս կողոպուտը
ասպացուցում է, որ մենք, այսինքն, Համիկն ու ես, արդեն
սնանկացման ճանապարհին ենք...

— Ես չեմ կատակում,— խոժոռվեց մայորը,— ես միան-
գամայն ճիշտ եմ ասում: Դուք գիտե՞ք, արգյոք, որ շաշխա-
տելու, պորպագանդի կյանք վարելու համար կարող են ձեզ
արտաքսել Երևանից, Գիտե՞ք այդ մասին...

— Գիտեմ,— մթնդեց նաև Սերժի դեմքը,— գիտեմ, բայց
չեմ հավատում: Չեք կարող, որովհետև իմ թիկունքին կանգ-
նած են աղդեցիկ մարդիկ: Նրանք ինձ ձեզ չեն տա...

— Նրանք ձեզ իմ ձեռքը չեն տա, բայց մի օր դուք կընկ-
նեք մեր ձեռքը. այսպես ասած, հարկադիր վայրէջքի անո-
ղոք օրենքի համաձայն,— համարյա սպառնաց մայորը,—
պարապ կյանքը հաճույքով լցնելու ձեր անիմաստ ցանկու-
թյունը մի օր կծոխի ձեր ճանապարհը, և դուք, ձեր կամքից
անկախ, կհայտնվեք այնտեղ, որտեղ երբեք չէիք ցանկանա
ընկնել...

— Դուք ինձ սպառնում եք,— խոսեց նեղացած Սերժը,—
սակայն ես չեմ վախենում: Ես վախկոտ չեմ, որովհետև մեղ-
քեր չունեմ:

— Դուք ճիշտ նկատեցիք, ես ձեզ սպառնում եմ՝ ձեր իսկ
շահերից ելնելով,— մայորի ձայնը պողպատի կարծրություն
ստացավ:

— Խորապես շնորհակալ եմ,— ասաց Աերժն ու քայլեց
դիպի դուռը:

Օպերատիվ խմբի տղաները վերադարձան ձեռնունայն հախանյանների մենատան մանրակրկիտ տեղագննումը արդյունք չէր տվել: Հանցագործները հետք չէին թողել: Խոհանոցում, ուր պատասպարվել էր «Պառավը», դռան միայն մի կիսավառ լրագիր: Լեյտենանտ Մարկոսյանը գլուխ էր կոտրում իմանալու, թե ի՞նչ նպատակով է «Պառավը» վառել լրագիրը, երբ բավական է սեղմեր էլեկտրական լույսի կոճակը, և լույսը կշողար: Ոչ մի մատնահետք, ոչ մի դռնահետք, ասես գործել են ուրվականներ և ապա համբարձվել ու չբացել: Լեյտենանտ Մարկոսյանը մայրը Բագրատունու առանձնասենյակից դուրս եկավ աշխատանքային օրվա վերջում միայն և ծուլ-ծուլ բարձրանում էր Բարեկամության փողոցն ի վեր: Մարտ ամսվա գարնանային շնչառությունն ասես խեղդված լինելու: Երևան էր վերադարձել աշունը, սպիտակ մշուշ լցրել գարնան հետքերին և ասեղի նման ծակող մանր անձրևով փորձում էր կանխել գարնան գալուստը: Ավառմեքենաների հեղեղը խուլ բվվոցով էր լցրել փողոցը, և մշուշի ու իրիկնային կապույտի մեջ սուրացող մեքենաների լույսերը կաշժկտում էին դայլերի աչքերի նման: Մարկոսյանի սիրտը կրծում էր սեփական անդորությունը՝ զղացումը: «Մի՞թե ոչ ոք չի տեսել գողերին: Չէ՞ որ փողոցում գիշեր ու ցերեկ չի դադարում աղմուկը: Պետք է, պետք է, որ տեսնողներ, նկատողներ լինեն: Թեկուղ փողոց մաքրողները»: Լեյտենանտը ամուր կառչեց այս մտքից: Գողությունը կատարվել է լուսադեմին՝ ժամը 3-ի և 4-ի միջև, երբ փողոցը մաքրողները սկսում են իրենց աշխատանքը: Մարկոսյանը տաքսի կանգնեցրեց: Շուտով նա շրջանի կոմունալ բաժնի մաքրման ընթացակամ էր:

— Փողոցի այդ հատվածում այսօր աշխատել են հաջե Բագոյանն ու նրա աղջիկը, — ասաց զրասենյակի աշխատակիցն ու Մարկոսյանին հանձնեց հասցեն: Կես ժամ անց լեյտենանտ Լևոն Մարկոսյանը նստած էր քուրդ ընտանիքի համեստ հարկի տակ և խնամքով դրի էր առնում հաջեի ցուցմունքները:

— Խաջե քույրիկ, — խնդրող ու համոզող տոնով հարցնում

էր լեյտենանտը,— դու գիտե՞ս Կրոֆեսոր Խախանյանի մե-
նատունը:

— Գիտեմ,— անվարան պատասխանեց կինը,— լավ պրո-
ֆեսոր է: Ես էնոր դուրբան, մեռածին էլ կսաղացնի: Նրա
տունը իմ տերիտորիայում է: Շատ լավ գիտեմ...

Մարկոսյանը հազիվ զսպեց փռթկոցը Խաչեի «նրա տունը
իմ տերիտորիայում է» արտահայտության վրա, սակայն
ժպիտը թաքցնել չկարողացավ:

— Այս գիշեր՝ լուսնոգեմին, նրա բնակարանի շրջակայքում
դու ոչ մի կասկածելի բան չե՞ս նկատել,— հարցրեց լեյտե-
նանտը:

— Նկատել եմ,— առանց այլևայլության պատասխանեց
կինը,— պարտեզ նայող նրանց պատուհանը բաց էր, և երկար
մազերով մի աղջիկ, վառած թուղթը ձեռքին, նայում էր դուրս:
Ինձի էնպես կթվա, ընկեր պետ, որ էդ աղջիկը թուղթը տա-
րուբերելով մեկին նշան կուտար: Հետո մտածեցի, որ է-
նոնց լույսը փշացել է, չի վառվի, թուղթ վառել է, ներող
եղի, ընկեր պետ, ոտաց ճանապարհ գնալու համար...

— Դու նրանց տնեցիներին ճանաչո՞ւմ ես, գիտե՞ս...

— Զէ՛, ընկեր պե՛տ, մենակ պրոֆեսորին գիտեմ, աղջ-
կանս օպերացիա արեց, փրկեց: Պրոֆեսորին լավ գիտեմ...

— Խաչե քույրիկ, լավ մտածիր,— լեյտենանտը ձգտում
էր առավել պարզության,— պատուհանում տեսածդ կինը
գուցե պառավ էր, հը՞...

— Հացը վկա,— և բլեց Խաչեն,— աղջիկ էր, ջահել աղ-
ջիկ...

— Դեմքը հիշո՞ւմ ես...

— Կարգին չեմ հիշե, բայց աղջիկ էր, բարալիկ բոյով,
երկար ուսերին թափած մազերով: Վառած թղթի ետևից երեսը
կարգին շտեսա, բայց աղջիկ էր, ընկեր պետ, վալլա՛հ, աղ-
ջիկ էր...

— Դեմքը չես տեսել, բայց աղջիկ լինելը գիտե՞ս...

— Իսկ ի՞նչ է պատահել,— հանկարծ տաղնապեց Խա-
չեն,— գեշ բա՞ն է պատահել, ընկեր պետ...

— Պրոֆեսորի տունը գիշերը թալանել են, փորձել են
բարձով խեղդամահ անել նրա կնոջը, Խաչե քույրիկ...

Քրդուհին սկսեց մորմոքալ, վշվշալ: Մեծում էր ծնկները:

Անիծում էր գողերին: Հայերենին հաջորդեց քրդերեն անեծքը: Խաջեն սիրում և պաշտում է պրոֆեսորին: Խաջեի աղջիկը պրոֆեսորի փրկածն է, շլիներ պրոֆեսորը, Խաջեն Խասեին կկորցնեք, մահը գելի նման վրա կտար իր աղջկան և կտանեք, կտանեք... Խաջեն սիրում և պաշտում է պրոֆեսորին, իր արևը, իր մանուշակ աղջկան, իր ջիվանին, մուրազի ճամփին կանգնած իր դառանը նա է փրկել: Աստված թող պրոֆեսորին երկար կյանք տա, արևը՝ լույս ու տաքություն, սարերը՝ զով հով ու պաղ ջրեր, հողը՝ բարությամբ ու հարստությամբ... Խաջեն գիտե լավության հարգը:

— Հավատա, ընկեր պե՛տ, իմանալի հավար կբարձրացնեի,— լացակումած իր խոսքն ավարտեց քրդուհին:— Չէի թողնի պրոֆեսորի տունը կտրեն:

— Քո տեսածն էլ քիչ օգնություն չէ մեզ համար, Խաջե քույրիկ...

* *

*

Լեյտենանտ Լևոն Մարկոսյանը «Դիվին» սրճարանում ներքերշիկ էր ուտում և դանդաղ, կում-կում վայելում ոչ սառը դարեջուրը: Սրճարանում ասեղ գցելու տեղ չկար, և նա նստեց պատանի մի զույգի մոտ՝ կիսամութ անկյունում: Նստեց և փողմանեց: Տասնյոթ-տասնութ տարեկան սիրահարները, արար-աշխարհ մոռացած, գլուխ-գլխի, գգվում էին միմյանց աղավինների նման՝ կրքոտ ու անհամբեր: Տղայի ձեռքերն անընդհատ որոնումների մեջ էին: Նրանք մերթ խլում էին ազդեալ ձեռքերը, սեղմում ու մոտեցնում շուրթերին, մերթ սուզվում էին սեղանի տակ և որոնում նրա բաց ու հնազանդ ծնկները: Մարկոսյանից չէին ամաչում: Քաղաքացիական դգեստով լեյտենանտը թվում էր համարյա նրանց տարեկիցը: Ընդհակառակը, երբ պատանին բռնում էր լեյտենանտի հայացքը, աչքերը լցվում էին խանդոտ շարունակամբ, որից դեմքն ստանում էր կռվազան աքլորի արտահայտություն: Մարկոսյանն զգում էր, որ ինքն ավելորդ է այստեղ, բայց չէր շտապում բարձրանալ տեղից: Հարևան սեղանին, տարեց կնոջ հետ նստած երիտասարդը կրքից մշուշված աչքերով հռչակում էր բավական անզդուշորեն սեղանին կքած կնոջը,

որն «անմեղորեն» ցուցադրում էր իր փարթամ, կաթի սպիտակութուն ունեցող կուրծքը: «Տես է՛,— մտորում էր լեյտենանտը,— քաշում է տղային: Քաշում է մաշված հրապույրների վերջին լարումով: Իսկ սա կտցում է խայծը: Եվ ո՛նց է կտցում՝ խելահեղորեն: Կինը ցանկանում է մի անգամ ևս եռացնել իր հանդարտվող, բայց տոչոր արյունը, բնության անողորմության դեմ հանելով իր վրիժառու կենսասիրությունն ու չզինաթափվող կանացիությունը, իր զարդաթափ հրապույրների վերջին ճիգը: Բայց միևնույն է՝ բանը-բանից անցել է: Պահունակի մեջ մնացել են վերջին փամփուշտները»: Լեյտենանտը հանկարծ վատ զգաց իրեն, ամաչեց: «Ինչո՞վ եմ զբաղված, ինչո՞վ... Նստել և բազմության վերքին եմ նայում: Վերքի՛ն... Իսկ նրա առողջ մարմինն ինձ ասես չի՛ հետաքրքրում: Իմ աչքերը, որոնք կարոտ են գեղեցիկ մարդկանց, այլանդակին որոնելու, տեսնելու պաշտականության մեջ են, հակահասարակական՝ հասարակությունից, ինչպես թարախոտ վերքը՝ մարմնից, հեռացնելու տենդագին ծառայության մեջ: Ա՛յ թե գործ է... Անհրաժեշտ և անտանելի, անտանելի. ազնիվ մարդու մեջ՝ հնարավոր հանցագործը որսալու և հանցագործի մեջ՝ ազնվության և մարդկայնության նշույլը հայտնաբերելու դժվարին, անկողմնակալ և տառապալից աշխատանք: Իսկ այստեղ սիրվում են, ինչ կա որ: Այս պատանին նայում է ինձ այն շնիկի նման, որի բերանից ասես ցանկանում են թոցնել մսի կտորը: Իսկ այդ հազար առագաստ տեսած ու մաշած և մաշված կինը իրեն պահում է ամուսնական առաջաստ մտնող նորահարսի նման, և աչքերը դրանից շլանում են...»: Լեյտենանտն սթափվեց մտքերից: Աղջիկը խեղդվում էր հազից: Երկու մատով բռնել էր ծխացող սիգարետը, բռնածը ասես մատների մեջ սատկած գորտ լինելու շեղում «ֆիի՛...» արեց և ծխախոտը ճխլեց սուրճի ափսեի մեջ, անսահման ուրախություն և ծիծաղ պարզեցնելով իր անբեղանմորուք սիրահարին: Ծխել է սովորում, դառնությամբ մտածեց լեյտենանտը, ծխել է սովորում: Մի երկու-երեք օր կխեղդվի հազից, ապա կվարժվի թուլյնին, էլ չի հազա, և գործը հալած յուղի նման կգնա առաջ: Եվ ինչո՞ւ են սրանք դերասանություն անում: Մխող չեն և ցանկանում են ծխող երեւալ, Հասունանա՛լ են ուզում: Մեծ երեւա՛լ են ուզում, որ-

պեսզի իրենց ոչ մանկական արաւորներին, մեղքերին արդարացում գտնեն, բայց ափսո՛ս են...

Լղարիկ մի երիտասարդ, որի աղամախնձորը յուրաքանչյուր բառի հետ կուլ էր գնում կոկորդին և ապա հաշորդ բառին նորից հայտնւում իր տեղում, աշխարհի բոլոր սրբերով ու սրբություններով երդւում էր կողքին նստած աղջկան, որ այս մեծ աշխարհում նրանից գեղեցիկ ու լավ աղջիկ ինքը երբեք չի տեսել: Աղջիկը տգեղ էր և երևի գիտեր իր գեղեցկության գինը, քանի որ տղային նայում էր վախվորած մի թերահավատությամբ, ասես խնդրելով ձեռք չառնել իրեն:

— Հորս արեւը,— երդւում էր տղան,— հորս արեւը, հավատա՛:

Տղան խմած չէր, և Մարկոսյանն ուրախացաւ: «Ուրեմն, սիրում է աղջկան: Բարձրացնում, շոյում է աղջկա ինքնասիրությունը, նրան գեղեցկացնում է իր համար, որպեսզի սիրի իր իսկ հորինած գեղեցկությունը: Կամ ով իմանա, ասում են սիրահարի աչքին սիրածից լավը չկա: Իսկ եթե ստո՞ւմ է: Ո՛չ: Աղջկան նայում է սիրահարվածի աչքերով: Սիրում է ուրեմն, հավանում, գնահատում է սիրածին»: Սակայն որքան շատ էր երդւում տղան, այնքան քիչ էր հավատում աղջիկը նրան, որն, ի վերջո, սկսեց պաղատել տղային:

— Ես քեզ ի՞նչ վատություն եմ արել, Վարդան,— լացակումած խոսում էր աղջիկը,— զո՞ւր ես ձեռ առնում...

— Հորս արեւը,— կրկնեց տղան և բարձրացավ սեղանից: Հետո արդեն ցածրաձայն ինչ-որ բան էր փորձում ապացուցել աղջկան: Այդ պահին նա նման էր բանաստեղծություն ընթերցող վերացած պոետի: Հուզված էր. աղամախնձորը դարձել էր այնքան շարժունակ, որ ասես խոսում էր աղամախնձորով:

Սրճարանում ծխի ամպ և սուրճի հաճելի բուրմունք էր կանգնած: Երիտասարդների մի խումբ մագնիտոֆոն էր բերել, իսկ երբ հնչեց թվիստը, ողջ սրճարանն ասես հրամանով ոտքի թռավ, և սկսվեց պարը: Մարկոսյանը, դանդաղ ծամելով ուտելիքը, նայում էր պարողներին: Պարը գնալով արագանում էր և ահագնանում: Պարում էին համերաշխ, ինքնամոռաց ու երջանիկ:

Լեյտենանտ Մարկոսյանն սթափվեց իր մտորումներից։ Նա զգում էր ինչ-որ մեկի ծակոռ հայացքն իր ծոծրակին և չէր շտապում շրջվել։ Մեկն ուշադիր հետևում է իրեն, բայց ո՞վ։ Բնածին հետախույզի բնազդը անխարդախորեն հուշում էր, որ դարանակալ է հայացքը և, միաժամանակ, փախչելու, թաքնվելու պատրաստ։ Նա արագ շրջվեց, բայց արդեն ուշ էր. պարողների բազմությունը ճեղքելով, հեռանում էր... Մարկոսյանն առաջին պահ չհավատաց աչքերին, նույնիսկ հազարների մեջ կճանաչեր Զուլումի ամուր ուսերին նստած գանգրահեր գլուխը։ Փախել է կալանավայրից՝ կայծակեց մտքում, և բարձրացավ, ո՛չ, թռավ աթոռից։ Շտապելուց մոռացավ վճարել կերածի և խմածի արժեքը, և զայրացած բուֆետապանուհին շանթեց նրա թևը.

— Այդ ո՛ւր... Ամոթ չէ՞ ձեզ նման երիտասարդին, որ 11 ուրվի 30 կոպեկը չվճարելու համար շափ ընկած ձիու նման փախչի առանց ետ նայելու...

Կողքից փոթկոց լսվեց, ծիծաղում էին։ Առանց ուշադրություն դարձնելու նրանց վրա, գրպանից արագ հանելով մի թղթաղրամ, նետեց բուֆետապանուհուն.

— Ներեցեք...

Եվ նետվեց դեպի դուռը, չլսելով բուֆետապանուհու սուր ծղրտոցը.

— Մանրը վերցրեք, ընկե՛ր, մա՛նրը...

Թաց երեկո էր։ Մշո՛ւշ, մշո՛ւշ... էլեկտրասյուների և ռեկլամների լույսերը գծգունած էին։ Եվ խավարն ավելի տիրական էր։ Եվ Զուլումը չկար։ Եվ մշուշն էր կլանել նրան։ Եվ մթությունն էր թաքցրել։ Նորից թունավոր հաբի նման նա լուծվեց քաղաքի օրգանիզմում։ Լուծվեց, որ նորից թունավորի, ախտահարի քաղաքի հզոր ու բաբախուն մարմինը։ Մարկոսյանը մտքում հայհոյում էր արար-աշխարհը, իր դանդաղշությունը, բուֆետապանուհու պահանջկոտ ծղրտոցը, որոնք պատճառ դարձան իր ուշանալուն, անիծում էր մութն ու մշուշը, որոնք ակամայից դարձել էին հանցագործի հանցակիցները։ Ուսը հանկարծ տնքաց, և արթնացավ սպիացած վերքը։ Սպին այրվում էր։ Զուլումի դանակի հետքը, որ նրնչել էր երկու տարի, դանակողի հայտնվելուն պես արթնացավ և տնքաց պահանջկոտ ու հրամայող։

... Վերջին գոտեմարտը տեղի ունեցավ Զանգվի ձորում, Սրգնի տաճող ճանապարհին: Հանցագործները չէին սպասում նրանց և առաջին պահ շփոթվեցին: Զուլումն ու Չեչոտն էին, քրեական աշխարհի «արքաները»: Գողացված իրերով բեռնված տաքսի ավտոմեքենան խրվել էր այգիների կանաչի մեջ: Դռնակները բաց էին, իսկ մեքենայի կողքին բերանքսիվայր ընկած էր մի քանի տեղից դանակված վարորդի արնաշաղախ դիակը: Չեչոտը առվի մեջ լվանում էր ծանր ձեռնամարտում իր տափակած դեմքի արյունը: Երևում էր, որ թեժ ձեռնամարտ է տեղի ունեցել, և վարորդը դիմադրել է մինչև վերջին շունչը: Չեչոտին վերցրին առանց դժվարության: Զուլումը կրակեց Բագրատունու վրա, և գնդակը քերծեց մայորի ուսը: Սակայն Զուլումին վիճակված չէր երկրորդ անգամ կրակել: Լեոն Մարկոսյանի՝ կարգային բռնցքամարտիկի առաջին իսկ հարվածը նրան նետեց ներքև, և ատրճաճակը թոցրեց ձեռքից: Սակայն մինչև ձեռնաշղթա հագցնելը, պառկած դրությունից, Զուլումը հասցրեց նետել դանակը, որը անվրեպ ֆշռոցով խրվեց լեյտենանտի աջ ուսոսկրի մեջ, և ահռելի վերքից ժայթքեց արյունը: Երկու ամիս պառկեց: Վնասագերծված հանցագործները բռնեցին քավարանի ճանապարհը: Եվ ահա Զուլումը Երևանում է...

* * *

— Ընկեր մայոր,— Մարկոսյանի ձայնը ավելի քան տագնապոտ էր,— Զուլումը Երևանում է: Կես ժամ առաջ ես նրան փախցրի ձեռքիցս...

— Ի՞նչ..., — զարմանքից լայնացան մայորի աչքերը,— դու ի՞նչ է, չար երա՞զ ես տեսել... Զուլումին փնտրիր երկրի մյուս ժայրին: Նա շալակին տասը տարի ունի...

— Այնուամենայնիվ, ես նրան տեսա «Դվին» սրճարանում: Ինձ տեսնելուն պես թռավ...

— Ուրեմն, փախել է կալանավայրից, փախել է սրիկան: Իսկ ինչո՞ւ փնտրուք չի հայտարարել գաղութը, հը՞... Ուրեմն, փախցրիր, ուրեմն, թռավ, ուրեմն, չբացավ... Լա՞վ,— հետո դառնալով Մարկոսյանին,— իսկ ո՞ւմ հետ էր սեղան նստել «թագավորը»:

Լեոն Մարկոսյանի լեզուն բռնվեց: Իսկապես, ո՞ւմ հետ էր Զուլումը սրճարանում: Զէ՞ որ նա մենակ չէր: Զէ՞ որ նա-յում էր սեղանակցի թիկունքից: Ո՞ւմ հետ էր Զուլումը, ո՞ւմ հետ, ո՞ւմ հետ...

— Զեմ հիշում, չեմ նկատել..., — կմկմաց լեյտենանտը, իմանալով, որ նման վրիպումը մայորը երբեք և ոչ ոքի չէր ների: Ինքը՝ արդեն անուն հանած խուզարկուն, թույլ էր տը-վել այնպիսի սխալ, որն աններելի է նույնիսկ սկսնակ աշ-խատողին:

— Շփոթվել ես, գլուխդ կորցրել, գլուխդ կորցնելուց հետո կորցրել՝ նաև հանցագործին, — մայորը դաժանացած էր: — Մենք վատ ենք աշխատում, Լեոն, այնքան վատ, որ Զուլումի նման շարագործները առոք-փառոք, հենց բաղաբի կենտրո-նում, հենց մեր քթի տակ քեֆ են անում: Լսի՛ր, Լեոն, — Բագ-րատունու ձայնը հանկարծ փափկեց, դարձավ մտերմիկ, — դու հրաշալի տեսողություն ունես, և քո հիշողությունը լու-սանկարչական ասպարատի նման նույնիսկ երկրորդական, երրորդական նշանակություն ունեցող փաստերը, աննշան մանրուքները պահելու զարմանալի հատկություն ունի, ես գիտեմ, չէ՞... Ապա լարի՛ր հիշողությունդ, քրքրի՛ր ուղեղիդ թաքստոցները... Ովքե՞ր էին Զուլումի սեղանակիցները: Դա շա՛տ կարևոր է...

«Բա՛ն ասաց՝ կարևոր է: Իբրև ես չգիտեմ կարևոր է, թե ոչ: — Զարույթամբ մտածում էր ինքն իր դեմ կատաղած լեյ-տենանտը: — Զեմ տեսել և վե՛րջ: Սպասի՛ր, սպասի՛ր, ո՞ւմ թիկունքում էր դարանել Զուլումը: Կարծեմ աղջկա, այո՛, աղջկա: Այո՛, այո՛, աղջիկը թիկունքով նստած էր իմ կողմը: Մազերը շիկավուն էին, ուսնիվար, «կոշիկոնյա» սանրված-քով...»:

— Զեմ կարող վստահ ասել, — կմկմաց լեյտենանտը, — բայց ինձ թվում է, որ նրա սեղանակիցը աղջիկ էր, ընկեր մայոր...

— Այդպե՛ս..., — ծոր տվեց մայորը և հետո, — Ի՞նչ, աղ-ջի՞կ... Այո՛, այո՛, աղջիկ... Հավանական է, շա՛տ հավանա-կան...

— Դուք ինչ-որ բա՞ն գիտեք, ընկեր մայոր, — խոսեց լեյտենանտը:

— Իմ իմացածը դու էլ գիտես, Լևո՛ն, չէ՞ որ այսօր խոսել էիս Բագոյանի հետ: Հիշի՛ր, ո՞ւմ է տեսել նա պրոֆեսորի պատուհանում: Մենք արդեն գիտենք, որ պրոֆեսորի մենատան դուռը գողերի առջև բացել է պառավի դերն ստանձնած աղջիկը...

— Դուք այդ որտեղի՞ց գիտեք, ընկեր մայոր,— զարմացավ լեյտենանտը:

— Գաղտնիքդ թոցրել եմ, չէ՞,— ժպտաց մայորը,— մի վախենա, առաջնությունը ձեռքիցդ չեմ խլի: Հիշո՞ւմ ես աղջիկա մագերը...

— Շիկավուն, «կոլդունյա» սանրվածքով:

— Ճիշտ է, համընկնում է Բագոյանի տեսածին: Հիմա այս երկու փաստից հարկավոր է հյուսել հնարավոր վարկածներ: Բայց այդ գործը առայժմ թողնենք: Եթե Զուլումը հայտնըվել է քաղաքում, ուրեմն, սպասիր նրանից ամենահանդուգըն շարագործություններ: Հարկավոր է կանխել նրան, ոտքի հանել մեր մարդկանց, մասնավորապես նրան ճանաչողներին: Առանց «դրսի» օգնության իմ և քո գործը դժվար կլինի, Լևո՛ն:

* * *

Պրոֆեսոր Կարենի հախանյանը վերադարձավ գործուղումից: Կինը հեռագրով հայտնել էր նրան կատարվածի մասին, և պրոֆեսորը շտապ թռավ Երևան: Նա զարմացած էր գողերի «հոտառության» վրա: Տան թաքստոցները, որոնց գոյության մասին գիտեին միա՛յն ընտանիքի անդամներն ու մի քանի մտերիմներ, իսկ ինքը հաճախ փնտրում ու չէր գտնում նրանց տեղը, շարագործները գիշերվա մթության մեջ, ասես օգտվելով ռենտգեն լուսավորումից, գտել ու բացել էին և, հափշտակելով տասնյակ ու տասնյակ հազարների հասնող հարստությունը, չքացել: Պրոֆեսորն, իրոք, զարմացած էր: Լինելով կենսախինդ մարդ, նա, առանց թաքցնելու իր հիացմունքը, բարձրաձայն զրվատում էր գողերի ճարպկությունն ու ձեռներեցությունը:

— Եթե ինքս առաջնորդեի նրանց, ցանկանալով մատնել իմ գաղտնարանները, հազիվ թե կարողանայի այդքան ան-

սխալ կողմնորոշել... Այստեղ են ասել՝ իրենց գործի իսկական վարպետներ... Ես հիացած եմ նրանցով, ընկեր մայր՝ Եթե հանդիպեի այդ սրիկաներին, նախ կհամբուրեի նրանց ձա-
կատները և նո՛ր միայն կհասցնեի նրանց շլինքներին...

Մայրը Բագրատունին, պրոֆեսորի առանձնասենյակում նստած, կում-կում խմում էր թեյը և լսում նրան։ Գնալով մոայլվում էր դեմքը։ Կարո՞ղ էր, իրավունք ունե՞ր մայրըր կասկածել ամուսիններին կամ նրանց դստերն ու փեսացուին գողերին հրապուրելու և սեփական տունը թալանելու դիտա-
վորություն մեջ։ Իհարկե, ո՛չ։

— Պրոֆեսոր,— վերջապես խոսեց նա,— գողություն մեջ կամ, ավելի ճիշտ, գողերին օգնելու և ձեր տան կողոպուտը կողմակերպելու մեջ մենք կասկածում ենք ձեր տուն ազատ ելումուտ ունեցող մարդկանց, այնպիսիներին, որոնք անսխալ գիտեն թանկարժեք իրերի ու գրամի թաքստացնելը։

— Ուրեմն, ընկեր մայր,— պրոֆեսորը, ռադուկներն իրար զրա դարսած, մոտեցավ Բագրատունուն,— կաշառա-
վորեցեք ինձ և կնոջս՝ Սյուզաննա Մուրեմովնային...

— Խոսենք առանց էմոցիաների, հարգելի պրոֆեսո՛ր։ Ես կկամենայի, որ դուք հիշեիր այն անձանց, որոնք մոտ են ձեր ընտանիքին և օգտվում են ձեր վստահությունից...

Գռան զանգը կարճ և սուր զնգաց։ Տանտերը բացեց դուռը։

Մայրը ուշադիր նայեց մտնողին և անշտապ բարձրացավ աթոռից։ Մտնող կնոջ գեղեցկությունը Բագրատունուն ասես հրամայեց ոտքի կանգնել։ Միտասարդ կինը ձեռքը մեկնեց մայրին, և սա քիչ մնաց այն մոտեցներ շրթունքներին։

— Վահագն Բագրատունի,— ասաց նա։

— Ուրախ եմ,— ժպտաց կինը,— և միաժամանակ տխուր՝ պրոֆեսորին հասած դժբախտության համար։

— Արեգ Արամովնա, սիրելի՛ս,— նրան տեսնելով, պաշ-
տառաքել էր գլանականք,— ի՞նչ հետ, իմ տան հետ կատար-
վել է պարզապես տհաճ, անախորժ դեպք և ոչ թե դժբախտու-
թյուն։ Աստված կսիրեք, թողեք ցավակցելը և ձեր արեգակ-
նային դեմքը մթնեցնելը...

— Սիրելի պրոֆեսո՛ր,— ժպտալու փորձ արեց Արեգը,— այդքան անախորժությունը, եթե ձեզ չուրջ մտահոգություն

չի պատճառել, գոնե նպատակելու տրամադրութիւնը պետք է որ ձեռքանից խլած լինեն...

— Երբե՛ք,— թնդաց պրոֆեսսորը,— ես լոկ ցաւում եմ, որ այս տհաճ փաստն ինձ տուն շտապեցրեց և գրկեց ձեր հաճելի ընկերակցութիւնից։ Զէ՞ որ մենք Մոսկվայում միասնէն էինք, սիրելի Արե՛գ...

Արդյոք, հիշո՛ւմ ես, անտառ էր, առու,

Հեքիաթի պես էր, երազի նման..., — արտասանեց միանգամից ջահելացած գիտնականը։

— Ծն Կարեն վարդանովիչի ասիստենտուհին եմ և նրա գիտական ու պաշտոնական գործուղումների անգնակոյս ուղեկցորդուհին, — ասաց Արեգ Արամովնան։

«Ուրեմն, Արեգը պրոֆեսսորի սիրուհին է։ Փաստը չէն թաքցնում ո՛չ սիրեկանը, ո՛չ սիրուհին։ Գուցե դրանով պետք է բացատրել պրոֆեսսորի անհոգ վերաբերմունքը կորցրածի հանդեպ։ Թրեւում է, որ նա հեշտութեամբ չի շահել այս գեղեցկուհուն և սիրում է խենթի պես, չբաշվելով նույնիսկ իր կնոջից։ Այդպես, այդպես...»։

— Դե ի՞նչ, հարգելի մայո՛ր, ես գողերի հետ զործ չունեմ։ Զեկ է հանձնարարված այդ գործը, դուք էլ բարի եղեք որսալու և բերման ենթարկելու սրիկաներին։ Ա՛յ, օրինակ, երբ ես ձեռքում եմ մեկի որովայնը փտած աղիքները կարկատելու համար, ոչ ոքից օգնութիւն չեմ հայցում, իմ գործը անում եմ ինքս, այդպես, չէ՞, Արեգ Արամովնա։ Եվ որտեղի՞ց լույս ընկան այդ հիմար գողերը։ Ինձ որ հարցնեն՝ մարդիկ միմյանցից միայն սիրտ կգողանան, «որ ե՛րբ լինի ուրախ։ Ե՛րբ սրտի տերը գոհանա» — ինչպես ասում է բանաստեղծը։ Եվ, ի վերջո, իմ հաճելի բարեկամ մայոր Բազրատունի, ինձ թելում է՝ գողերին պետք է որոնել համեմատյան դեպք, ո՛չ իմ մտերիմներին, ո՛չ էլ բարեկամներին շրջանում, և ձեր վարկածը, մեղմ ասած, ինչ-որ չափով վիրավորական է...

— Խառնա՛վանդ որ ես եմ այս առանձնականութիւմը, — գայթակղիչ ժպտաց Արեգ Արամովնան, — իսկ ես, ինչպես ասում են նման դեպքերում ձեր մասնագիտութեան տեր մադոգիկ, ալիբի ունեմ...

Մայորը նայեց կնոջ ժպտաքող աչքերին, քաղաքավարութեամբ սեղմեց պրոֆեսսորի ձեռքն ու հրաժեշտ ասեց։

Շրջանային բաժանմունքում մայրը հավաքեց բաժնի աշխատակիցներին և առաջադրանք տվեց. ի՞նչ գնով էլ լինի գտնել Զուլումի հետքերը, առայժմ լոկ հետևել նրան և պարզել քրեական տարրերի հետ նրա ունեցած կապերը: Խստիվ հետևել կասկածելի աղջիկների վարքագծին: Դիտորդ նշանակվեց Խախանյանի փեսացուի վրա: Կարգադրվեց զրուցել Աբովյան քաղաքի բնակչուհի Սուսան Սեդրակյանի հետ: «Լուսավան» ղեկավարանում այս առավոտ տեսել են Զուլումին մեզ արդեն ինչ-որ չափով ծանոթ շիկահեր աղջկա հետ: «Մանոթը» նրանց տեսել է մոտիկից: Նկարագրեց աչքերը, սանրվածքը, պահվածքը: «Խնդրում եմ բաժին հրավիրել Լեոնուհուն, զրուցել առանց բարոյական ճնշում գործադրելու նրա վրա: Եթե նա է Զուլումի բնակչուհին, ուրեմն, խոսք քաշելը դժվար բան չէ: Թեթևամիտ, անկամ բնավորություն ունի: Բացի այդ, նա տաղանդ ունի կերպարանափոխվելու, հասկանում ես, Լեոն, տաղանդ... Փորձված հանցագործի համար դա գյուտ է: Ես վախենում եմ, նրան պահավի և զանազան զերերի համար օգտագործելուց հետո, մի ոչ գեղեցիկ օր, սուսուհուս վերացնեն մեջտեղից... Բայց ավելի լավ է ծանոթացիր այս անստորագիր նամակին»: Մայրը նրան երկարեց զեղնավուն թղթի վրա գրված մանրատառ նամակը: «Հարգելի Վահագն Բագրատունի: Սովետական քաղաքացու պարտքը մղեց ինձ գրելու այս նամակը: Հայտնում եմ, որ Երևանում է գտնվում կալանավայրից փախած և քրեական ռոդիսկի մեջ գտնվող Զուլումը: Չեմ կասգաձում, որ նրան լավ գիտեք և որոնում եք: Ես նրա տեղը չգիտեմ, բայց քանի-քանի անգամ տեսել եմ նրան, նույնպես ձեզ քաջաձանոդ, բարոյապես կասգաձելի վարքի տեր Լեոնուհուն հետ, որ տարփածուններին հայտնի է «արտիստուհի» մագանունով: Նրանց միասին ես տեսել եմ «Դվին» սրճարանում, մի քանի օր առաջ: Խնդրում եմ աշակուրջ լինել և վնասագերձել սրիկաներին: Զեր բարեկամ»:

— Հը՞, ի՞նչ կասես,— հարցրեց մայրը:

— Կնոջ ձեռագիր է,— պատասխանեց լեյտենանտը:— Դբագետ կնոջ, որը դիտավորյալ գրել է տառասխալներով:

— Ապրես, Մարկոսյան, ճիշտ է,— ուրախացավ մայորը:

— Մատնահետքեր կա՞ն...

— Ո՛չ,— մռայլվեց մայորը:

— Կասկածո՞ւմ եք որևէ մեկին...

— Առայժմ ոչ, բայց..., — մայորը հոտ քաշեց դեղնավուն թերթերից, — ֆրանսիական օդեկոյունի այս նուրբ բուրմունքը ծանոթ է ինձ: Հիշեցնում է, հիշեցնում է մեկին, բայց ո՞ւմ... Եթե հիշեցի, ուրեմն, ձեռագիրը կհանձնեմ լաբորատորիա՝ ստուգման: Բայց, իմ կարծիքով, այս նամակի հեղինակի միտքը այլ է: Նա ցանկանում է շեղել մեր ուշադրությունը, մեզ նետել կեղծ հետքի վրա, աղջկան որոնելը խափանել: Այնուհետև՝ այս կինը ցանկանում է մեջտեղից վերացնել Զուլումին: Ո՞ւմ է անհանգստացնում Զուլումը, ո՞ւմ է հարկավոր Զուլումի անհապաղ կալանավայր վերադարձնելը կամ մեջտեղից վերացնելը, ո՞ւմ, ո՞վ է վերջապես նամակի հեղինակը: Նույնիսկ չեմ էլ կասկածում, որ նամակը գրվել է հենց այդ նկատառումներով... Բայց ինչ-որ է՝ կեռնուհու հետ խոսելը չէր խանգարի:

— Հասկանալի է,— վեր կացավ լեյտենանտը,— դուք կցանկանայի՞ք մասնակցել կեռնուհու հարցաքննությանը:

— Անպայման,— ասաց մայորը:

* *

*

Աղջիկը ոտքը ուժքին գցած՝ ծխում և ծխի միջից նայում էր լեյտենանտին: Հեգնախառն, փոքր-ինչ շարաճճի հայացքը շոշափում էր լեյտենանտին, որը չէր շտապում սկսել հարցաքննությունը, այլ ինչ-որ թուղթ էր խզմզում: Մարկոսյանը հոգու խորքում հավատացած էր աղջկա անմեղությանը, սակայն համոզիչ էր նաև մայորի փաստարկը՝ կեռնուհին կերպարանափոխվելու արտակարգ շնորհք ունեն, որով և կարող էր արժանանալ քրեական տիպերի ուշադրությանը:

— Ո՞ւմ ենք սպասում, ընկեր լեյտենանտ,— նեղջրտեց կեռնուհին,— թե՞ ամոթխածությունը թույլ չի տալիս գեղեցիկ աղջկա հետ վստահ ու տղամարդավարի վարվելու...

— Այսի՞նքն,— ժպտաց լեյտենանտը:

— Զբաղեցրե՞ք ինձ, ես սովոր չեմ անուշադրության: Իսկ

եթե կարծում եք մեղավոր եմ ինչ-որ բանում, ասեմ սկզբից, որ ամուսնացած տղամարդկանց հետ սիրային կապեր չունեմ, նույնիսկ մերժում եմ հարուստ քսակ ունեցողներին. սկզբունք է, հետևաբար, իմ մեղքով ընտանիքների քայքայվելու վտանգ չկա: Երգվում եմ: Այնուհետև, չեմ տառապում վեներական հիվանդություններով: Զեմ երգվում, իսկ եթե կասկածում եք, կարող եք ուղարկել ստուգման՝ մաշկավեներական դիսպանսերի Հետո, մինչև շաիրեմ, չեմ նվիրվում ոչ ոքի: Երգվում եմ: Հետևաբար, չկան նաև բարոյական նորմերի խախտումներ: Ուրեմն, ի՞նչ եք ուղում ինձնից:— Աղջիկը նայեց յամացույցին:— Ախր, ես շուտով ժամադրավայր պետք է ներկայանամ, իմ Շուրիկն անհամբեր է, կարող է խռովել ինձնից և չբանալ...

— Ես քեզ հավատում եմ, Լեոնուհի,— խոսեց լեյտենանտը,— բայց դու, ախր, շուտ-շուտ ես սիրահարվում: Սիրածներիդ փոխում ես դիշերանոցներիդ նման: Լրջացիր, Լեոնուհի, անտևդ ցեխի ու կեղտի մեջ տրորում ես: Միթե՞ չես ափսոսում քեզ, քո դեղեցկությունը...

— Զգիտեմ,— տխրեց աղջիկը:— Լավ կլինեք դուք, բարոյականներդ, մի քիչ էլ հոգեբաններ լինե՛իք: Ես, ախր, գեղեցիկ աղջիկ եմ և տառապում եմ սիրվելու, սիրված լինելու մանիայով: Իմ հոգեկան կերտվածքն այնպիսին է, որ ես լիարժեք կին չեմ կարող դառնալ, որովհետև օրը մի քանի անգամ կդավաճանեմ նույնիսկ նրան, ում խենթորեն սիրում եմ: Իսկ ամուսնությունը պարտավորեցնում է. քեզ լավ պահե՛՛ դու ես մեղք, քեզ վատ պահե՛՛ սիրածդ ամուսինը: Իսկ այսպես ես ազատ եմ թռչնի պես և կարող եմ թռչել՝ ում դիրկն ուզեմ...

— Իսկ ո՞ւր կարող է հասցնել քեզ,— լեյտենանտի խրատական տոնի մեջ ցավոտ երանգներ հնչեցին,— գրկից դիրկ թռչելը...

— Քո դիրկը,— ծիծաղեց աղջիկը: Նա կտրուկ կերպարանափոխվեց: Աչքերում տաք, քաշող կայծեր բռնկվեցին: Հայացքը մզացավ ու քնքշացավ: Հայացքում բռնկված գուլզագմունքը մերկացավ, նյութականացավ մերկացած մարմնի նման, իսկ խոսքը կրքոտվելով՝ մտերիմ երանգ նվաճեց և նա անցավ դուրի:— Իսկ դու գիտես, սիրելի լեյտենանտ,

որ կանանց համար շատ ցանկալի ես, այ, և թե ինձ սիրելի,
ես քեզ կյանքս չէի խնայի...

— Քեզ կարգին պահիր,— նեղացավ Մարկոսյանը,— այս-
տեղ սիրային բացատրության տեղ չէ, ևս քո Շուրիկը չեմ,
գնալով խրվում ես ճահիճը...

— Իսկ դու հանիր ինձ ճահճից,— քրքջաց Լեոնուհին:

— Ինչպե՞ս, ինչպե՞ս,— վրդովվել էր լեյտենանտը,— այն-
պես ես խրվել, որ բուլդոզերն էլ չի օգնի... Մե՛ղք ես, չէ՛...

— Սիրիր և ինձ կփրկես ճահճում խեղդվելուց...

Այդ պահին ներս մտավ մայոր Բագրատունին, և աղջկա
դեմքը ասես մեկնե՛հ հանգավ: Նա կծկվեց աթոռին, փոքրա-
ցավ, և լեյտենանտը զարմանքով նկատեց, որ նա արդեն
նման է դասը շսերտած ծուլլ աղջնակի...

— Բարե, Լեոնուհի,— ասաց մայորը՝ ձեռքը երկարելով
աղջկան:

— Բարե, ընկեր մայոր,— քեթե՛ս և՛ և՛ և՛ և՛ տեղից բարձ-
րացավ Լեոնուհին:

— Զարգացել ես, Լեոնուհի՛,— խոսեց մայորը,— Երևանի
ճաշատեսակներն արդեն քեզ չեն բավարարում և ճաշելու
համար գնում-հասնում ես մինչև «Լուսավան» ռեստորանը:

— Ե՛ս, ե՛ս,— զարմացավ աղջիկը:

— Իհարկե, դու,— խոսքը հանգիստ առաջ տարավ մա-
յորը:— Քո գործն է, թե որտեղ կնստես ճաշելու կամ զվար-
ճանալու, բայց ում հետ լինելդ մեր գործն է նաև և հետա-
քրքրում է մեզ...

— Բայց ես «Լուսավան» ռեստորանում երբեք չեմ եղել,—
խոսեց աղջիկը,— ոչ երեկ, ոչ մի տարի, ոչ էլ տասը տարի
առաջ...

— «Լուսավանը» արգելված վայր չէ, Լեոնուհի,— իրենն
էր պնդում մայորը,— սակայն գողերի հետ, նրանց ընկերակ-
ցությամբ այնտեղ լինելն արդեն հանցակից դառնալու վտանգ
ունի իր մեջ...

— Ես «Լուսավանում» չեմ եղել,— հանկարծ պտռկաց
աղջիկը, և նրա հայացքը բոցավառվեց,— չեմ եղել ո՛չ գո-
ղերի, ո՛չ էլ բողերի հետ, հասկանալի՞ է... Ըստ ինձ ես սի-
րահար եմ, ըստ ձեզ՝ բարոյականներիդ՝ անբարոյական...
Եթե դուք իրավունք ունեք մտնելու իմ կյանքի մեջ, գոնե՛

խնայեցեք իմ հոգին, մի՛ փշացրեք, հանգիստ թողեք նրան, անհավատ հավատացյալներ...

Մայրը հասկացավ աղջկան: Նա չէր ստում, չէր խաբում իրենց, նրա անկեղծությունը ջախջախվում էր՝ դիպչելով մայրի սառն անվստահությանը, որը բխում էր իրավիճակից: Հարկավոր էր վերացնել պաշարումը, նահանջել: Տարիների փորձով Բագրատունին գիտեր, որ անառակի համար անառակությունը և գողի համար գողությունը սրբագործված առաքինություններ են: Բարոյական իմաստով նրանք նույնիսկ հպարտանում են իրենց անազնիվ կոչումով, այն համարելով իրենց առավելությունը: Հպարտանում են ինչպես գեղեցկուհին իր գեղեցկությամբ և տաղանդավորն՝ իր տաղանդով: Սակայն երբ գործն ստանում է իրավական երանգ, երբ առաջանում է դատի ու դատաստանի վտանգը, նրանք առաջինն են դատապարտում իրենց ստոր զբաղմունքը և մարտնչում են մինչև վերջ, ժխտելով իրենց նկատմամբ հարուցված բոլոր մեղադրանքները: Մայրը հասկանում էր աղջկան: Նա մեղսակից չէր և չէր առնչվում իրենց հետաքրքրող հարցին: Եվ Լեոնուհու աչքերն այդ պահին նման էին մերկացած ժանիքների, որոնք նայում էին վագրի մուկգնությամբ: Այդ հայացքում ընթերցվում էր ցավագին իրարանցում՝ վիրավորանքի և առեւտրության հաջորդական բռնկումներով: Մայրը հաշտության խոսք նետեց:

— Դե, լավ,— ասաց նա,— արի խոսենք առանց հիստերիայի: Ասա, դու Զուլումին ճանաչում ես...

— Ո՛չ:

— Իսկ գիտե՞ս, թե ով է նա:

— Ո՛չ:

— Ինչպե՞ս կապացուցես, որ ծանոթ չես նրան:

— Իսկ դուք ինչպե՞ս կապացուցեք, որ ծանոթ եմ նրան:

— Զեղ տեսնողներ են եղել:

— Ես պատրաստ եմ առերեսման...

— Իսկ եթե հաստատե՞ն...

— Հնարավոր է, որ հաստատվի նաև սուտը: Սակայն ես ոչ մի Զուլումի չեմ ճանաչում և ոչ մի անգամ «Լուսավան» ռեստորանում չեմ եղել:

— Եթե, այնուամենայնիվ, ստո՞ւմ ես...

— Իզուր եք ձեզ միամիտի տեղ դնում, ընկեր մայր՝, Եթե ես ստում եմ, ձեր անելիքը դուք ինձնից չէ, որ պետք է իմանաք: Դանական էլ է ձեր ձեռքը, դմական էլ, Եթե ես հանցագործ եմ կամ մեղսակից, գոյություն ունի բանտ, որի դռները դուք կախող եք մեծահոգաբար լայնորեն բացել իմ առջև...

Մայորը նայեց լեյտենանտին, սա թոթվեց ուսերը: Հարցաքննությունն ավարտված էր: Աղջկան չհավատալ չէր կարելի: «Գերասյան է, տաղանդավոր դերասան,— խորհում էր լեյտենանտը,— բայց նա կատարում է իր սովորական դերը, խաղում է ինքն իրեն: Ծա վստահ եմ, որ նա ընդունակ չէ՝ որիշի դերն ստանձնելու...»:

— Այսքանը,— ասաց մայորը,— մենք քեզ հավատում ենք, Լեոնուհի՛: Կարող ես գնալ: Միայն այս խոսք ու զրույցի շուրջը՝ ոչ մեկին ոչ մի խոսք...

— Կլոեմ ձկան պես,— ժպտաց աղջիկը:

— Հակառակ դեպքում բանտի դռները մեծահոգաբար կբացենք քո առջև,— կատակեց մայորը:

— Եթե լեյտենանտը ամեն օր բանտախուց մտնի ինձ այցելության, ես պատրաստ եմ հենց այս րոպեին բանտ գնալու,— աղջիկը աչքով արեց լեյտենանտին, ապա սկսեց քրքրել և կոնքերը ցուցադրաբար կոտրատելով քայլեց դեպի դուռը:

* *
*

— Հետևում եմ օբյեկտին,— հնչեց Բագրատունու առանձնասենյակում: Մայորը գոհունակությամբ ձեռքերը շփեց իրար:

— Հիանալի՛ է, Ապրեսյան, աշխատիր նրան չկորցնել քո տեսադաշտից:

— Նա մենակ չէ,— նորից լսվեց կրտսեր լեյտենանտի ձայնը,— նրա հետ կին կա:

— Հիանալի՛ է, Ապրեսյան,— պատասխանեց մայորը,— հետևիր նրանց թեկուզ մինչև աշխարհի ծայրը: Շուտ-շուտ կապվիր ինձ հետ, եթե հարկ լինի, քեզ օգնողներ կուղարկեմ...

— Առայժմ հարկ չկա,— խոսեց Ապրեսյանը:

— Որտե՞ղ ես դու,— հարցրեց մայորը:

— Օրդոնիկիձեի պողոտայում, հետևում եմ նրանց: Քայլում են սիրահարվածների նման, ընկեր մայո՛ր...

— Զգույշ եղիր, հա՛, օբյեկտը փորձված է, վտանգավոր և միշտ զինված:

— Լսում եմ...

Գարնան պայծառ իրիկնադեմ էր: Շլացուցիչ, բայց շտաբացնող արևը դանդաղ թեքվում էր արևմուտք: Փողոցում եռուզեռ էր, մեքենաների բվվոց, մանուկների ուրախ աղմուկ: Մաթթեզրի ծառերը բողբոջելու ճիգ էին անում: Բողբոջները ուռել էին, փափկել, դարձել դարչնագույն և պայթելու պատրաստ: Մարտն ուր-որ է կավարտի իր ամենամյա պարտադիր այցելությունը և իրավունքները կփոխանցի ապրիլին: Ապրեսյանը չէր տեսնում գարունը: Զէր լսում գարնանային աղմուկը, որ բացել էր իր լեզուն և ծվվում էր ծառերի դեռևս մերկ ճյուղերին, մայթերին, ամենուրեք...

Նա տեսնում էր բարձրահասակ, շատ վայելուչ հագնված զույգին: Քայլում էր հակառակ մայթով, նրանցից րավական մեծ հեռավորության վրա, որպեսզի շմատնի իրեն: Իսկ նրանք ճեմում էին թվացող անկաշկանդությունը և, ամենայն հավանականությամբ, ցանկանում էին շրջապատին ներկայանալ սիրահարների գիմակով: Բայց շրջապատին ի՛նչ... Ի՞նչ իմանան աշխատանքից տուն դարձող հոգնատանջ մարդիկ, որ այդ գեղեցիկ զույգը դանդաղ գործող ումբ է, որ մի թանկարժեք իրի, մի կապուկ փողի համար պատրաստ է սպանելու, հոշոտելու խաղաղ մարդկանց: Զույգը մտավ Կոմիտասի այգում գտնվող «Գարուն» ռեստորանը: Ապրեսյանը շեֆին հայտնեց իր գտնվելու վայրը և անշտապ մտավ ռեստորան:

Նստել էին դուռն ետևի սեղանին: Հարմար տեղ էր. կիսաբաց դռնից մտնողը չէր նկատի նրանց, իսկ նրանք կնկատեին առաջինը: Դուռն մոտիկությունը կհեշտացնեք նաև արագ դուրս նետվելու և թակարդից ազատվելու հնարավորությունը: «Փորձված է»,— գնահատեց մտքում Ապրեսյանը և նստեց նրանցից ոչ հեռու: Տղան մուգ ականոց էր կրում և դժվար էր կռահել հայացքի ուղղությունը: Ապրեսյանն աշխատում էր նրանց տեսնել՝ շնայելով: Ակնդետ լինե՛ր՝ կնկատեին: Հետո անդրադարձավ, որ անսահման գեղեցիկ է աղջիկը: «Կեցցե՛ս, Զուլում,— ինքնիրեն խոստովանեց Ապրես-

յանը,— ճաշակ ունի տղան: Աստվածունհին՝ սատանայի, հրեշի գրկում: Բայց չէ: Զէ՛, չէ՛, այդ աղջկան աստվածունհի ասելը մեղք է: Մե՛ղք է աստվածունհին: Աստվածունհին ի՞նչ գործ ունի Զուլումի հետ: Նմանն զնմանս սիրելի, Ախր, ի՞նչ գործ ունես, այ գեղեցկունհի, սրիկայի հետ: Բայց, ո՞վ գիտե, գուցե ինքդ ավելի մեծ սրիկա ես: Ցանկացածդ տան զարդը կարող ես դառնալ: Քեզ պես լավին կսիրեն, իհարկե, կսիրեն: Կհագցնեն թագունու նման: Գլուխներին դրած ման կտան: Թյո՛ւ, ի՞նչ թարս է աշխարհի բանը: Կամավոր ո՞ւր ես քեզ նետել գայլի բերանը: Վերջդ միենույն է՝ փա՛ս...»:

Ռուս մատուցողունհին մոտեցավ Զուլումին և ինչ-որ դիտողություն արեց նրան: Սա ձեռքը կոխեց գրպանը, մի թղթադրամ հանեց և ցանկացավ խոթել մատուցողունհու գրպանը: Վերջինս վիրավորվեց, դրամը նետեց սեղանին և բարձրաձայն կշտամբելով իրեն վիրավորողին՝ շարժվեց դեպի բուֆետ:

— Եվ ինչպե՞ս չեն ամաչում մարդիկ,— հուզվել էր նա,— խնդրում ես, որ վերարկուները կախեն հանդերձարանում, իսկ նա քեզ տասնոց է դեմ անում: Թյո՛ւ...

«Նրանք չեն հանի վերարկուները, որովհետև փախչելիս հագնել չեն կարող: Չեն հանի: Կոժգոհես, սիրելի նաստյա՛, քեզ բաժին կհանեն իրենց սրիկայական «սիրալիրությունից»: Լավ, թող նստեն վերարկուներով: Միենույն է, նրանց հոգիները չեն տաքանա ոչ վերարկուի մեջ, ոչ էլ թվացող մտերմությամբ: Չե՞ս տեսնում, քույրիկ նաստյա, նա աշխարհին նայում է սև ակնոցով: Նա դռանն է նայում, նա դարանել է, որպեսզի դարան չընկնի: Նա վախենում է րաց դռներից»:

— Ի՞նչ կցանկանայիք,— հարցրեց մատուցողունհին:

— Լուլաքաբաբ և հարյուր գրամ օդի...

Նրանք մի ամբողջ սեղան էին րացել: Ժպտում էին, իսկ ծիծաղել չէին կարողանում: Նայում, րաց չէին տեսնում իրար: Հայացքներում դեղնում էին տազնապն ու լարվածությունը: Եվ խմում էին, որ չվախենան: Օղու մեջ խեղդում էին տազնապը: Ապրեսյանը ուտում էր դանդաղ, որպեսզի ժամանակ շահեր: Դրսում կապույտ մանվածքով իջնում էր գարնանային երեկոն: Լույսերը վառվեցին մեկեն՝ հրթիռային համազարկի նման: Հետո նրանք վեր կացան: Հետո վեր կա-

ցավ նաև Ապրեսյանը: Քայլում էին մթին ծառուղով: Այգու՛ր ուր իր էլեկտրական լամպերը, առանց բացառության, ջարդված էին: «Չարաճճի մանուկները, նաև սիրահարները, խորհում էր Ապրեսյանը, փշացնում են լույսերը, առաջինները՝ ճնճողուկներին պարսատիկներով հարկադրական վայրէջքի ենթարկելու, երկրորդները՝ իրենց համբույրներն ու գզվանքները աշխարհի աչքից թաքցնելու համար»: Իսկ նրանք Ապրեսյանից ոչ այնքան հեռու, խավարին ձուլված, կանգնել և համբուրվում էին: Կրտսեր լեյտենանտը համոզված էր, որ իրեն նկատել են և սոսափում են, որ ինքն անցնի, հեռանա: Եվ նա արագացրեց քայլերը. «Ոչինչ, մի հարմար տեղում կսպասեմ նրանց»:

— Ներողություն, ախպերացո՛ւ,— մոտեցավ նրան Զուլումը,— լուցկի չե՞ք ունենա:

— Խնդրեմ,— ձեռքը գրպանը տարավ Ապրեսյանը և այդ պահին էլ ահեղ հարվածը նրան տապալեց ներքև: Հարվածն այնքան ուժեղ, այնքան անսպասելի էր, որ կրտսեր լեյտենանտը համարյա կորցրեց գիտակցությունը:

— Հոտոտում ես հետքերս, շո՛ւն,— կոացավ Զուլումը:

— Մի՛ թողնի, որ ուշքի գա, Ժորա,— լսեց կնոջ շշուկը:— Նա անպայման զինված կլինի, վերջացրո՛ւ...

— Արագ ինձ տուր հեծանվի անվաճաղը, Շահմա՛ր,— շտապեցրեց տղան,— հետո թող որոնեն ու փորձեն հայտնաբերել հանգուցյալի վերքը:

Ապրեսյանը պառկած էր անշարժ: Ուշագնաց էր ձևանում: Զէր ձևանում, չէ՛, ի՞նչ ձևանալ... Եվ փա՛ռք գիշերային մթու՛ն թյանը, որ շմատնեց և թաքցրեց նրա ձեռքերի թույլ, համարյա աննկատելի շարժումները: Նա սեղմեց գրպանում գտնվող միկրոֆոնի կոճակը և լսեց Բագրատունու խանձված ձայնը, որ խեղդվում էր նեղլիկ ծոցագրպանում:

— Արա՛գ, արա՛գ, Շահմա՛ր,— շտապեցնում էր Զուլումը:

Աղջիկը քրքրում էր իր ձեռքի լայնալուծ պայուսակը և երբ բարակ անվաճաղը թույլ, նիհարիկ լույս արձակեց Ապրեսյանի գլխավերևում, կրտսեր լեյտենանտը սեղմեց ատրո՛ճանակի ձգանք: Այգու ամայության մեջ կրակոցները զղրղացին պաշթող արկերի ուժով: Դատարկ աչգին հանկարծ կենդանացավ և հալածեց մեղավոր ու դարանակալ լուծյանը:

Երջապատը շարժվեց, լցվեց մարդկային մուգ կերպարանք-
ներով: Ռեստորանը դուրս հոսեց, նստարաններին իրար գուր-
գուրոդ սիրահար զույգերը ևս ոտքի թռան: Այդու մուտքի
կողմից լավեց հերթապահ միլիցիոներների արգելակվող մո-
տոցիկլետների խուլ ճռնշոցը: Ապրեսյանը նստեց, բայց րարձ-
րանալ չհաջողվեց: Գլուխը ցավից պայթում էր և պտտվում.
հարվածը հասցված էր ձեռքի փակողքով՝ վզարմատին: Զու-
լումը անձայն տափակել էր Ապրեսյանի կողքին և անշարժա-
ցել: Իսկ երբ առաջին միլիցիոները մոտեցավ դեպքի վայրին,
կրտսեր լեյտենանտը սարսափով նկատեց, որ կինը, որին
Զուլումը կոչում էր Շահմար, չքացել է...

* *
*

Մայոր Վահագն Բագրատունին մտահոգ էր, հոգնած, նաև
անքուն: Դեպքերը թեև զարգացան արագությամբ, թեև Զու-
լումն արդեն վնասազերծված էր, այնուամենայնիվ, հետա-
քննության ընթացքը չէր գոհացնում: Փորձը հուշում էր նրան,
որ դեպքերի նման սրընթաց զարգացմանը, նման շնախա-
տեսված կտրուկ շրջադարձին պարտադիր հաշորդում է մեռ-
յալ սեզոնը, քանի որ հետապնդվող կողմը, զգուշանալով
հերթական կորուստներից, դառնում է ավելի զգուշավոր և
ոչոչ ժամանակ, ինչպես ասում են, անցնում է ընդհատակ:
Մայորն արդեն չէր էլ կասկածում, որ սյրոֆեսոր Խախանյա-
նի բնակարանը կողոպտողների մեջ Զուլումը գլխավոր դե-
րակատարն է եղել: Այս գործը, մայորի անսասան կարծիքով,
գլխավորել են առնվազն երկու կին: Մանր վիրավոր Զուլումի
գրպանում լեյտենանտ Մարկոսյանը հայտնաբերեց սյրոֆե-
սոր Խախանյանի առանձնատան պլանը: Քանոնով և կապ-
տագույն թանաքով գծված տան հատակագծի մեջ կարմրա-
գույն սլաքները՝ առաջինը հյուրասենյակում և երկրորդը՝
ննջարանում ճշտորոշ կերպով ուղղված էին պատի խոռոչնե-
րում տեղադրված թանկարժեք իրերի արկղներին: Գծագրի
տակ գեղեցիկ երկաթագիր տառերով գրված էր գծագրողի
անունը՝ Շահմար: Այս անունը հետախույզին անծանոթ էր.
ո՛չ քարտարաններում, ո՛չ էլ հետաքննչական փաստաթղթե-
րում այս անվանը մայորը չհանդիպեց: Պարզից էլ սլարշ էր,

որ տան կողոպուտի ամբողջ գործը՝ նախապատրաստումը և իրականացումը գլխավորել է հենց Շահմարը: Երկրորդ գործող անձը արդեն զոհաստափոխված, աղքատ պառավի գերն ստանձնող աղջիկն էր, որի անձի շուրջը լրիվ մթություն էր, անտեղյակություն: Զուլումը միայն կատարել է վերջին գործողությունը՝ կողոպուտը: Ահա հիմնական գործող անձինք, որոնք առայժմ քողարկված են անթափանց խորհրդավորությանը և իսկական հետախույզի մեջ վառում են պրոֆեսիոնալ այն նախանձախնդրությունը, որը ծնում է շարին վնասագերծելու հնարքն ու տաղանդը: Մայորի գլխում վխտում էին հանգուցալուծման մի քանի վարկածներ, որոնք բացասում էին մեկը մյուսին և խանգարում Բագրատունու հաշիվներին:

Մայորը սեղմեց զանգի կոճակը: Մարկոսյանը մտավ:

— Ապրեսյանի վիճակը...

— Ոտքի վրա է: Ուղեղի թեթև ցնցում...

— Զուլումը...

— Անզգա վիճակում է: Գնդակները մնացել են սրտի շրջանում: Վիճակը համարյա անհույս է: Պրոֆեսորն ասում է, որ նրա փրկությունը վիրաբուժական հրաշք կլինի: Տեղավորված է հիվանդանոցի շորրորդ հարկի ամենավերջին սենյակում: Հիվանդասենյակի դռանը նշանակված է պահակային հսկողություն:

— Զուլումը պետք է ապրի, Սուրեն,— խոսեց մայորը,— նրա կյանքը մեզ այսօր, այս պահին ավելի է սլետք, քան իրեն: Նա պետք է ապաքինվի, ապրի՝ խոսելու համար: Այս մեկը Երկրորդ, նրա մոտ՝ հիվանդասենյակ մուտք պետք է ունենա միայն պրոֆեսոր խախանյանը և մեկ էլ հիվանդապահուհին: Ուրիշ ոչ ոք, լեյտենանտ, լսում ես... Իսկ հիվանդապահուհուն ելքն ու մուտքը, տարածն ու բերածը պետք է ստուգվի մեր մարդկանց կողմից: Զեմ կասկածում, որ որոշ մարդիկ այս պահին ցանկանում են Զուլումի շուտափույթ մահը, որպեսզի նա գերեզման տանի իրենց մերկացնող գաղտնիքը: Հետևաբար, քացառված չէ նրան թունավորելու, ինչ-որ ձևով վնասագերծելու հնարավորությունը: Իսկ բնակարանի կողոպուտին չառնչվող նրա ընկերները, իհարկե,

կուզենան, որ նա ողջ մնա, որովհետև նրա շարք վերադառնալը նրանց համար կենաց խնդիր է՝ նոր շարագործությունների, նոր կողապուտների փայլուն հեռանկարով: Ոչ ոք չի՞ փորձել այցելել Զուլումին, լեյտենանտ:

— Ոչ ոք:

— Ինձ միացրեք խախանյանին: Ալլո՛, ալլո՛, պրոֆեսոր, հարգանացս հավաստիքը: Ինչպե՞ս եք, ինչպե՞ս է ձեր հարգարժան տիկնոջ վիճակը, ապաքինվո՞ւմ է վախից և հոգեկան ցնցումներից: Այո՞... Շատ ուրախ եմ... Իմ ջերմ ողջունները... Պրոֆեսոր, խնդրում եմ ասել ինձ, կապրի՞ այն ժորաթոփուզյանը, այո՛, այո՛, կրժքին երկու գնդակ ստացած ձեր հիվանդը, այո, որի հիվանդասենյակը հսկում է միլիցիոները: Զե՞ք կարող ասել... Կապրի կամ կմեռնի՞, միջինը չկա՞... Սրամիտ եք, հա՛, պրոֆեսո՞ր... Խնդրում եմ ամեն ինչ անել նրան փրկելու համար... Զէ՛, ցուցումներ չեմ տալիս, խընդրո՞ւմ եմ...

Մայորը գրեց լսափողը:

— Զէ՛, Սուրեն, իմ և խախանյանի ջուրը մի առվով չի գնում: Նեղացավ, որ խնդրում եմ փրկել նրա կյանքը: Մասնագիտական նեղացկոտություն է: Ասում է, որ եթե կարողանա, կփրկի հիվանդին, մնացածը դատարկ խոսակցություն է:

Հեռախոսը ղնգաց: Մայորը ընկալուչի մեջ լսեց ժանոթ, հրամայող ձայնը:

— Այո՛, ընկեր գեներալ: Իհարկե, լավ չենք աշխատում: Քնած ենք ուղտի ականջո՞ւմ... Քնած չենք, ընկեր գեներալ, սակայն գտնվում ենք ոչ սթափ վիճակում: Ամեն բան այժմ կախված է Զուլումի փրկությունից, թե չէ հետաքննությունը մտնում է փակուղի: Զուլումը մեզ ոչինչ չի՞ ասի: Կասի, կասի, ընկեր գեներալ: Եթե փրկվեց՝ կխոսի: Երկու շաբաթ, քիչ է... Գոնե սպասենք մինչև Զուլումի խոսելը: Եթե մեռնի՞... Ուրեմն, ամեն ինչ պետք է սկսել սկզբից... Այո՛, ամեն օր կզեկուցեմ, ճիշտ այդպես...

— Դադում են բոլորը՝ վերևից ներքև, — Բագրատունին գրեց լսափողը, — իսկ մենք գործում ենք կույրերի նման, որ կողմ շրջվում ենք՝ դեմ ենք ընկնում կույր պատի, մինչդեռ ճանապարհը երևի քթներիս տակ է: Սուրեն՛, գնա հիվանդա-

նոց, այդ բժիշկները ամեն ինչ չափազանցում են: Քո աչքով տես այդ սրիկային: Նա մի քանի անգամ ծանր վերք է ստացել և միշտ էլ անվնաս դուրս պրծել այդ ամենից: Անսովոր ամուր առողջություն ունի: Տե՛ս, գուցե ուշքի գա հանկարծ...

Գիշերվա լռության մեջ երկար ու տագնապալից հնչեյ դուան զանգը: Պրոֆեսորի համար գիշերային զանգերն ու այցելությունները արտակարգ երևույթներ էին: Հարևանները, ծանոթները, բարեկամները և նրանք, ովքեր գիտեին վիրաբույժի ձեռքերի զորությունը, առանց ժամի ու ժամանակի հետ հաշվի նստելու գալիս էին նրա հտեից՝ իրենց հիվանդներին փրկելու ցանկությամբ: Պրոֆեսորը մերժելու սովորություն չուներ, իր կոչումը նա տեսնում էր այն անհրաժեշտ օգնության մեջ, որ նա բերում էր հիվանդների փրկությանը:

Նա նստեց անկողնում: Սեղմեց լամպի կոճակն ու վառեց լույսը: Հետո անցավ խալաթի ու մանավանդ հողաթափերի որոնումներին: Ակնոցը չգտավ և մահճակալի ոտքերի մոտ դրված հողաթափերը նա գտավ շոշափելով միայն: Նորից զանգը. տենդագին, տագնապալից ու երկար: Թեթև, հանգիստ մշշոցով քնած էր Սյուլզաննա Սուրենսկան, և նրա ներկած մազերը սև թանաքի նման խեղդել էին բարձի ձյունաշույր սպիտակությունը: «Դեռ ասում էլ է, թե հոգեկան լուրջ ցնցում եմ ապրել,— դժգոհ մտածեց պրոֆեսորը՝ խալաթը ուսին գցելով,— իսկ քնում է չորս դոզա քնաբեր ընդունածի նման, առողջ է, հա՛...»: Հետո հողաթափերը քստքստացնելով շարժվեց դեպի դուռը: Նորից զնգաց զանգը:

— Գալի՛ս եմ,— պատասխանեց անհամբեր այցելուներին և քաշեց դուռն երկաթե սողնակը:

Այցելուները չմտան, այլ ներխուժեցին: Երեք հոգի էին: Պրոֆեսորը շփոթված ընկրկեց նրանց առջև, որովհետև այցելուները դիմակավորված էին, և երեսները գոցող սև ժապավենից խայթում էին զգուշությամբ շրջապատը դիտող սպառնալից աչքերը:

— Դուք... դուք ի՞նչ եք կամենում, ի՞նչ գործ...

— Սպասի՛ր, պրոֆեսոր,— խոսեց նրանցից մեկը,— մենք քեզ վնասելու չենք եկել: Եկել ենք բանակցելու: Խորհրդելու մեր ընկերոջ համար, որի կյանքը հիմա քեզնից է կախված: Զուլումը մեծ մարդ է, պրոֆեսոր: Երևանից մինչև Կամչատկա Զուլումի անունը պրոպուսկի ուժ ունի... Դու պիտի փրկես նրան: Քո աշխատանքի դիմաց մենք բերել ենք մեր սահմանած վարձը, ստացիր ավանսով: Այս պայուսակի մեջ 20 հազար ռուբլի կա: Փրկեցիր Զուլումին՝ նույնքան էլ կստանաս մյուս գլխից: Իսկ եթե մնաց քո դանակի տակ, լսո՞ւմ ես, պրոֆեսոր հախանյան, եթե մնաց քո դանակի տակ, մենք հո գիտենք քո տան տեղը, մենք հո ճանաչում ենք քո կնոջն ու աղջկան, մենք հո ճանաչում ենք քեզ... Մենք էլ ձեր, հատկապես քո վզի վրա, կփորձենք մեր դանակների սրությունը: Վախեցնելու համար չենք ասում: Մի՛ վախենա, որ վիրահատելիս ձեռքերդ չդողան, պրոֆեսոր: Իսկ հիմա, տղերք,— շրջվեց մյուս երկուսին,— ավանսով մեծարենք մեր պրոֆեսորին...

Եվ շփոթված ու համրացած հախանյանին շտալով նույնիսկ խոսելու կամ շարժվելու հնարավորություն, վերցրեց աջը, մոտեցրեց շրթունքներին, չապոցով համբուրեց: Նույնը անձայն կրկնեցին նրա ընկերները և պայուսակը խցկելով պրոֆեսորի ձեռքը, քայլեցին դեպի ելքը.

— Բարի գիշեր, պրոֆեսոր...

Հախանյանն այլևս չկարողացավ քնել: Անկողնում պառկած նա ժանրութեթև էր անում գիշերային այցելուներից ստացած իր տպավորությունները: Վիրաբույժը շփոթված էր: Նման անկոչ այցելուներ նա չէր ունեցել: «Դերասաններ են ժամանակակից քրեականները,— դառնացած մտածում էր նա,— անտուն մուրացիկի դեր են խաղում, որպեսզի օգտվելով մարդկանց առաքինությունից ու գթասրտությունից՝ մաքրազարդեն ունեցած-չունեցածը: Մի կողմից ձեռքդ են համբուրում, մյուս կողմից քեզ «սիրաշահում» կոկորդդ կտրել: հեռանկարով: Համա՛ թե արիստոկրատ ավազակներ են, տունըդ են մտնում դիմակավորված և 20 հազար ռուբլի ձեռքների: Լա՛վ հոնորար է, մի վիրահատման համար 40 հազար ռուբլի, թյո՛ւ...»: Սյուզաննա Սուրենովնան խռմփացնում էր,

և դա ակնհայտորեն ջղայնացնում էր պրոֆեսորին: «Այդ էր պակաս, որ կինն էլ խռմփացներ: Գիրացել է: Հոգս չունի, խռմփացնում է, և որքան այլանդակ ձայներ են դուրս գալիս խռմփացնող կնոջ կոկորդից: Լա՛վ, լա՛վ, նեղսրտել հարկավոր է: Նրա ամբողջ կյանքը մի լուռ, մի նվիրական հպատակություն է հղել ինձ, իսկ ես քիչ է մնում՝ գարադավոյ կանչեմ և նրան դատարան քարշ տամ՝ խռմփացնելու համար: Ուրեմն, ես էլ մարդ չեմ, մարդ չեմ, չէ՛,— դառնությունաժբ խորհում էր պրոֆեսորը,— ուրեմն, դադարել եմ քառասուն տարվա կողակցիս սիրելուց: Իսկ նա իր ամբողջ կյանքում խռմփացրել է, իսկ ես բոլորովին չեմ նկատել նրա այդ թերությունը, բոլորովին... Նո՛ր, միայն նոր եմ տեսնում... Ասել է, չեմ սիրում այլևս, ասել է քեֆս, եղանակս սիրային չէ: Դադարել եմ նրան սիրելուց, որովհետև «երբ ծագում է արևը՝ լուսինն ու աստղերը խամրում են» — տեսնես ո՞ր գրողին է այս ոչ այնքան օրիգինալ միտքը: Արեգ Արամովնան Սյուզիին դուրս մղեց ինձնից: Արեգ Արամովնան, նա չի խռմփացնում, բոլորովին: Նա ուրի՛շ է...»: Ասիստենտուհուն հիշելը այնպիսի ջերմություն առաջացրեց պրոֆեսորի հոգում, որ մի պահ մոռացավ և՛ գիշերային այցելուներին, և՛ կնոջ խռմփոցը, և՛ արար-աշխարհ... Այգ կինը երիտասարդացրել էր պրոֆեսորին, խանդավառել նրա թանձրացող արյունը, ճախրանքի թևեր տվել նրան: Վերահաս ծերությունը նահանջել էր, և երիտասարդությունն իրեն այնքան բնորոշ քնարականությամբ օրորում էր խախանյանի հոգին: Նա ուժերի այնպիսի հորդում էր զգում իր մեջ, որ թվում էր, եթե ցանկանա՝ կարող է նստել և գրել, ասենք, սիրային մի բանաստեղծություն, որ եթե ցանկանա՝ կարող է «Արարատ» թիմի կազմում 90 քապե չափչափել ֆուտբոլային դաշտի լայնքն ու երկայնքը և նույնիսկ գոլ խփել մեր անկարող հարձակվողների փոխարեն: Արեգ Արամովնան աստվածուհի է, հաճույքով մտածում էր պրոֆեսորը, և ինքը, այո՛, այո՛, այդքան խանդավառող կին չի տեսել, չէ՛: Նա կարող է երիտասարդացնել ծերունուն: Նա կարող է հնազանդեցնել նույնիսկ ուսուրիական անսանձելի վագրերին: Նա կարող է ամենապրոգայիկ սիրահարին բանաստեղծ դարձնել: Նա, Արեգ Արամովնան,

'գեղեցկութեան և մաքրութեան այդ տիպարը: Պրոֆեսորը հիշում է, թե որքան էր զայրացել Արեգը Զուլումի պատճառով: «Պրոֆեսոր, սիրելի՛ս, նա և նրա նմանները այլանդակում են մեր կյանքի գեղեցկությունը: Դրանք էին, չէ՞, որ հոշոտեցին, հափշտակեցին արդար քրտինքով ձեռք բերած ձեր հարստությունը: Դրանք չպետք է տեղ ունենան մեր հասարակության մեջ: Եվ մի՞թե դուք պետք է փրկեք այդ արյունաբու գաղանին»: Այո՛, այո՛, ամենաքնքուշ, ամենամարդկային սիրտ ունեցող մարդն անգամ, որպիսին է Արեգը, առաջին պահ կարող է դավաճանել բժշկի կոշմանը, և դա դարձանալի չէ, որովհետև մարդասպանի, շարագործի առջև երբեմն նահանջում է մարգասիրությունը: Թյո՛ւ, պրոֆեսորը նորից հիշեց իր գիշերային հյուրերին, և սիրտը վերստին բարձրաց տագնապով ու ատելությամբ: Իսկ եթե իր վիրաբուժական դանակն անգոր է փրկելու ավազակին, որ ամենահավանական ելքն է նման ծանր վիրահատության դեպքում, ուրեմն, ի՞նչ, այդ սրիկաները իրեն և իր ընտանիքի անդամներին պետք է ոչխարների նման մորթեն, հը՞... Պրոֆեսորի շունը բռնվում էր, երբ խորհում էր անհաշող վիրահատության հետևանքների մասին: «Ե՛րբ են կորչելու այս գողերն ու մարդասպանները, ե՛րբ... Ասում են՝ այդ երևույթները անցյալի մնացուկներ են: Անցյալի մնացուկ... Ոչ միշտ, ոչ միշտ... Ասում են՝ գողությունը սոցիալական աբժատ ունի, սոցիալական շարիք է: Այո՛, այո՛, սոցիալական արմատ ունի, ինքնրստինքյան սոցիալական շարիք է: Բայց մեր օրերում գողերից շատերը գողության են մղվում ոչ շունևորության կամ աղքատության հետևանքով: Անցյալի մնացուկ, սոցիալական շարի՛ք, լուրջագային բանաձևումներ են, իսկ մա՛րգը, մա՛րդը, նրա հոգի՛ն, նրա հակվածությունը... Զպետք է երևույթին պատրաստի գնահատականներ կապեն: Դրանով գործին չես օգնի: Պատրաստի դեղատոմսեր չկան, կան ախտորոշումից բխող քուժամիջոցներ և դեղնր: Հարկա՛լոր է երևույթների խորքը նայել: Մարդը, նրա հոգեկան աշխարհի ամբողջ կոմպլեքսը դեռևս քիչ է ուսումնասիրված, չի՛ ուսումնասիրված... Ութ ամսական երեխայի ձեռքից ո՛չ ուժով, ո՛չ էլ համոզելով չես կարող տիկնիկը, խաղալիքը վերցնել: Նրա մեջ նստած է փոքրիկ, բայց ան-

հաղթահարելի սեփականատերը: Խաղալիքը իրենն է, ոչ քոնը, հասկանո՞ւմ ես, փորձիր վերցնել, այնպիսի աղմուկ-աղաղակ կբարձրացնի, որ մի փութ շոկոլադով չես փրկվի, չես շահի սիրտը... Ուրեմն, ի՞նչ... Այդ ծծկերի մեջ անցյալի մնացուկներն են հոտում, հը՞... Չլինի՞ անցյալի մնացուկները գենետիկական ակտիվություն ունեն, հը՞... Չլինի՞ ժառանգական են, հը՞, չլինի՞, չլինի՞... Մարդը չի ուսումնասիրված: Հոգեբանները մարդկային հոգեբանությունը, մարդկային հոգեկան շարժումները փորձում են բացատրել քարացած սահմանումների միջոցով: Փորձում են, թող փորձեն, փորձը փորձանք չէ, բայց օգուտն ի՞նչ... Գրողները, մարդկային հոգու այդ ճարտարապետները, ընդհակառակը, հոգու, ներքնաշխարհի գաղտնիքները բացում են այնպիսի յուրօրինակ վերլուծությամբ, որ չի ենթարկվում ոչ մի օրինաչափության: Եվ դա ճիշտ է, ճիշտ է, ցավագնորեն ճիշտ է, որքան մարդ, նույնքան՝ բնավորություն: Ամեն մարդ ծնվում, ապրում և մեռնում է յուրովի: Խնդրե՛մ... Այս էլ կոմս Լև Տոլստոյը: Օ՛, այդ Տոլստոյը, որը կարողանում է մարդու հոգուն նայել և՛ հասարակության շղթայի մեջ, և՛ նրանից անջատ՝ միայնության մեջ: Գողության, մարդասպանության, կաշառակերության, կաշառատվության պատճառները պետք է ուսումնասիրվեն անհատի ու հասարակության փոխհարաբերության, մարդու հոգեկան աշխարհի ամբողջ կոմպլեքսի խոր ուսումնասիրության միջոցով: Եվ պրոֆեսորի միտքը նորից մեխվեց գիշերային այցելուներին: Այն մարդիկ, որոնք քո ձեռքի զորությունն ու ուժը աստվածացնում են, համբուրում քո աջը, որով դու կռվում և հաղթում ես մարդու բկին չաբած մահին, նույն այդ մարդիկ առանց տատանվելու, առանց երկմտելու և խղճի խայթի պատրաստ են կտրելու քո կոկորդը, միայն նրա համար, որ մահվան հետ մենամարտելիս կարող ես պարտվել: Ուրեմն, ես մահվան բերանից պետք է խլեմ ոչ միայն այդ ավազակ Զուլումին, այլև նրա փրկությամբ փրկեմ նաև պրոֆեսոր Խախանյանի կյանքը: Թյո՛ւ...»:

— Հերիք է խռմփացնես, բավակա՛ն է,— գոռալով բոթեց կնոջը,— այնպես ես խզխզում, որ կրժքիդ տակ ասես փտած գերան են սղոցում, բավակա՛ն է...

Կինը սարսափած վեր թռավ: Նա ձեռքով բռնել էր կուրծքը, աչքերը փակ էին: Լեզվին բառեր չկային և չէին դալիս: Պրոֆեսորը հանկարծ խղճաց նրան: Բռնեց ուսերից.

— Սյուզի՛, սիրելի՛ս, ախր, խոմփացնում ես, պառկիր աչ կողքիդ:

— Տանը բա՞ն է պատահել,— նվաղած ու տաղնապոտ ձայնով խոսեց կինը՝ գլուխը վերստին դնելով բարձին և տեղնուտեղը շարունակելով խոմփացնելը, այս անգամ ավելի անողորձաբար:

— Ո՛ւխ,— տնքաց պրոֆեսորը,— սա արդեն այլ երդ է: Սա արդեն մորթվող խողի խոնշոց է, ո՛ւխ... Բայց ավելի լավ է մորթվող խողի մասին մտածել, քան մորթվող մարդու, ո՛ւխ...

Լուսացել էր: Բացվել էր ապրիլյան հեքիաթային առավոտը: Պատուհանի տակ յասամանի ճյուղերին արդեն սրվել էին բողբոջների ականջիկները, որոնք աղվամաղոտ էին, փայլփլուն, ասես լաքած: Երգում, ծլվլում էին թռչունները: Զանգվի ձորից ջրի խուլ շառաչ էր բարձրանում և մարում այգու թավուտներում: Պրոֆեսորը նայեց ժամացույցին: Բարձրացավ, հագավ խալաթն ու հողաթափերը և մոտեցավ հեռախոսին.

— Մայո՞րն է... Բարի առավոտ, մայո՞ր: Զեր Զուլումի փրկության սակագինը անսովոր կերպով բարձրացել է: Նրա ընկերները այս գիշեր ինձ 20 հազար ռուբլի բերեցին, այո, այո, դարմանալի ուլինչ չկա, 20 հազար, դեռ ավելին, խոստացան նորից այդքան տալ, եթե նրան փրկեմ մահից: Կարծեմ, դուք էլ եք նույնը ցանկանում, չէ՞... Դե, որ ցանկանում եք, ինձ տվեք 40 հազար ռուբլի հոնորարը, կամ եթե այդպիսի հնարավորություններ չունեք, գոնե խոստացեք, որ թույլ չեք տա շարագործներին՝ կոկորդս կտրելու և ոչնչացնելու իմ տունն ու ընտանիքը... Ո՛չ, ո՛չ, խմած չեմ և չար երազներ չեմ տեսել: Տեսել եմ, պարզապես, չար մարդկանց և, որ ավելի ցավալի է, հասարակական կարգն ու կանոնը պահպանելու կոչված անգոր, անձեռներեց մարդկանց... Աշխատել է հարկավոր, մայոր Բազրատունի, աշխատե՛լ...

Եվ սրտենդած նետեց լսափողը:

— Վաղը պրոֆեսորը վիրահատելու է Զուլումին: Եկեք այս փաստը ոչ ոքից չթաքցնենք: Թող իմանան բոլորը: Գուցե հետաքրքրասերների մեջ լինեն նաև նրանք, ովքեր հետաքրքրում են մեզ: Զգո՛ն եղեք, եթե հիվանդանոցի շրջակայքում երևան կասկածելի մարդիկ, աշխատեք ծածուկ լուսանկարել նրանց...

— Մի՞թե նրանք այդքան միամիտ են, որ գան դեպի խայծը, — կասկած հայտնեց լեյտենանտը:

Մայորը դժգոհությամբ նայեց նրան: Նրա հայացքի մեջ ցավագին անզորություն կար:

— Գիտես, Մարկոսյան, խեղդվողը կառչում է նաև շուղից: Մենք նման ենք բաց աչքերով այն կույրերին, որոնք կառչելու ոչինչ չունենալով, անզորությամբ թափահարում են ձեռքերը: Մինչդեռ ձեռքերը թափահարելու համար չեն տրվել մարդուն, այլ բռնելու: Մեզ հարկավոր է լոկ մի բարակ թել, և մենք կհավաքենք ամբողջ կծիկը...

— Բարակ թելը կկտրվի, ընկեր մայո՛ր, — խոսեց լեյտենանտը, — մեզ հարկավոր է վարպետորեն հյուսել այն ցանցը, որի մեջ ընկնեն նրանք՝ այդ շնաձկները... Մեզ հարկավոր է նաև այն խայծը, որով նրանց կարողանայինք հրապուրել դեպի ցանցը: Մեզ հարկավոր են ամուր ձեռքեր, որոնք ի վիճակի լինեն քաշելու այդ ցանցը քրեական աշխարհի տղմուտներից, ամբողջ այլանդակության և գարշահոտության հետ միասին...

Մայորը լսում էր ուշադրությամբ, սակայն լեյտենանտի աչքից չվրիպեցին նրա հայացքում չթաքնվող հեգնանքի կայծկլտումները:

— Ուզածդ ցանցը հյուսվում է բարակ թելից, լեյտենա՛նտ: Տվեք ինձ հենակետ, և ես երկիրը շուռ կտամ՝ հին իմաստություն է, սիրելի՛ս: Տո՛ւր ինձ ճշմարտությանը կառչած այդ բարակ թելը, որպեսզի ես կախված չմնամ դատարկ տարածության մեջ, այնուհետև, վստահ եղիք, որ ամեն ինչ կընկնի իր տեղը: Ցանկանում ես ճիշտն իմանալ, ես նույնիսկ առայժմ, միայն ինձ համար, բացել եմ այդ Շահմարի ով լի-

Նեկու գաղտնիքը, նրա առնչությունները Զուլումի հետ: Բայց քանի որ որևէ, թեկուզ աննշան հանցանշան շունեմ ձեռքիս, ինչպես ասում են՝ չեմ կարող դատարկ ձեռքերով մեջլիս մտնել... Ես սպասում եմ, լեյտենանտ...

— Գիտե՞ք Շահմարի ով լինելը և մեզ տեղյակ չե՞ք սլահում, — զարմացել էր լեյտենանտը:

— Եթե առկա չէ հանցանշանը, փաստը, ուրեմն, հարցուր տոկոսանոց ճշմարտությունն անգամ, լավագույն դեպքում, վարկածի ուժ ունի: Շենք, որ կառուցված է սորուն ավաղի վրա:

— Բայց պարտավոր եք մեզ մասնակից դարձնել ձեր մտորումներին, ձեր վարկածին...

— Իսկ ես վախենում եմ ձեզ շեղել ճիշտ ճանապարհից: Վախենում եմ փշացնել գործը: Զե՞ որ իմ ճշմարտությունն անապացույց է, հետևաբար, այն չի կարող դառնալ նաև քո ճշմարտությունը: Իմ ճշմարտությունը ես միշտ ստուգել և ստուգում եմ ձեր միշտոցով, եթե դու ևս նույն եղրահանգմանը հասնես, մենք, ինչպես ասում են, միմյանցով կուղղենք մեր ժամացույցները և կելնենք արշավի... Եվ, ի վերջո, Մարկոսյան, արի միասին ուռը հայացքով նայենք իրերի վիճակին: Վերլուծենք իրավիճակն այսօրվա դրությամբ: Եթե ուզում ես ճիշտն իմանալ, մեր ձեռքին ոչ թե մեկ կամ երկու փաստ կա, այլ փաստերի մի ամբողջ շղթա, իսկ մենք՝ քեզ հետ միասին, բարակ թել ենք մանում:

Մարկոսյանը հաճույքով մտածեց, որ Վահագն Բագրատունին երբեք ինքն իրեն դավաճանողը չէ, եթե դժգոհում է փաստերի, հանցանշանների պակասությունից կամ նույնիսկ բացակայությունից, նշանակում է նա որոնում է գաղտնիք՝ բացելու բանալին: Նշանակում է...

— Ուրեմն, այսպես, — շարունակում էր մայորը, — կողուլտել են պրոֆեսոր Խախանյանի բնակարանը: Կողոպտիչները աղքատ «Պառավին» օգտագործել են, հաշվի առնելով տանտիրուհուն՝ Սյուղաննա Սուրենովնայի մարդկային առարկությունները՝ գթասրտությունը, նրա միամտության հասնող հավատը մարդկանց նկատմամբ: Ուրեմն, նրանք լավ են իմացել նրա «թուլությունները», տան մտերիմներից մեկը կողոպտիչներին ծանոթացրել է տանտիրուհու բնավորությա-

նր: Սյուզաննա Սուրենովնան ապաստան է տալիս «Պառավիհն»: Կեսգիշերից անց «Պառավիհ» պատուհանից ազդանշան է տալիս հանցագործին, որ բնակարանի մուտքը բաց է, և նա կամ նրանք անարգել մտնում են տուն ու կատարում իրենց սև դործը: Եզրակացութուն՝ գողերն ընտրել են հարմարագույն պահը, տանտիրոջ բացակայութունը, որը գտնվում է գործուղման մեջ: Նրանք հիանալի գիտեն պրոֆեսորի թանկարժեք իրերի և դրամի թաքստոցները, որոնց տեղը նրանց մատենել է պրոֆեսորի ընտանիքին մոտ կանգնած և նրանց վստահությանն արժանացած մարդկանցից մեկը: Մենք գիտենք նաև, որ «Պառավիհ» զգեստափոխված աղջիկ է, որը հաստատում են և՛ Սյուզաննա Սուրենովնան, և՛ Խաչե Բագոյանը: Գիտենք նաև, որ բնակարանի կողոպուտը իրականացվել է քրեական փնտրուքի մեջ գտնվող Զուլումի ձեռքով: Նրա գրպանում գտնվել է պրոֆեսորի մենատան հատակադիժը, որի հեղինակը այդ օպերացիայի կազմակերպիչն է և կրում է Շահմար մականունը: Շահմարը մտերիմ է մի կողմից պրոֆեսորի ընտանիքին, իսկ մյուս կողմից՝ Զուլումին և մեծ ձեռքի տակ եղած տվյալներով վերջինիս սիրած աղջիկն է կամ սիրուհին: Փաստերի տրամաբանությունը, իրերի ընթացքը մեզ բերում են այն հաստատ համոզմանը, որ գոյություն ունի երկու անհայտով հավասարում, որի լուծման բանալին այսօր գտնվում է Զուլումի ձեռքին: Իսկ Զուլումը, հուբայություն մեզ, բռնված է: Երկու անհայտով հավասարում, լսո՞ւմ ես, լեյտենանտ, մեզ անհայտ են այդ երկու աղջիկը. ովքե՞ր են նրանք: Ինչպես ասում են՝ մենք կանգնած ենք ավագականների որջի առջև, և մեզ պակասում է միայն խորհրդավոր նշանաբանը. «Սեղամ, բացվի՛ր», որպեսզի ավարտվի հանգուցալուծումը:

— Իսկ պրոֆեսորի փեսացո՞ւն...

— Նա դուրս է խաղից: Նրա աշխարհը բոլորովին անհաղորդ է, չի առնչվում քրեականներին: Մենք դա ստուգել ենք...

— Իսկ պրոֆեսորի գիշերային այցելունե՞րը...

— Նրանք, իմ կարծիքով, չեն առնչվում մեզ հետաքրքրող գործին: Նրանք Զուլումի ընկերներն են, որոնք գողերի մեջ գոյություն ունեցող «զակոնի» համաձայն պարտավոր են

հորավիզ լինելու իրենց թայֆայի ղեկավարին: Եթե նրանք մասնակից լինեին պրոֆեսորի բնակարանի կողոպուտին, ապա այլևս այնտեղ չէին երևա ո՛չ գիշերով և ո՛չ ցերեկով:— Մայորն ուշադիր զննում էր լեյտենանտին:— Տեսնո՞ւմ ես, թվում է, թե մեզ հայտնի է ամեն ինչ, որն այս պարագայում, գործող անձանց բացակայությունն պատճառով, հավասար է ոչնչի, լեյտենանտ...

— Այստեղ մենք մի կարևոր բացթողում ունենք, ընկեր մայոր...

— Ի՞նչ բացթողում...

— Սյուզաննա Սուրենովնան գիշերային կիսախավարում նկատել է մարդկային երկու սիլուետ, ովքե՞ր կարող են լինել նրանք...

— Առաջինը՝ «Պառավը», լեյտենանտ, երկրորդը՝ Զուլումը... Ուրիշ անձանց ես այստեղ չեմ տեսնում: Եվ դրանում համոզված եմ...

— Այո՛, — հոգոց քաշեց լեյտենանտը, — մենք գտնվում ենք հանգուցալուծման նախադրանք, տեսնենք, երբ կհայտնվի մեզ համար այդ խորհրդավոր նշանաբանը՝ «Սեզամը», ինչ ցույց կտա վաղվա օրը, ընկեր մայո՛ր: Տա աստված, փրկվի Զուլումը...

Եվ լեյտենանտը բարձրացավ տեղից:

— Սպասիր, Մարկոսյան, — ինչ-որ բան էր հիշել մայորը, — դու խոսեցիր պրոֆեսորի հետ՝ նրա գիշերային այցելուների մասին: Ի դեպ, չգիտեմ ինչո՞ւ, նա ինձ տեսնել չի կարողանում: Գտնում է, որ մենք պետական թոշակառուներ ենք...

— Ինձ հետ ևս չկամեցավ խոսել: Ինչ-որ մեկը նրան տրամադրում է մեր դեմ: Ցանկանում էի խուզարկու շուն տանել, բայց ինքն ամեն բան փչացրեց: Ասում է՝ ձեր խուզարկու շունը, եթե ձեր վարժեցրածն է, ուրեմն, նրանից էլ բան դուրս չի գա:

— Հետո՞..., — զարմացած նրան է նայում մայորը:— Ուրեմն, նրան լսելն ու նրա հետ խորհրդակցելն այլևս իմաստ չունի: Հարկավոր էր հետաքննությունն անցկացնել, քննել շրջապատը՝ առանց նրան տեղյակ դարձնելու...

— Նա մեզնից առաջ ընկալ, ընկեր մայր՝, շան անունը լինելուն պես ամբողջ տունն ու դուռը խառնահանել է, որ շունը հետքերը հոտոտել չկարողանա: Զարմանալի է, չէ՞... Գնացի, վոնդեց: Ասում է՝ քանի որ մեկ տունը թալանողները մեզնից են, մեր մտերիմներից, ուրեմն, մենք առանց ձեռք էլ չոլա կդնանք...

— Խենթացե՛լ է ծերուկը,— ձեռքերը տարածեց մայրը,— լավ, հանգիստ թող նրան, թող զբաղվի իր վիրահատությանը... Եթե կարողանա փրկել Զուլումին, այդ էլ բիշ օգնություն չի լինի գործին...

* *

*

Վիրահատումն անցավ բարեհաջող: Պրոֆեսորը հախանյանի արարչագործ ձեռքերը մահվան բերանից կորզեցին Զուլումին, վիրաբույժի փառքի դափնիներին ավելացնելով մեկը ևս: Պրոֆեսորի գործընկերները, մայրաքաղաքի հայտնի վիրաբույժները կոնսիլիումի ժամանակ միաբերան հաստատեցին, որ միանգամայն անտեղի է վիրաբուժական միջամտությունը, հետևապես, ելքը՝ անհուսալի և անհեռանկար:

— Նա՛ ձեր հիվանդը, արդեն մեռած է: Միեկի կոլեգա,— ասաց պրոֆեսոր Մանուկյանը,— գնդակները եթե անմիջապես չեն սպանել նրան, ապա դատապարտել են դանդաղ մահվան: Տեսե՛ք, տեսե՛ք, որտե՞ղ է դարանել մահը,— և բժիշկը ներկաներին ցույց տվեց ոնետոհնյալն լուսանկարը,— սրտադդալի տակ և սրտի թաղանթում: Զեր հիվանդը մեռած է, կոլեգա՛... Բժշկության դարավոր պրակտիկան ցույց է տալիս, որ կարելի է փրկել այն հիվանդներին միայն, որոնք գտնվում են մահվան նախաշեմին, իսկ ձեր հիվանդն արդեն մահվան ճիրաններում է: Վիրաբույժի դանակը թեկուզև կախարդի ձեռքերում, միևնույն է, լավագույն դեպքում արագացնելու է մահը...

Նույնը կրկնեցին նաև մյուսները: Խախանյանը ռզտակար խորհուրդների համար շնորհակալություն հայտնեց իր գործընկերներին, սակայն պնդեց իրենը:

— Ինչսունինը տոկոսով դուք ճշմարիտ եք, կոլեգանե՛ր,—

Թասաց նա,— այս երիտասարդը իննսունինը տոկոսով մահինն է արգեն, սակայն ես բժիշկ եմ և իմ հուշար այն փրկարար մեկ տոկոսին ապավինելն է։ Անսահման ուժեղ է հիվանդի օրգանիզմը, եթե նա դիմադրել է վերահաս մահին առ այսօր, եթե հիվանդի մեջ կյանքն այս օրերի ընթացքում չի նահանջել, նշանակում է փրկության շանսը մեծանում է, հասնելով տասը տոկոսի։ Իսկ դա քիչ բան չէ։ Մնացածը պետք է անեն այս ձեռքերը,— և բժիշկն, իր գործընկերներին ի ցույց, սեղանին դրեց իր սպիտակ, թմբլիկ, թեթևակի թառամած ձեռքերը,— ես կհանեմ գնդակները...

Բժիշկներն իրար նայեցին, Ոմանց հայացքներում թերահավատություն կար, կային թաքնված և չթաքնված հեգնանքի կայծկլսումներ, ոմանց մոտ՝ վստահություն և հավատ, քանի որ խախտանյանի ձեռքերը մեկ անգամ չէ, որ փրկել էին անհուսալի հիվանդներին։ Ինքը՝ խախտանյանն էլ զգում էր իր վիճակի ամբողջ դժվարությունը, սակայն ինքնավստահությունն ասել էր իր խոսքը, ձեռնոցը ճեղքված էր արգեն և նահանջել, ետ կանգնել չէր կարելի։ Պրոֆեսորի հոգում ալեկոծումներ կային, որոնք մղում էին նրան դեպի դժվարը, անհուսալին։ Նախ, պրոֆեսորը հավատում էր ինքն իրեն, իր տաղանդին, իր ձեռքերին։ Դա տասնամյակների դժվարին փորձով ձեռք բերված ինքնավստահությունն էր, որը չէր առնչվում դատարկ ու սևամեջ մեծամտությանը։ Նա փրկել էր, այո՛, այո՛, ավելի ծանր հիվանդների, վկա՝ քառասուն տարիների պրակտիկան, Հայրենական մեծ պատերազմը։ Այնուհետև, խախտանյանը գիտեր, որ անհաջողությունը, ելնելով հիվանդի անհուսալի վիճակից, չէր պսակազերծի իրեն դափնիներից, չէր մթազնի իր փառքը։ Սակայն հաջող ելքը շահած դափնիներին կավելացներ մեկը ևս, որը, խոսքը մեր մեջ, շատ էր հարկավոր՝ նրա միշտ արթուն փառասիրությանը հազուրդ տալու համար։ Իսկ խախտանյանը մարդ էր, հողածին, և ոչինչ մարդկային խորթ չէր նրան։ Փառասիրությունը նրա բնավորության ամենաթույլ, ամենախոցելի կողմն էր։ Խախտանյանի մեջ նստած էր նաև դիմադրության սատանան, դեք, որը նման պարագաներում արթնանում և զինում էր նրան զարմանալի վճռականությամբ։ Կսելով իր գործընկերների կարծիքը, պրոֆեսորը նորից լցվեց վճռականու-

թյամբ, նորից «կողի ընկալ»։ որը նշանակում էր նաև՝ նուկառուի ենթարկել իր ուժերի և տաղանդի նկատմամբ թերահավատություն հայտնող իր կոլեգաներին, և, միաժամանակ, Արեգ Արամովնային դարմացնել իր ձեռքերի, իր տաղանդի շթառամող գործությամբ։ Զէ՞ որ հախանյանը սիրահարված էր նրան։ Իսկ սերը մարդուն մղում է հրաշքների։ «Ա՜ստղ ես ուզում երկնից, վար կրերեմ քեզ համար»։ Օ՛, այդ սերը... Բող խնամա Արեգը, որ մահվան դեմ թևերը քըշտած, մենամարտ էլած հախանյանին սերը թռիչքի թևեր է պարզելում։ Պատանեկան «լուպազության» այս դրսևորումը քիչ մասնակցություն չունեցավ պրոֆեսորին գրոհի տանելու գործում։ Նրա վճռականության մեջ քիչ դեր չունեին նաև «գիշերային այցելուները»՝ իրենց փրկագնով և, մանավանդ, սպառնալիքով։ Պրոֆեսորը հավատում էր նրանց։ Նրանք իրենց սպառնալիքները քամուն տվողներից չէին, չէ՛, չէ՛, նրանց ինչ, թե իրենց ընկերն անհուսալի վիճակում է, նրանց ինչ, որ միայն պրոֆեսորի հրաշագործ ձեռքը բավական չէ Զուլումի փրկության համար, նրանց ինչ, որ փողը չի կարող մահվան բերանից խլել իրենց ընկերոջը, նրանց ինչ... Պրոֆեսորի փրկարար վիրադանակի դեմ նրանք դնում են ամբողջական մի կշեռք՝ երկու անհավասար նժարով։ Մեկի մեջ՝ հոնորար-կաշառք, մյուսի մեջ՝ մահվան սպառնալիք։ Ոչինչ, ես կփրկեմ ձեր այդ մեծ սրիկային, կփրկեմ նաև ինձ, նաև բժշկության հեղինակությունը։ Իսկ դուք, սրիկա շանորդինե՛ր, ստիպված կլինեք համբուրելու ոչ միայն իմ ձեռքերը, այլև իմ ոտքերը։ Շանորդինե՛ր, ես կփրկեմ ձեր ընկերոջը, իսկ արդարադատության մարմինները կդնդակահարեն նրան։ Իսկ այդ ծանր և արդար պատիժը նույնպես կյանքի հաղթանակն է մահվան, շարի, առևանդողի, սպանողի նկատմամբ։ Ես կփրկեմ, արդարադատությունը կպատժի։ Թող այդպես լինի։ Յուրաքանչյուրս արդար և ճշմարիտ ենք մեր գործում, արդար ու ճշմարիտ ենք յուրովի։

Վիրահատման նախօրեին պրոֆեսորի առջև ծառացավ մեկ այլ դժվարություն ևս։ Արեգ Արամովնան նրա ականջին փսփսաց, որ բժշկի բնակարանը թալանողը հենց Զուլումն է որ կա, ոչ ուրիշը, Զուլումը։ Խախանյանը հանկարծակիի նկավ, վատ դգաց իրնն։

— Այո՛,— հաստատեց Արեգը,— ձեր բնակարանը կողոպտել է Զուլումը: Նրա գրպանում լեյտենանտ Մարկոսյանը գտել է ձեր մենատան հատակագիծը, թաքստոցները մատնող նշաններով: Եվ մի՞թե դուք, պրոֆեսոր, պետք է փրկեք ձեր բնակարանը կողոպտողին...

Խախանյանի լեզուն բռնվեց: Իրոք որ դժվար բան է նման հանցագործին այդքան ծանր վիրահատության, հոգեկան և ֆիզիկական ուժերի այդքան մեծ լարումների, ապրումների գնով կյանքի կոչելը: Եվ ո՞ւմ է հարկավոր այն մարդասիրության, որն ուղղվում է հենց մարդասիրության դեմ: Թող ուրիշը վիրահատի այդ սրիկային՝ առկաժեց պրոֆեսորի մտքում: Բայց ո՞վ կմոտենա, չէ՞ որ բոլորն էլ հրաժարվեցին: Բժշկների մի մասն իրեն հոգմաղացների դեմ մենամարտի պատրաստվող Դոն-Կիխոտ անվանեց: Գուցե շատերը լուռ ծիծաղում են նրա հուսահատ խենթության, սահմաններ չճանաչող համարձակության վրա: Սակայն, ասենք, թե ինքը փրկում է իր տան կողոպտիչին: Իսկ մի՞թե դա անբարոյական արարք է: Մի՞թե բժշկի կոչումը հիվանդին բուժելու մեջ չէ: Մի՞թե ինքը՝ բժշկական ծառայությունների գնդապետ Խախանյանը, չի փրկել տասնյակ ու տասնյակ գերված ֆաշիստական վիրավորների՝ սպանների, նույնիսկ գեներալների: Փրկել է: Ինքը բժիշկ է: Իսկ չէ՞ որ նրանք երգվյալ թշնամիներ էին, հիտլերականներ, որոնց խղճին ընկած էր ոչ թե մեկ կամ երկու, այլ հազարավոր անմեղ մարդկանց արյունը: Բժշկի համար թշնամիներ ու բարեկամներ չկան: Բժշկի դեմ ծառանում է լոկ մեկ թշնամի՝ մահը, և նրա սպասավորը՝ հիվանդությունը: Բժշկի համար գոյություն ունի հիվանդ, որին հարկավոր է բուժել, խլել մահվան ճիրաններից: Բժշկի իրավասությունից դուրս է թշնամուն, գողին, ավազակին մահվան վճիռ կայացնելը, նրանց դատապարտելը: Դրանով զբաղվող հատուկ մարմիններ կան՝ իրենց օրենսգրքերով, հանցանքն ախտորոշող հոգվածներով և այլն, և այլն: Թող նրանք էլ զբաղվեն դրանցով: Իսկ ինքը՝ որ տվել է Հիպոկրատի երդումը, ինքնակոչ դատարանի, տրիբունալի, մանավանդ, դահճի դեր ստանձնել չի կարող: Չէ՛, չէ՛, Արեգը կին է, սիրում է իրեն, և նրա կանացի նուրբ ջգերը չեն դիմանում նման անմարդկային լարվածության:

— Արե՛գ, սիրելի՛ս, եթե այդ սրիկան ձեռք բարձրացրած լիներ նույնիսկ իմ կյանքի վրա, միևնույն է, ես կվիրահատեի նրան: Ես բժիշկ եմ, ոչ թե դատավոր...

— Եթե իմ վրա ձեռք բարձրացնե՞ր,— գայթակղիչ ժպտաց Արեգ Արամովնան:— Ի՞նչ կանեիք, պրոֆեսոր...

— Միևնույն է, որպես բժիշկ, կբուժեի նրան: Այո՛, այո՛, որպես բժիշկ՝ կբուժեի նրան, որպես սիրող մարդ՝ կսպանեի, կուղարկեի գրողի ծոցը...

— Բուժելուց հետո՞...

— Այո՛, այո՛, միայն բուժելուց հետո: Ես բժիշկ եմ, Արե՛գ...

Արեգ Արամովնան այլևս շանդրագարծավ այդ հարցին:

Այնուհետև՝ մի քանի ժամ տևող վիրահատություն, որն ավարտելուց հետո պրոֆեսորին իր առանձնասնյակը տարան համարյա գրկած, որովհետև լարվածությունից ու հոգնածությունից ուժասպառ ծերունին անկարող էր ուտել կանգնել:

Մայրը Վահագն Բագրատունու տրամադրությունը բարձր էր: Պրոֆեսոր Խախանյանը վերջսպաս խոսք էր տվել, որ մի երկու օր անց կարող են խոսել, նույնիսկ հարցաքննել հիվանդին: Զուլումը դեռևս թույլ էր, գծվարությունմբ էր ուշքի գալիս: Վիրահատությունից հետո, մի քանի օր շարունակ նա կռվում էր մահվան դեմ և բժիշկների հետ ձեռք-ձեռքի, վերջապես, անցավ մահվան սահմանագծից դեպի կյանք: Եվ այժմ արագությունմբ ապաքինվում էր: Մայրը գոհունակությամբ, ձեռքերն իրար շփելով, տալիս էր վերջին ցուցումները:

— Նախ, գիշերային դիտորդներ պետք է կարգել հախանյանի բնակարանի մոտ: Ես կաբժում եմ, որ շուտով կերևան նրա գիշերային այցելուները՝ իրենց պարտքը մարելու, պրոֆեսորին վարձատույց լինելու: Ռեժեղացված օպերատիվ խումբը աղղանշանի գեպքում պարտավոր է անմիջապես ձերբակալել նրանց: Այս մեկ: Այնուհետև, հարկավոր է ուժե-

Ղացնել պահակային հսկողութիւնը հիվանդանոցում: Պետք է նշանակել նաև շորրորդ հարկի մուտքը հսկող պահակ: Բացառված չէ փախուստի փորձը Զուլումի կողմից և նրան փախցնելու փորձը՝ ընկերների կողմից: Այս էլ երկուս, եթե աստված հաջողի, և մենք կարողանանք քաշել Զուլումից Շահմարի և «Պառավի» գաղտնիքները, ուրեմն, կշահենք Դիլիջանի անտառում քեֆ անելու մեր արդար, անկապաւելի իրավունքը:

Մայորը բարեսրտորեն ժպտաց և իր հոգնած դեմքից ու ուսերից ասես մի քսան տարի նետեց ներքև...

Զուլումին հիվանդանոցից գողանալու լուրը, ո՛չ, գույժը, բաժանմունքում պայթեց ռումբի նման.

— Գողացել են, փախցրել...

— Ինչպե՞ս...

— Ովքե՞ր...

— Ե՞րբ...

— Ինչ՞ով, ի՞նչ հնարքով...

Այս հարցերի պատասխանը ստանալու նպատակով մայորը, որի սրտին ասես գանակ էին զարկել, թռավ հիվանդանոց: Ժողովուրդ էր հավաքվել, մարգիկ բարձրաձայն քննարկում էին Զուլումին փախցնելու հնարավոր և անհնար, եղած և հորինված մանրամասները: Գովում էին գողերի ձեռներեցութիւնը, որոնք, հիմարացնելով միլիցիոներներին, և, իբր թե նրանց քաղցր խումփոցի տակ, փախցրել են իրենց «առաջնորդին»:

— Գողեր չլինեին, ճակատները կհամբուրեի,— խոսում էր մեկը:

— Եթե մեր միլիցիան այսքան օպերատիվ, այսքան հնարամիտ լիներ, հիմա երևանում չէին լինի ո՛չ գողեր, ո՛չ գողութիւն:

Միլիցիոներները, որոնցից մեկը հսկում էր շորրորդ հարկի, իսկ մյուսը՝ հիվանդասենյակի մուտքը, բոլորովին անտեղյակ էին գիշերվա անցուդարձից և Զուլումի բացակայութիւնը

իմացել էին միայն առավոտյան՝ հիվանդապահուհու սուր ծզրուսքից.

— Ամա՛ն... Հիվանդը պատուհանից նետվել է ներքև...

Սակայն ներքևում Զուլումի մարմինը չկար և չէր էլ կարող լինել: Հիվանդանոցի շքամուտքը հսկող բարապանը լուսադեմին նկատեց դռան առջև, ասֆալտի վրա թպրտացող և տնքացող մարդուն, որի ձեռքերն ամուր կապված էին մեջքին և բերանը թաշկինակ էր խցկած: Երբ արձակեցին նրա լեզվի ու ձեռքերի կապերը, դեմքին ջուր սրսկեցին, և անժանոթն սկսեց խոսել, պարզվեց, որ լուսատեղակայող ամբարձիչ ավտոմեքենայի վարորդն է, որին գիշերը Կիևյան փողոցում շանթել են երեք հոգի, կանգնեցրել, նախ՝ երկու հիսունանոց խոթելով գրպանը, ստիպել, որ իրենց հիվանդանոց տանի: Վարորդը, որին վախն ու հարյուր ուրբին դարձրել են կամազուրկ և փափկեցրել մետաքսի նման, առանց առարկելու կատարել է նրանց պահանջը: Լուսադեմին մեքենան կանդնել է հիվանդանոցի պատի տակ, որից հետո վարորդին արդեն բռնությամբ «զրկել են» վարորդական իրավունքից, ձեռքերը շղթայել, բերանը գոցել, որպեսզի չխանգարի իրենց և ավելորդ ազմուկ չսարքի: Նրան թողել են հիվանդանոցի շքամուտքի առջև, որպեսզի առավոտյան ստանա առաջին օգնությունը և, միաժամանակ, մայոր Բագրատունին ականատեսի միջոցով իմանա, թե ինչպիսի՞ հնարք-հնճարքով են զոդացել Զուլումին: Այո՛, այդպես էլ ասացին, ծիծաղելով. «Ասա՛ մայորին, որ նա վատ է աշխատում: Շնորհակալ ենք Զուլումին փրկելու նրա ջանքերի համար և զգուշացնում ենք, որ այսուհետև քիթը դեսուդեն չխոթի: Քիթմուրը կչարդենք»: Հետո գործի էին դրել մեքենան, զամբյուղը բարձրացրել մինչև շորորոդ հարկ, բաց պատուհանից մտել հիվանդասենյակ և վերցնելով իրենց ընկերոջը, սուսուփուս, առք-փառք, իջել ներքև: Թե հետո ո՞ւր չքվեցին, ո՞ւր տարան մեքենան, միայն ասածուն է հայտնի...

— Զարմանալի է,— խոսեց մայորը,— մի՞թե հերթապահող բուժանձնակազմից կամ հիվանդներից ոչ ոք գիշերային լուծյան մեջ չի լսել մեքենայի հնդդունը...

— Ասենք լսել են, ասենք տեսել են,— պատասխանեց վարորդը,— ի՞նչ իմանան, թե մարդագողություն է կատար-

վում: Մեքենայի ձայնն ի՞նչ կարող է հուշել ցավին գերված ու անկողնուն դամված հիվանդներին: Մեքենան դռում է. է՛, թող դռա: Միայն շուտ չքվի, որ շխանգարի մեր քունը:

Մայորը նույնիսկ խոսելու ուժ և տրամադրություն չունեի: Նա կարգադրեց միլբաժանմունք տանել վարորդին և գրի առնելով նրա ցուցմունքները՝ ազատ արձակել: Կարգադրեց նաև հայտնել ավտոտեսչությանը՝ հափշտակված մեքենան որոնելու համար: Մայորը երկար, շատ երկար զբաղվեց տեղադնություններ: Ասֆալտին դաջված մեքենայի անվահետքերը պատճենեցին: Պատճենեցին նաև լուսամուտի գոգին դրոշմված ոտնահետքերը: Մայորը, երևի կյանքում առաջին անգամ, չկարողանալով զսպել իրեն, ուրիշների ներկայությամբ «դանդալոշ և էշի ականջում քնած» ածականներով դիմավորեց հարկի հիվանդասենյակի շփոթված և կարկամած պահակներին, բանտարկությամբ սպառնաց նրանց ու քշեց միլբաժանմունք:

Նման պարտություն մայոր Բագրատունին երբեք չէր կրել: «Նոկաուտ էր՝ անվրեպ, մահացու, հեղինակազրկող... Իհարկե, ինձ հայտնի է մեր սխալի պատճառը: Օպերատիվության և արագության պակաս: Հնարամտության բացակայություն: Եվ հակառակորդն օգտվեց մեր սխալներից»: Պահակող միլիցիոներներին ինքը պատժել չի կարող: Նրանք պահակակետը չեն լքել: Դրսից երկու պատով բաժանված միջանցքում չեն լսել նաև մոտորի աղմուկը կամ եթե լսել են, ապա նրա խուլ ձայնը նրանց մեջ չի առաջացրել ո՛չ կասկած, ո՛չ էլ տազնապ: Իսկ պարտությունը, երբ ձեռքից դուրս է պրծնում՝ մեծ շնաձուկը և սպառնալիք է շարժվում մարդու դեմքին, այդ արդեն անտանելի է: Մայորը գիտեր, հրաշալիորեն գիտեր, որ մինիստրության կոլեգիան քննության կառնի այդ հարցը: Գիտեր, որ նման խայտառակ վրիպումի համար կպատժեն իրեն, բայց այն պատիժը, որ իր խղճի ձայնն էր պարտադրում իրեն, վեր էր ամեն տեսակի վարչական տույժերից ու պատժից: Իրեն տրված են իրավունքներ, տրված է նաև պարտականություն՝ հասարակությանը գողերից ու ավազակներից, հակահասարակական տարրերից զերծ պահելու համար, իսկ ինքը փաստորեն չի կարողանում արդա-

րացնել այդ վստահությունը, հաշտառակություն, ուրիշ ոչինչ...

Հիվանդանոցի դռների միջև մտքերին գերված մայորը քիչ մնաց բախվեր պրոֆեսոր հախանյանին: Վերջինս պակաս հուզված չէր և ակնոցի միջից շարացած նայեց մայորին.

— Փախցրիք, մայոր, ես հենց սկզբից կռահեցի, որ դուք այս գործի տակից դուրս չեք գա: Փուլ եկավ, ամեն բան փուլ եկավ, նաև իմ աշխատանքը՝ անմարդկայնորեն ծա՛նր, ծա՛նր... Ասացե՛ք, աղավնյա՛կս, գուցե մեր տան մտերիմները նորի՞ց խառն են այս գործին, նորի՞ց օգնեցին այդ ավազակներին, հը՞...

Պրոֆեսորի խոսելու տոնը գրգռիչ էր, մարտահրավերի նման և, մայորն իրեն զսպել չկարողացավ.

— Ընկ՛ր հախանյա՛ն, եթե դուք իսկապես չեք հասկանում, որ ձեր բնակարանի գողության մեջ խառն են ձեր ծանոթները, աստված ձեզ հետ, դա ձեր գործն է: Ասենք թե մեր ճշմարտությունը ձեր ճշմարտությունը չէ, ուրեմն, ի՞նչ, անվերջ պետք է մեր երե՞ստվ տաք այդ թվացող սխալը, հը՞... Իսկ ո՞ւր մնաց քաղաքավարությունը...

— Դուք, հարգելի մայո՛ր, մեկ անգամ չէ, որ սխալվում եք: Ձեր սխալները, որոնք կրկնվում են պարբերաբար, արդեն խրոնիկական բնույթ ունեն և վերաճում են անբանության, հեղինակագրկելով ձեր բնադավառի մարդկանց... Հարկավոր է, մեղմ ասած, անցնել աշխատանքային այլ, ավելի հեշտ տեղամաս, փոխել մասնագիտությունը: Խնդրում եմ շնորհանալ, ընկեր մայո՛ր, հարգանացս հավաստիքը...

— Շնորհակալ եմ, հարգելի պրոֆեսոր, բարի խորհրդի համար: Հնարավոր է, որ ես անցնեմ այլ մասնագիտության, բայց մինչ այդ խոստանում եմ ոսկե սկուտեղով ձեզ մատուցել ձեր բնակարանը կողոպտողներին:

— Մեծախոսությունը անտանելի թերություն է, մայո՛ր, իսկ մեծախոսը... Կռիլովի առակը ձեզ օրինակ, դատարկ տակառի աղմուկը մեծ է, սակայն... Հա՛, մոռացա, որ ձեզ համար ես հաճելի անակնկալ ունեմ, կասեմ, եթե վստահ լինեմ, որ ձեր սիրտը կդիմանա: Նման մեծ ուրախության: Ձեր տղաները, որոնք գիշեր ու ցերեկ վխտում են մեր տան շրջակայքում, իմ այցելուներին հանկարծակիի բերելու նպատակով,

կարծում եմ, շատ կզարմանան, իմանալով, որ այս անգամ օրը ցերեկով հիվանդանոցում իմ պարտատերերից ես ստացա իմ հոնորարի վերջնահաշիվը...

— Ի՞նչ..., — իրոք, քիչ մնաց պայթեր մայրի սիրտը։ Ուրեմն, խփվեց նաև այդ վերջին խաղաքարտը։ Կատարյալ բարոյական սնանկացում։— Եվ ո՞վ բերեց այդ հոնորարը...

— Մի շատ հաճելի և սիրունիկ աղջիկ։ Բերեց, դրեց իմ սեղանին, համբուրեց իմ ձեռքը և ծտի նման թռ՛ռ, թռավ, գնաց... Հարգանացս հավաստիքը, ընկեր մայո՛ր, կապիտուլյացիա, լրիվ և անվերապահ կապիտուլյացիա, ահա թե ինչը կփրկի ձեզ...

— Դուք ճիշտ եք, պրոֆեսոր, դուք միանգամայն ճիշտ եք, — խոսեց մայրը, — սակայն մեկ անգամ գոնե հավատացե՛ք ինձ՝ խուզարկու Բագրատունու։ Այն աղջիկը, որ բերել է այդ փողը ձեզ, որը համբուրել է ձեր ձեռքը, այն աղջիկըն է, այն «Պառավը», որը խաբելով ձեր կնոջը՝ Զուլումի հետ մաքրավարդել է ձեր տասնամյակների վաստակը։ Այս մեկը Այնուհետև, այն հոնորարը, որ այնքան ջանասիրաբար ձեր գրպանն են լցնում ձեր «բարեկամները», ոչ այլ ինչ է, քան դրամի վերածած ձեր տան զարդեղենը, որի թերմացքը մեծահոգաբար նվիրում են ձեզ։ Ընդունեցե՛ք, խնդրում եմ, այս հարյուր տոկոսանոց ճշմարտությունը։ Եթե մեզ հիմարացրել են, պրոֆեսո՛ր, ապա չեմ կարծում, որ ձեր վիճակն ավելի գերադասելի լինի, քան իմը։ Դե, ինչ, հարգանացս հավաստիքը, պրոֆեսո՛ր, հարգանացս հավաստիքը...

Եվ իր ճանապարհից թեթևակի մի կողմ հրելով սփրթնած ու շփոթված պրոֆեսորին, հեռացավ։

Կոլեգիայի նիստն այնքան լարված էր, հոետորների ելույթների ջերմաստիճանն՝ այնքան բարձր, որ մայր Բագրատունին շորս ժամ շարունակ ասես գտնվում էր միտքն ու հոգին ճմլող, խեղդող քարաբաղնիսում և թաշկինակով անընդհատ սրբում էր ճակատից ու դեմքից առու-առու հոսող քրտինքը։ Հանրապետության քրեական հետախուզության և օպերատիվ

Ճառայությունների պետերը, միևնույն ժամանակ քաղաքացիական պետեր, միևնույն տեղակալները, այնուհետև միևնույն գործը համարեցին արտակարգ դիպված և հուր ու կրակ էին ժայթքում մայր Բագրատունու գլխին, նրան մեղադրելով անճարակության, անձեռներեցության, անհեռատեսության, անտարբերության և ան... ան... ան... մեջ: Եթե հնարավոր լիներ շխոթելը, ինքը չէր խոսի, չէ: Ի՞նչ խոսեր: Ի՞նչ ասեր: Եվ վերջապես, ի՞նչ կարող էր ասել: Ինչո՞ւ և ինչպե՞ս արդարանալ: Արդարացուցիչ հանգամանքներ չկային, եթե լինեին անգամ, ինքը չէր կառչի նրանցից: Եթե խեղդվողն ինքն է, ինչո՞ւ ձեռքը մեկնի շյուղին: Հարկավո՞ր է արդարանալու փորձ անել: Հարկավո՞ր է անհամոզիչ փաստարկների օգնության դիմել: Հոգու խորքում, իրերի վիճակը ծանրութեթև անելիս, մայր Բագրատունին չէր կարող շխոստովանել, որ գոտեմարտն ինքը տանուլ է տվել իր իսկ մեղքով: Հետաքննության ընթացքում թույլ չէր տվել ոչ մի սխալ: Ոչ մի սխալ: Բացարձակապես: Ամեն բան արված էր զարմանալի ճշգրտությամբ: Եվ Բագրատունին ցավով հայտնագործեց, որ իր պարտության հիմնական պատճառը բժախնդրության հասնող անսխալականությունն է: Կենդանի, շարժուն, ստեղծագործական աշխատանքում անսխալականությունը հաճախ քարացածության իրավունք է նվաճում և շրջվում հենց քո դեմ: Փորձված ու դաժան, անտեսանելի ու հաշվենկատ հակառակորդը կարողացել էր կռահել, նույնիսկ տեսնել հարվածների ճշգրիտ հերթականությունը, որսալ հիմնական հարվածի ուղղությունները և դրանց հակադրել սրամիտ ու ճկուն, պարզ ու անսպասելի քայլեր: Հետևանքը՝ դառը, ցավալի պարտություն: Հակառակորդի բնածին ճկուն ռեակցիան կարողացել էր կռահել, թե որտեղ է իրեն սպասում մայր Բագրատունին և հայտնվում էր այնտեղ, ուր իրեն չէին սպասում: Եվ պայթեցին ու շարքից դուրս եկան գերազանց մշակված գործողությունների բոլոր օղակները: «Մեզ պակասում էին գործողությունների բազմազանությունն ու ճկունությունը,— խորհում էր մայրը:— Մենք պետք է գործեինք ոչ թե հնարավորի, այլ նաև անհնարին, անսպասելի, անօրինաշափի օրինաշափությամբ: Մեզ պակասում էր հանապատրաստից կողմնորոշվելու, ստեղծագործելու հնարքը: Այո՛, այո՛, միայն ու միայն

անօրինաշափի օրինաշափությամբ, ավարակների առջև գոցելով ճողոպրելու բոլոր մուտքերն ու ելքերը»։ Բագրատունին ձայն խնդրեց.

— Ես ընդունում եմ իմ հասցեին արված բոլոր քննադատական դիտողությունները ոչ թե հավուր պատշաճի, ոչ թե որպես սովորական տուրք՝ ինքնաքննադատության, այլ, ըստ էության, որպես անբեկանելի ճշմարտություն, որպես արձանագրություն դառն պարտության, որպես աննախագես փաստ իմ երկարամյա անբասիր գործունեության մեջ։ Արդարանալու փորձ չեմ անելու, թեև արդարացուցիչ փաստարկներ ունեմ։ Չեմ հայցելու կոլեգիայի մեծահոգությունն իմ նկատմամբ՝ մեղմ վճիռ կայացնելու նպատակով։ Պատժեցեք ինձ իմ մեղքի չափով, սակայն թույլ տվեք, որ իմ սկսած գործը ինքս էլ ավարտեմ։ Իմ փշաքրած գործը ինքս էլ ուղղեմ։ Հակառակ դեպքում ես պատրաստ եմ զեկույց ներկայացնելու իմ պաշտոնական լիազորություններից հրաժարվելու և ծառայական պարտականությունները վար դնելու կապակցությամբ...

— Մի խոսքով, կամ ռեաբիլիտացիա, կամ կապիտուլյացիա, — ընդմիջեց նրան մինիստրը, — կամ, կամ... Ի՞նչ կասեք, ընկերներ։ Ինձ թվում է, որ մենք ընկեր Վահագն Բագրատունուն նախ կհայտարարենք նկատողություն ձախողման պատճառով, այնուհետև՝ «փլավը դու ես եփել, ինքդ էլ խփշտիր» ժողովրդական առածի սկզբունքով, ինչո՞ւ չէ, ընդառաջելով նաև նրա ցանկությանը, կհանձնարարենք գործը տանել մինչև վերջ, մինչև այդ բանդայի լրիվ մերկացումը։ Որքան էլ որ դառն խոսքեր ասվեցին Բագրատունու հասցեին, որքան էլ որ անհրեքելի է նրանց ճշմարտացիությունը, այնուամենայնիվ, նա մեր այն աշխատակիցներից է, որը շահել է ոչ միայն աշխատանքային ընկերների վստահությունն ու հարգանքը, այլև նրա անունն ու գործը լայն ճանաչում են գտել ժողովրդական ղանգվածների մեջ։ Սակայն ինձ դուր չի գալիս ընկեր Բագրատունու կապիտուլյանտական, պարտվողական, արագ նահանջելու տրամադրությունը, որն, իմ կարծիքով, հետևանք է ձախողումից առաջացած ինքնակեղեքիչ տրամադրության և, մանավանդ, վիրավորված ինքնասիրության։ Ուրեմն, այսպես, քվեարկում եմ, դեմ չկա...

Գնացե՛ք, ընկեր մայո՛ր, կարգի բերեք, ինչպես ասում են, ձեր տնտեսությունը, շտկեցեք ձեր սխալները: Մենք ձեզ հավատում ենք, վստահում, հետևապես, ձեզնից պահանջում ենք գործ և միայն գործ...

— Շնորհակալություն, ընկեր գեներալ,— թեթևացած շունչ քաշեց Բագրատունին,— կաշխատեմ արդարացնել ձեր վստահությունը:

Իսկ փողոցում, երբ երևանյան երեկոյան քամին րարեկամաբար գգվեց նրան և շորացնում էր դեմքի քրտինքը, մայոր Բագրատունին հանկարծ այնպիսի հոգնություն զգաց, որ բիշ էր մնում ծալվեին ինչևնեբր: Հոգնած ու քաղցած, թշնացող ականջներով և մթնող աչքերով, նա իրեն գցեց առաջին իսկ պատահած խորտկարանը՝ ճաշելու և հոգնած մարմնին հանգիստ տալու համար:

Խորոված խնդրեց և մեկ շիշ օղի: Քաշվեց մի անկյուն, որ ծանոթները չնկատեն և անծանոթները չխանգարեն: Մենակություն էր ուզում, ինքն իրեն հետ լինել էր ուզում: Առաջին բաժակ օղին տաքացած մի լայն շերտ գրավեց մարմնում և ընկավ արյան շրջանառության մեջ: Եվ պտտվեց: Եվ պտրտվեց: Եվ պտտվեց, մինչև երկրորդ բաժակը տաքացրեց նաև ցաված ու ցամաքած ուղեղը: Մտքերը, որոնք ասես օտարվել էին իրենից, նորից վերադարձան և զբաղեցրին իրենց ավանդական բջիջները, անկապտելիորեն իրենց պատկանող տարածքը: Ուտում էր ակամա, խմում էր հաճույքով և հեշտացնում մտքերի շարժումը, որոնք արդեն չէին շարժարում: չէին տանջում իրենց տիրոջը: Վիրավորված ինքնասիրությունը կամաց նահանջում, կծկվում էր արթնացող ինքնավստահության առջև, որը օղու ուժով ալիք-ալիք, հորձանք-հորձանք, լափին տալով մղվում էր երակները, հոգու մեջ, մտքերի մեջ, էություն մեջ: Մտածելը դարձավ հաճույք: Պարզ և տակավին սթափ ուղեղով արդեն առանց շարունակյալ մայորը նայում էր իր պարտությունը: «Իսկ ես ինչո՞ւ չպետք է պարտվեի, ինչո՞ւ... Գործ է: Դիմացինդ մարդ է: Աստված քեզ էլ, նրան էլ օժտել է մտածելու, չափուկշիռ անելու, կռվելու, հաղթելու, խորամանկելու հնարքով: Ի՞նչ կլինեիր, եթե միշտ, ամենուրեք հաղթեիր մենք և պարտվեիր օրինազանցները, ավազակները... Կլինեիր երանելի մի վիճակ, երբ օրինազանցն

այլևս չէր մղվի հանցագործության, քանի որ անմիջապես
 կհազներ կալանավորի շերտավոր համադրեստը: Մարդիկ
 սկսում են սովորել միայն այն ժամանակ, երբ գիտակցում
 են իրենց տգիտությունը: Մարդիկ հաղթելու արվեստը սո-
 վորում են պարտության դառնությունից, պարտության դա-
 սերից: Պարտությունը դաս է, հաղթանակը՝ արդյունք: Ես՝
 պարտված հետախույզս, պարտվել եմ լոկ այն պատճառով,
 որ հաղթելու հարկավոր զինվածություն չունեի, բայց վստահ
 էի, որ ունեմ... Բնությունը զարմանալի իմաստուն է իր
 ներդաշնությունն ու առողջությունը պահպանելու հնարքները՝
 մեջ: Եթե բնության հավասարակշռող, կանխարգելիչ, կարգա-
 վորիչ միջոցները այնքան բնականորեն գործեին նաև հասա-
 րակական կյանքում, համա՞ թե հետաքրքիր կլիներ: Տե՛ս,
 թե ինչ է անում, ինչպես է անողոր դառնում բնությունը, եթե
 չարաշահել ես նրա համբերությունը, խախտել ներդաշնու-
 թյունը, կորցրել հարազատությունն ու խորթացել նրան:
 Ասենք, եթե ստամոքսիդ գերին ես և չես հարգել, այլ չարա-
 շահել ես նրա հնարավորությունները, ուրեմն՝ փա՛ս, պա-
 տիժդ՝ փորհարինքն ու խոցն են և աղբատիկ սննդի անուրախ
 հեռանկարը: Եթե չարաշահում ես ոգելից խմիչքը, վերջդ
 «սպիտակ տենդն» է և գժանոց չքվելը: Եթե ստրուկն ես կա-
 նանց տոթ գգվանքների, և ցանկասիրությունից թանձրացել
 են միտքդ և արյունդ, պարգևդ կլինի սիֆիլիս խայտառակու-
 թյունը՝ ներքինիանալու վերադիրով: Բնությունը սիրում է
 հաճույքներով երես տալ իր ստեղծածներին և հարկավոր մի-
 ջոցներով՝ պատժել շփացածներին: Նրա պատժաշափը հաս-
 տատուն է և դատավճիռը՝ անբեկանելի: Եվ ահա դո՛ւ, մայո՛ր
 Բագրատունի, հասարակության կյանքում այն ուժն ես, այն
 կարգավորող անձը, որը պարտավոր է հասարակությանը
 փրկել հոգևոր վնասվածքներից՝ գողությունից, սպանու՞թյու-
 նից, կողոպուտից, ավազակությունից: Բնության՝ բնական
 միջոցների փոխարեն այստեղ գործում են հասարակության
 համակեցությունը կարգավորող դաստիարակչական և բռնի
 միջոցները, որոնք օրենքներ են կոչվում և որոնց կիրառման
 իրավունքը տրված է նաև քեզ: Ուրեմն, նաև քո աշխատան-
 քից է կախված հասարակության առողջական վիճակը, հա-
 սարակության առաքինությունն ու նրա այսօրվա և վաղվա

սլիտանիությունը: Փիլիսոփայում եմ,— հաճույքով մտածեց
Բագրատունին,— խմել եմ և փիլիսոփայում եմ: Լավ կլինի
այս բաժակը շիմել, թե չէ հազիվ են պարզվել ուղեղս, միտքս,
հազիվ եմ ինքս իմ գեմ կռվելով՝ հաղթել պարտված Բագ-
րատունուն»:

— Որքա՞ն պիտի վճարեմ,— հարցրեց բուֆետայանին:

— Վա՛հ, ընկեր մայո՛ր, ամոթ չէ՞, որ Գարսոն քեզինց
փող վերցնի, ազի՛ղ,— կուշուծիգ եկավ կարմրաթշիկ ու
պատրաստակամ բուֆետայանը:

— Դու իմ հարցին չպատասխանեցիր, Գարսո՛: Դա իմ
հարցի պատասխանը չէր, լսո՞ւմ ես: Որքան եմ վճարե-
լու..., — և աչքերը ոլորեց: Գարսոն խեղճացավ, մնաց: Հե-
տո հաշվիչի վրա ինչ-որ հաշիվներ արեց և խեղճ-խեղճ
նայեց մայորին.

— Ինը ուրբի, ազի՛ղ...

— Ես բո ազիզը չեմ, Գարսո՛: Քո ազիզը անկուշտ գայլն
է: Մյուս անգամ ինձ հետ նման խաղ չխաղաս, լսո՞ւմ ես...

— Ո՞նց կարամ չլսել, ազի՛ղ...

Մայորը դրամը վաճառասեղանին նետելով, դուրս եկավ
խորտկադանից և անշտապ քայլեց դեպի տուն:

* *

*

Ամառը շոգ էր: Զերմաստիճանի սյուներ անցավ քառասու-
նից: Բնակիչները չվում, փախչում էին քաղաքից, բարձրա-
նում լեռները, իջնում ծովափերը, գնում արտասահման՝
հանգստանալու և տուրիստական ուղևորության: Գնացողնե-
րի փոխարեն մայրաքաղաքն ընդունում էր տուրիստական
բաղմահոծ խմբերի և բարձրագույն ուսումնական հաստա-
տությունները ընդունվել ցանկացող տասնյակ հազարավոր
դիմորդների: Քաղաքը լցվում էր ու դատարկվում: Շոգը կես-
օրին մարդկանց հրում էր դեպի պուրակների ու այգիների
ստվերները, ցայտաղբյուրների զով շուրթերը, Հրազդանի
կիրճը: Երեկոյան զովաշունչ քամին, որ իջնում էր մերթ
Արաբածից, մերթ էլ Գեղամա լեռներից, սպասված ցանկալի
հյուրի ճման, մտնում էր երևանյան տոթակեզ փողոցները,
այգիները, տների բաց պատուհաններից ներս և լեռների

շնչառությունը խառնում քաղաքի տապին: Մովսիս մեկնեց պրոֆեսոր Նախանյանն իր, ինչպես ասում են, ամբողջ տնային գրքույկով: Տանը ոչ ոքի չցանկացավ թողնել: Առարկեցին, նեղացավ:

— Մի տնից մեկ տարում երկու գողություն բացառված է: Հիմա, փա՛ռք աստծո, տանելու բան էլ չկա, շունենք: Իսկ կահույք թոցնող գողեր առ այսօր մարդկությունը չի տեսել...

Սյուզաննա Սուրենովնան աղչեա՝ Հասմիկի և փեսացուի՝ Սերժի հետ, «Ժիզուլիով» մեկնեցի Գազրա, իսկ պրոֆեսորը Արեգ Արամովնայի հետ՝ Վառնա:

Վահագն Բազրատունին մնաց քաղաքում: Մնացին նաև լեյտենանտ Մարկոսյանն ու մայորի ենթակայության տակ գտնվող անձնակազմը: Քաղաքում բնակարանային կողպուտի դեպքերը շատացան: Անզգույշ տանտերերը, որոնք ցերեկը տանը չէին լինում, քիչ դառնություններ չքաշեցին: Սակայն, ինչպես ասում են, դրանք ընթացիկ հոգսեր ու հարցեր էին, և անփորձ գողերը, սովորաբար, բռնվում էին, իրենց թողած «ձեռագրի», մատնահետքերի և ուրիշ վրիպումների հետևանքով: Իսկ երբ մի անգամ Մարկոսյանն ակնարկեց հանգստանալու և առողջությունը պահպանելու անհրաժեշտության մասին, մայորը կտրուկ մերժեց նրա խնդիրը:

— Գիտես ինչ, լեյտենա՛նտ, հանգստանալու համար հանգիստ խիղճ ու հոգի է հարկավոր: Ճիշտն ասած, իմ խիղճը հանգիստ չէ, քրքրում է ինձ, այս չբացահայտված հանցագործությունը կշռաքարի նման կախված է վզիցս: Գուցե ես ծիծաղելի վիճակում եմ, գուցե սրտիս շատ մոտ եմ ընդունում մեր վերջին ձախողումները, բայց ես մտքիս մեջ երդվել եմ, որ «մինչև չավարտեմ Զուլումի և Շահմարի գործը, չեմ կարող հանգստանալ, չեմ կարող թողնել իմ հայրենի քաղաքը»: Միծաղելի մարդ եմ, չէ՞... Եթե ցանկանում ես, լեյտենա՛նտ, ես թույլ եմ տալիս քեզ՝ արձակուրդ ձեռնարկելու...

— Ո՛չ, ընկեր մայոր,— խոսեց լեյտենանտը,— որտեղ դուք, այնտեղ էլ՝ ես: Այս օրերին ես չեմ կարող ձեզ մենակ թողնել: Մենք արձակուրդ կգնանք միասին:

— Շնորհակալ եմ,— ասաց մայորը,— բայց գոնե մեր ընտանիքներին հարկավոր է հեռացնել այս կրակե կաթսայից:

լեռնային շրջաններից մեկում մի հարմար տեղ ընտրիր, մեր տնեցիներին ուղարկենք, թող հանգստանան...

— Ստեփանավանից լավ տեղ չենք ճարի։ Եղբայրս այնտեղ հիանալի մենատուն ունի, այգիով և ջրի ավազանով։ Թող դնան...

Տնեցիներին ամառանոց ուղարկելուց հետո մայրը Բագրատունին և իր աշխատակիցները ամբողջապես նվիրվեցին այն գործի բացահայտմանը, որը պայմանական կրում էր «Երկու անհայտով հավասարում» անունը։

* *

*

— Միխիթարական լուրեր ունենք, ընկեր մայր՝,— առանձնասենյակ մտավ լեյտենանտ Մարկոսյանը։— Ծանոթը հաշտվել է Զուլումի խմբի հետ, շնածուկը կլեց խայծը։ Մեր հաշիվները ճիշտ դուրս եկան։ Արդեն ստացել ենք առաջին լուրերը...

— Ի՞նչ լուրեր,— վառվեցին մայրի աչքերը։

— Ծանոթն ասում է, որ Զուլումին հիվանդանոցից փախցրել են Բուլդոգը, Սուրբը և Բոռը։ Սակայն տեղեկությունը ճշգրտման կարիք ունի։ Ծանոթը լիովին վստահ չէ տեղեկության ճշտությանը։ Ասում է՝ նրանք կլինեն, քանի որ Զուլումի ընկերներից «դժուր» մնացել են միայն այս երեքը։ Իսկ Զուլումը դեռևս անկարող է նոր կապեր ու նոր ծանոթություններ ստեղծել, քանի որ գամված է անկունուն։

— Ծանոթին հայտնի չէ՞ Զուլումի թաքստոցը...

— Ո՛ր, Չեն վստահում։ Զուլումի շուրջն անթափանց վարագույր է քաշված և առայժմ, բացի մի երկու-երեք հոգուց, ուրիշ ոչ ո՛ր նա տեսանելի չէ...

— Այնուամենայնիվ, եթե հավատանք, որ Զուլումին փախցնողներն այդ Լճերն են, ապա նրանք, այդ փորձված շանորդիները, մի՞թե նման վրիպում, նման մանկական սխալ թույլ կտային... Ինչ-որ չեմ հասկանում...

— Ի՞նչ վրիպումի մասին է խոսքը, ընկեր մայր՝...

— Ավտոմեքենայի վարորդին նրանք, իմ կարծիքով, եթե չսպանեն էլ, գոնե կշմեցնեն և չէին բացվի, չէին ցուցադրվի նրա առջև։ Մանավանդ, չէին լուսազանա և բռունցք

չէին թափահարի մայոր Բագրատունու հասցեին: Եվ, վերջապես, թույլ չէին տա, որ վարորդը իրենց ճանաչեր: Ախր, առերեսումը կկործաներ նրանց... Այստեղ արդեն ինքս էլ եմ կասկածում տեղեկության ճշտությանը:

— Մի՞թե չեք կարդացել վարորդի գրավոր ցուցմունքները, ընկեր մայո՛ր: Նա սևով սպիտակի վրա գրել է, որ գիշերային ավազակները խմած են եղել, եթե ոչ հարբած, ապա թունդ խմած...

— Հասկանալի՞ է,— ծոր տվեց մայորը:— Հարբածի, խմածի աչքին ծովը ծնկներից է: Լսի՛ր, Սուրեն, վարորդին հրավիրիր ինձ մոտ: Հարկավոր է նրան ցույց տալ այդ երեքի լուսանկարները...

— Եթե նա ճանաչի նրանց, որպիսի՞ն է լինելու մեր դիրքորոշումը, ընկեր մայոր...

— Մեր ձեռքերը կապված են, Սուրեն: Նրանց կալանավորել չենք կարող, քանի դեռ մեզ՝ անհայտ են Զուլումի հասցեն, նրա թաքստոցը: Մեզ ամենից առաջ Զուլումն է հարկավոր, ողջ և առողջ Զուլումը: Միայն նրա միջոցով մենք կարող ենք բացել Շահմարի առեղծվածը:

Վարորդի հետ խոսակցությունը կարճ տևեց: Երբ լուսանկարները փոփոխին նրա առջև, վարորդը, թեև վախվխելով, թեև չուզելով, բայց առանց աչքերը թարթելու, վստահորեն տասնյակ լուսանկարների միջից ջոկեց Բուլղոգի, Սրբի և Բոռի լուսանկարները և մեկնեց Բագրատունուն:

— Սրանք էին...

— Զե՞ս սխալվում,— հարցրեց մայորը:

— Սրանք էին,— կրկնեց վարորդը՝ նայելով երեքի լուսանկարներին,— ընկեր մայո՛ր, ես վախենում եմ սրանցից: Խնդրում եմ ինձ պաշտպանել: Եթե առերեսում լինի, և ես դեմ-դիմաց նույնը հաստատեմ, նրանք կամ նրանց ընկերները ինձ կմորթեն ոչխարի նման...

— Առերեսում չի լինելու,— ասաց մայորը,— կարող ես հանգիստ զբաղվել քո գործով: Հա՛, ի դեպ, մեքենան որտեղի՞ց գտաք...

— Մեքենան գտանք Փարաքարի ավազահանքում: Ոչնչի ձեռք չէին տվել, նույնիսկ ասպակիներն անվնաս էին: Իմ մե-

քենան էլ, փա՛ռք աստծո, ոչ «Վուզա» է, ոչ «Ժիգուլի», ոչ էլ հարմարավետ: Գցել էին, հեռացել... Եթե առերեսում չլինի, ես շնորհակալ կլինեմ ձեզնից, ընկեր մայո՛ր...

— Ես ասացի, որ առերեսում չի լինելու, — նեղացավ մայորը: — Դու ճանաչեցիր նրանց լուսանկարները, դա էլ առերեսման ձևերից մեկն է: Գնա քո գործին, հանգիստ աշխատիր: Հա՛, այդքան վախկոտ էլ մի լինի, եղա՞վ...

— Աչքը տեսածից է վախենում, ընկեր մայո՛ր: Եթե ուզում եք ճիշտն իմանալ, դուք էլ ղզույշ եղեք, նրանք հարա՛մ մարդիկ են: Ձեր վրա վագրի ատամներ ունեն: Կարող են վնասել...

— Լա՛վ, լա՛վ, գնա՛: Անհոգ եղիր...

* *

*

Բերման ենթարկված Սրբին ուղեկցեցին մայորի մոտ: Բազրատունին նրան կալանավորելու միտք չունեի, այլ ցանկանում էր մի փոքր տնտղել նրա տրամադրությունը, և, ինչո՞ւ չէ, եթե հնարավոր լիներ, նաև խոսք քաշել բերանից: Մայորը գիտեր, որ իր ընկերների մեջ Սուրբն ամենախորամանկն է, արտաքուստ ամենահեզը և ամենավախկոտը: Մայորը գիտեր նաև, որ Սուրբը, այդ բոլորով հանդերձ, նաև ամենավտանգավորն է, որովհետև դժվար էր ասել, թե իրենցից՝ երկուսից, որն առավել ճկուն կլիներ հարցաքննության ընթացքում և ով՝ ում բերանի աղը ավելի հեշտ կգողանար: Սուրբը նստել էր սեղանի ծայրին, ձեռքերը խաչել կրծքին և ամենաանմեղ հայացքով նայում էր մայորին, որը նրա անձնական գործում ինչ-որ լուռ որոնումներ էր կատարում: Բազրատունին աչքի պոչով մեկ-մեկ նայում էր նրան, սակայն Սուրբը, այդ զարմանալի սրիկան, անմիջապես խլում էր մայորի հայացքը և նրա հայացքից թաքնվելը դառնում էր անհնար: Սրբի աչքերում համարյա խնորսալի, խորամանկ մի հեգնանք կար, որը մայորին ասում էր. «Հոգեբանական գրոհն ինձ համար հնացած ապրանք է: Դու գործից խոսիր, ինչո՞ւ ես լռում...»:

— Լսի՛ր, այ տղա, — վերջապես խոսեց մայորը, — քո դեմ...

— Ներողութիւն,— կտրելով մայրի խոսքը, տեղից բարձրացավ Սուրբը,— եկեք շխախտենք բարեկրթության կանոնները, ընկեր մայր՝ Ծախնդրում եմ ինձ դիմել մեր սովետական միլիցիային վայել ձեռք։ Ծա Ասատուրով Բորիս Ավետովին եմ պատիվ ունեմ...

— Կա՛վ, Ասատուրով Բորիս Ավետովիչ, նաև Վրթանեսով Վահրամ Մուշեղովիչ, նաև Վարդևանյան Մաթևոս Վռամովիչ, գողընկերների շրջանում Սուրբ Դեռովիչ... Վերջապես, ես քեզ առաջարկեցի ամենահարմար և բարեկիրթ ձեռք՝ «այ տղա», իսկ դու, խնդրեմ, վերավորվեցիր։ Ասա՛, ի վերջո, ինչպե՞ս դիմել քեզ...

— Ես արդեն ասացի, ընկեր մայր. Ասատուրով Բորիս Ավետովիչ, Ճիշտն ասած, ես անսահմանորեն բժախնդիր եմ անուն-ազգանունների բարեհնչունության նկատմամբ։ Դուք, հարգելի մայր, խնդրում եմ ինձ չհիշեցնել, արխիվներից չհանել իմ հին անունները, քանի որ դրանցից արդեն նավթալինի հոտ է գալիս։ Դրանք հնացել և անցել են անցյալի գիրկը։ Ինձ հարկավոր չէ հիշեցնել այդ անունները նաև այն պարզ պատճառով, որ ես դրանք հիանալի գիտեմ։ Այնուհետև, այդ անուններն իմ մեջ արթնացնում են իմ անցյալ կյանքի տխուր ու սարսափելի պատկերները, երբ ես մի փոքր հացի համար ստիպված էի լինում, այո՛, այո՛, իմ կամքին և մանավանդ, սկզբունքին հակառակ, կուշտ մարդկանց գրպաններից հայթայթել իմ ապրուստը։ Ստիպված էի։ Հարկադրական վայրէջք... Գողութիւնը սոցիալական արմատ ունի, ընկեր մայր՝, և ես՝ գերի իմ սոցիալական վիճակին, ծավալում էի գրպանահատի իմ ակտիվ գործունեությունը, որը հիմնականում ծավալվում էր հարուստ քաղաքացիների գրպանները թեթևացնելու ուղղությամբ։ Հիմա, փա՛ռք աստծո, ես միանգամայն կուշտ եմ և իմ բանվորագյուղացիական իշխանությունը ինձ վերադաստիարակել է, ես՝ մեր Միության ազատ ու իրավահավասար քաղաքացիս, ասում եմ՝ իմ անուն-ազգանունը Ասատուրով Բորիս Ավետովիչ է, պատիվ ունեմ...

— Լսիր, Սուրբ ես, թե սատանա՛ չգիտեմ։ Այս կոմեդիան ավարտելուց առաջ ես խորհուրդ կտայի քեզ. քո անունները փոխելը քո գործն է, փոխիր որքան կարող ես, բայց խնայիր հորդ, ախր, մի մարդ երեք հայր չի կարող միանգամից ունե-

նալ: Տո՛ւ սրիկա Սո՛ւրբ, քեզ համար ոչ մի սրբություն գոյություն չունի՞, հը՛: Իսկ հիմա՝ վերջ պոռոտախոսությանը: Լսի՛ր, ի՞նչ եմ ասում. այդ որտեղի՞ց դու, Բուլղոզը և Բոռը կարողացաք ճարել 40 հազար ռուբլի՝ պրոֆեսոր Խախանյանին ինչ նվիրելու համար...

— Այս ինչե՛ր եմ լսում, ընկեր մայո՛ր: Միանգամից այդքան փող ես նույնիսկ գյուղատնտեսական բանկում չեմ տեսել: Ես չեմ տեսել նաև պրոֆեսոր Խախանյանին, որին ճանաչելու պատիվն, ավա՛ղ, չունեմ: Եվ, վերջապես, տարօրինակ է, թե ինչո՞ւ դուք անընդհատ փորձում եք վիրավորել իմ մարդկային արժանապատվությունը, այս անգամ իմ անունը դնելով կենդանական աշխարհի ներկայացուցիչների կողքին, ի՞նչ Բուլղոզ, ի՞նչ Բոռ...

— Հիմար մի՛ ձևանա, Սուրբ: Սուրբ մի՛ ձևանա, Սուրբ: Եվ վերջ տուր քո ճոռոմաբանություններին: Արի խոսենք առանց դեսուդեն ընկնելու: Չէ՞ որ առաջին անգամ դու ես պրոֆեսորին տվել պայուսակով փողը՝ եղել եք երեքով՝ քեզ հետ Բուլղոզն ու Բոռը: Եվ դու այնտեղ թողել ես քո ամենաբնորոշ հանցանշանը...

— Ի՛նչ..., — ոտքի թռավ Սուրբը: Բայց ուշ էր արդեն և չփոթված նստեց:

«Բռնվեցի՛ր...», — հաճույքով մտածեց մայորը: «Բռնվեցի՛ր...», — թհաճությամբ մտածեց Սուրբը:

— Ահա թե ի՛նչ..., — բարեհոգաբար ժպտաց Բագրատունին, — փորձված աղվեսը թակարդն է ընկնում զույգ ոտքով: Քանի որ գործել ես ձեռնոցներով, մատնահետքեր չես թողել: Քեզ չեն ճանաչել, որովհետև դիմակավորված ես եղել: Բայց դու, Սո՛ւրբ, ձեռք համբուրելու թուլություն ունես, որից չես կարողանում ձեռք քաշել: Դա մի հանցանշան է, որը հատուկ է միայն քեզ: Գողերը, փա՛ռք աստծո, այնպիսի մեծահոգի ջենտլմեններ չեն, որ մարդկանց կողոպտեն ձեռքերը համբուրելով: Իսկ դու քո թալանչիական կարիերան սկսել ես ձեռք համբուրելով: Լինելով եկեղեցու խոնարհ ու աստվածավախ սպասավոր, համբուրել ես սրբապատկերներն ու տերտերի աջը և, առանց երկնչելու աստծո պատժից, կողոպտել աստծո տունը: Ա՛յ թե որպիսի սուրբ ես դու: Ծրբ ես ականջի ծայրով լսեցի Խախանյանի ձեռքը համբուրելու պատմությունը:

ներ, անմիջապես ճանաչեցի քո հանցանշանը, քո ձեռագիրն ու քո «սուրբ գործը»:

— Ես մերժում եմ ձեր ապօրինի մեղադրանքները, ընկեր մայո՛ր...

— Քաղաքացի մայո՛ր, — ուղղեց նրան Բագրատունին, — ես գողի ընկեր լինել չեմ կարող և չեմ ցանկանում: Քո ընկերները Զուլումը, Բուլդոգը, Բոռն են և նրանց նմանները...

— Դուք գործ եք սարքում ինձ վրա, քաղաքացի մայո՛ր, ես այլևս ոչինչ չեմ ասի...

— Մեզ ավելին էլ պետք չէ, քան դու ասացիր, Սո՛ւրբ: Ես միայն կասկածում էի. դո՞ւք եք եղել այդ նվիրատուները, թե ոչ: Իսկ դու հաստատեցիր հոգեբանորեն, սիրելիս, հոգեբանորեն: Տե՛ս, ես քեզ չեմ հարցնում, թե նույն երեքով ինչպես փախցրիք Զուլումին հիվանդանոցից: Չեմ հարցնում, որովհետև ինչ գիտեմ, ինչին վստահ եմ, հարկ չկա դիսկուսիա սարքելու և դարմանը քամուն տալու: Խաղաքարտերը բացելու ժամանակը կգա, կխոսենք: Մենք կարծեմ իրար լավ հասկացանք, Սուրբ, չէ՞...

— Ես կբողոքեմ, մայո՛ր Բագրատունի՛, անպայման կբողոքեմ: Համա թե մեղադրանքներ թխելու վարպետ եք, ես կբողոքեմ...

— Նյարդերդ չեն դիմանում, Սո՛ւրբ, տեսնո՞ւմ ես: Զըշմարտությունը դառը բան է: Այսքանը, Սուրբ, միայն այսքանը: Տուր ստորագրեմ քո անցաթուղթը...

— Դուք ինձ բա՞ց եք թողնում, — զարմանքից շովեցին Սուրբի աչքերը:

— Այո՛, գնա, տերն ընդ քեզ, — ասաց մայո՛րը, — գնա: Ինձ ինչ հարկավոր էր, ես վերցրի քեզնից, հենց քեզնից, գնա...

Սուրբի դուրս գալուց հետո լեյտենանտ Մարկոսյանը, որ հարևան սենյակում արդեն լսել էր նրանց, անմիջապես մտավ, չէ՛, չէ՛, ներխուժեց մայո՛րի առանձնասենյակը: Շփոթված տեսք ուներ: Մայո՛րը ժպտալով, հանգիստ նայում էր նրան և մատներով թխկթխկացնում սեղանը:

— Գիտեմ, պիտի ասես, որ կոպիտ սխալ թույլ տվի, հիմարություն արեցի, և իրավունք ունես, լեյտենանտ Մարկոսյան, սակայն այլ ելք ես չունեի...

— Այո՛, նման բան պետք է ասեի, ընկեր մայոր, բայց ինձ կանխեցիք: Ձեզ չեմ հասկանում: Երբ քննության ընթացքում մեղադրանքը չի ժխտվում, հանցագործին չի կարելի բաց թողնել: Սուրբը ոչ մի խոսքով չփորձեց, չկարողացավ ժխտել իր և իր ընկերների դեմ հարուցված մեղադրանքները: Դուք նրան այլևս բաց թողնելու իրավունք չունեիք: Դուք, չեմ կասկածում, գիտեք, թե ինչ հետևանքներ կարող է ունենալ նման բացթողումը...

— Ուղում ես ասել, որ նրանք կանցնեն վճռական գործողությունների՞. ավելի լավ, լեյտենանտ, ավելի լավ: Այս հարցաքննությունը հետապնդում էր հենց այդ նպատակը: Դուրս հանել նրանց թաքստոցներից, ստիպել, որ գրոհեն, իսկ բաց ճակատամարտում մենք կշարդենք նրանց քիթ-մուկը, կգերենք նրանց...

— Իսկ եթե փախչեն...

— Ո՛ւր կարող են փախչել: Իրենց «առաջնորդը» գամված է անկողնուն: Առանց նրա ոչ մի տեղ չեն փախչի: Միաժամանակ, փակ են փախուստի բոլոր ճամփաները: Զուլումը քրեական փնտրուքի մեջ է: Եվ նրանք ստիպված կընդունեն մարտահրավերը, այլ ելք չունեն...

— Նրանք կարող են վնասել հենց ձեզ, իրենց գլխավոր թշնամուն, որի ձեռքին են իրենց կործանող բոլոր խաղաքարտերը:

— Ոչ բոլոր խաղաքարտերը, լեյտենանտ: Կվնասեն ինձ, թե չեն վնասի, միևնույն է, մենք մտել ենք մեծ խաղի մեջ, որտեղ սպասվում են աննախադեպ անակնկալներ: Ես խընդրում եմ ճիշտ հասկանալ ինձ: Մենք անսխալ էինք, իսկ ինչո՞ւ պարտվեցինք, պարտվեցինք չարաչար խայտառակվելով: Գործենք ավելի ստեղծագործաբար, գերի մնալով ոչ թե քրեական ծառայության տառին, այլ ելնելով տվյալ իրավիճակից, պայմաններից: Հենց նրանք էլ կթելադրեն մեր անելիքները: Կարծում եմ այդպես ավելի ճիշտ կլինի: Միևնույն է, մենք պարտավոր ենք վնասագերծել և՛ Զուլումին, և՛ լուծել Շահմարի առեղծվածը: Իսկ պլաններ մշակելով և դեպքերի պոչից քարշ գալով, հեռուն չենք գնա...

Իրիկնային բամին արդեն Նրևան էր իջել, երբ մայոր Բագրատունին դուրս եկավ հիմնարկից ու քայլեց դեպի տուն։ Տունը հեռու չէր։ Սարալանջին, փոքրիկ այգու մեջ ծվարած փոքրիկ մի մենատուն էր, որի առավելությունը զովաշունչ այգին էր ու երևանյան համով, շնորմավորվող ջուրը։ Բագրատունին ուներ կենցաղավարության իր անխախտ մշակված ռեժիմը։ Արթնանում էր առավոտ վաղ՝ յոթին։ Լիցքային վարժությունների նկատմամբ զարմանալի արհամարհանք ուներ, գտնելով, որ դրանք պարապ զբաղմունքներ են և ոչնչով չեն օգնում առողջության, պահպանմանը։ Սիրում էր մարմինը շփել սառը ջրով և ապա, վերցնելով բահը կամ փոցխը, իջնում էր այգի։ Մեկ ժամ առավոտյան, մեկ-երկու ժամ երեկոյան նա կարգավորում էր բոստանը, ջրում մարգերը, փրխրեցնում հողը, բուկից անում, զարնանն ու աշնանը ծառերի պատվաստ էր կատարում, իսկ եթե անելիք չկար, քանդում, վերափոխում էր մարդերը և այլն, և այլն։ Պառկում էր քնելու տասներկուսին, անկողնում որևէ գիրք, ամսագիր կամ թերթ աչքի անցկացնելուց հետո։ Ուներ նաև մի գեշ սովորություն. գիշերը վեր կենալ և ծխել։ Կինը հրկար շարշարվեց, շարշարելով նաև ամուսնուն, սակայն սովորության ուժը կոտորել չկարողացան ո՛չ կնոջ համառությունը, ո՛չ էլ ամուսնու անտրտունջ հնազանդությունը։ Մայրը քայլում էր դեպի տուն, իսկ տնեցիները տանը չէին։ Տունը չէր քաշում։ Ճանապարհին ծանոթների հանդիպեց, մի քիչ խոսեցին, կատակեցին, և ուշ երեկոյան հասավ տուն։ Այգում մութ էր։ Գուռն առջև կախված լամպը չէր վառվում, և դա, չգիտես ինչու, անհանգստացրեց Բագրատունուն։ Տանը երկար փնտրեց, լամպ չգտավ, և դա պատահական չէր։ Տան իրերի տեղը նա այդպես էլ չսովորեց։ Կինը քանի՜-քանի անգամ էր երեսով տվել նրա այդ թերությունը։ «Այ մա՛րդ, մի օր էլ ուրիշների տների նման քո տանը բնակարանային խուզարկություն կատարիր, որ գոնե հացի և վերնաշապիկներիդ տեղն իմանաս։ Հոգիս կերար...»։ Փնտրելով և չգտնելով լամպը, մայրը հիշեց կնոջ խոսքերն ու քթի տակ ժպտաց։ Եվ թեյի հետ մի քիչ քարթու հաց ծամծմելուց հետո մտավ անկողին։ Արթնացավ

գիշերվա երկուսին, ձեռքը մեքենայաբար երկարեց մահճասեղանիկին, գտավ ծխախոտն ու լուցկին, վառեց և, անկողնում պառկած, լսում էր պատուհանի տակ խշշացող ծառերի շնչառությունը։ Եվ հանկարծ Բագրատունուն թվաց, թե պատուհանի տակ քայլերի ձայն է լսում։ Ծխախոտն արագ հանգրեց, բարձրացավ անկողնուց։ Լուսամուտի վարագույրի ետևում կանգնած, նայում էր այգու քարի պես անշարժ մթնոթյանը, ունկնդրում դրսի ձայները, սակայն ծառերի խշշոցից բացի ուրիշ ոչինչ որսալ չհաջողվեց։ «Բայց ես, իրոք, քայլերի ձայն լսեցի, դա լսողության խաբեկանք չէր։ Պետք է ստուգել բնակարանը, թեև լուսամուտները երկաթե վանդակներ ունեն, թեև դուռն ամուր է, սակայն շարագործները կարող են թափանցել նույնիսկ ասեղի ծակով»։ Անորոշ մի անհանգստություն, անհասկանալի մի կասկած սողոսկել էր սիրտը։ Վերցնելով ատրճանակը, դուրս եկավ ննջարանից։ Նախասենյակում, ինչպես միշտ, վառվում էր լույսը։ Նստեց աթոռին և սպասեց։ Եվ հանկարծ... Առաջին պահ նա չկարողացավ հասկանալ, թե ինչ է կատարվում մուտքի դռան դրսի կողմը։ Ասես մկները կրծում էին դուռը։ Շունը պահեց։ Եվ հասկացավ։ Սղոցում են դռան փականքը։ Զսպիր քեզ, մայր Բագրատունի՛, որսն իր ոտքով է եկել դուռդ։ Հարկավոր է իմաց տալ բաժանմունքի հերթապահությանը և որսալ գիշերային որսորդներին։ Ձեռքը մեկնեց հեռախոսի լծակին։ Բարձրացրեց։ Հեռախոսը մեռած էր։ Ձէր աշխատում։ Ահա թե ի՞նչ։ Ուրեմն, նախօրոք կտրել են հեռախոսալարը։ Էլեկտրական լամպը նախօրոք հանել են շարքից։ Իսկ ամենամոտ հարևանի տունը հիսուն մետրից էլ հեռու էր։ Լավ հաշիվ է։ Ձէ՛, իմ տունը թալանելու համար չէ, որ բարեհաճել են «իմ բարեկամները», չէ՛, չէ՛։ Եկել են իմ հաշիվը մաքրելու։ Եկել են, երբ տանը ոչ ոք չկա։ Ցանկանում են սուսուփուս վերացնել ինձ, որ ինձ հետ վերանան նաև Զուլումի և նրա խմբի գործը, Շահմարի ու «Պառավի» առեղծվածը։ Տեսնե՛նք, տեսնե՛նք, Համենայն դեպս, նրանք եկել են քնած Բագրատունուն տեսնելու, սակայն կհանդիպեն արթուն Բագրատունուն։ Ես կգնդակահարեմ բոլոր նրանց, ովքեր կփորձեն խցկվել իմ տան շեմքից ներս։ Բայց ի՞նչ հնարքով կարելի է իմաց տալ մեր հերթապահությանը։ Անհնար է, անհնար է։ Հետևապես, այս մար-

դաշատ քաղաքում քո միակ հույսն ու հենարանը, զորավիրն ու ապավենը դու ես, մայրո՛ր Բագրատունի։ Դու հիմա մի զարմանալի Ռոբինզոն ես, որի կղզիացած տան շուրջը, լույսերի մեջ ծփում է միլիոնանոց քաղաքը, իսկ նա մենակ է, նույնքան մենակ, որքան օվկիանոսի անսահմանություն մեջ կորած իր փոքրիկ կղզում՝ Ռոբինզոն Կրուզոն։ Եթե ես կրակեմ, նրանք կփախչեն։ Եվ կարթնանա շրջակայքը։ Թշնամական կողմերը, երկուստեք շահելով ապրելու իրավունքը, կկորցնեն կռվելու և գոտեմարտելու հնարավորությունը։ Ուրեմն, ես կսպասեմ նրանց, ես պարտավոր եմ հանդիպել նրանց և սեփական ձեռքերով մաքրել իմ հաշիվները նրանց հետ։ Դժվար է ասել, թե ինչով կվերջանա առաջիկա գոտեմարտը, սակայն մինչև նրանց դանակի կամ գնդակի՝ իմ մարմնին հասնելը նրանցից շատերին կուղարկեմ գրողի ծոցը։ Իսկ դուռը սղոցում են։ Աշխատում են փոքրիկ, բարալիկ սղոցով։ Աստված իմ, գիշերային լուծյունը խեղդվում էր սղոցի աղմուկից, որը խլացուցիչ շառաշով լցրել էր ամբողջ աշխարհը և մայրո՛րի ականջների թմբկաթաղանթները քիչ է մնում պատռվեին ճպուռի ձայնից ոչ բարձր նրա բարակ սուլոցից։ Մայրոն ականդետ նայում էր դռներ։ Ահա երևաց սղոցի կապույտ ու բարակ լեզուն։ Թունավոր ու պաղ օձի լեզվի նման նա շոշափում, հոտոտում էր նախասենյակի օդը։ Նրանք սղոցում են, որ հանեն անգլիական փականքն ամբողջությամբ։ Է՛, հետո ի՛նչ, թո՛ղ հանեն, հետո դեմ են առնելու երկաթե սողնակին, որի գաղտնի ապահովիչը հազիվ թե հնարավոր լինի գտնել դրսից ձեռքով կուրորեն որոնելով։ Եթե այդ էլ հաջողվի, նրանց ճամփան կկտրի երկաթե շղթան, որը հագցված է դռան վերևին։ Շանորդինե՛ր, ասպետության, քաջության ոչ մի նշույլ չկա ձեր մեջ։ Հիվանդագին սեր ունեք մարդասպանության նկատմամբ և՛ անասնական վախ, շան վախ՝ սպանվելուց։ Ցանկանում եք մարդ սպանել կատվի նման գողեգող, թաթերի վրա նրան մոտենալով։ Այս սիզիֆյան աշխատանքի փոխարեն չէ՞ որ կարող էիք լոմով տեղահանել, խորտակել դուռը, ծառանալ ձեր թշնամու դեմ, նայել նրա աչքերին և փոքր-ինչ տղամարդավարի կատարել ձեր սև գործը։ Նպատակի մեծություն և հոգու ճշգրիտություն։ Արնածարավ հոգի և նապաստակի սիրտ։ Զէ՛, չէ՛, գողը զին-

վոր չէ: Գողի՝ սիրտը մարդու սիրտ չէ: Գողի մեջ նստած է արթուն հանցագործը, շրջապատի թշնամանքի ու ատելության և սեփական անձի մեղավորության զգացողությունը:

Ինչ-որ բան հիշելով, մայորը հանկարծ բարձրացավ նրստած տեղից և մտավ լողասենյակ: Այնտեղից դուրս եկավ պարանի խուրձը ձեռքին, և, երկտակելով պարանը, մի փոքրիկ օղակ սարքեց, սկսեց սպասել: Սղոցն այժմ գործում էր ավելի արագ, երևում է, որ սղոցում էին հերթով: Իսկ մայորն սպասում էր: Երբ սղոցը հասավ թիթեղին, սղոցելն ավելի հեշտացավ: Սղոցի ձայնը ավելի սրվեց ու լարվեց: Երկաթ կտրող սղոց էր: Արդեն կտրված էր ափաշափ, քառակուսի մի պատուհանիկ: Մայորն զգուշորեն քաշվեց դռան ձախ կողմը՝ պատի տակ, որպեսզի չնկատվի և պարանի օղակը ձեռքին պատրաստ, սպասեց: Սղոցը կանգ առավ: Դրսից զգուշորեն հանեցին կոտրված փականքն ամբողջությամբ և, որքան էլ փորձված ու անակնկալին դիմագրավելու պատրաստ, այնուամենայնիվ, մայորի մարմնով ցուրտ սարսուռ անցավ: Դրսից սառն օդ ներխուժեց նախասենյակ: Շշուկներ լսվեցին. «Շո՛ւտ, մտցրո՛ւ... շոշափի՛ր...»: Հետո ձե՛ռքը, ձե՛ռքը, ձե՛ռքը զգուշորեն, անաղմուկ սողաց ներս: Մայորի աչքերը զարմանքից ճակատին թռան: Հազիվ զսպեց կոկորդը պատռող ճիշը: Կնոջ ձեռք էր. սպիտակ, մաքուր, աղա՛վնանման, որն զգույշ լողում էր մայորի կախարդված հայացքի առջև: Գեղեցիկ ու բարակ մատները վերջանում էին մանիկյուրած եղունգներով, որոնք տենդագին զգուշությամբ շոշափում էին դռան երկաթե մակերեսը: Մատների մանրիկ, թրթռացող դողը նկատում էր աղջկա վախը, ներքին խռովքն ու տագնապները: Դանդաղորեն, նախ բազուկը, ապա հոլանի թևն ամբողջությամբ մտավ դռան բացվածքից ներս: Մայորը հենց այդ պահին էր սպասում: Կախարդանքն ասես ընկավ և կախարդանքից ազատված, պարանի օղակ արած ծայրը նա ճարպկորեն հագցրեց աղջկա բազուկին և ուժով ձգեց իրեն: Լսվեց ոսկորի թույլ ճրթոց: Ուժով ձգված պարանն աղջկան մեխեց դռանն ու թևը ձգեց լարված պարանի նման: Լսվեց կարճ ու սուր ճիշ, որն անմիջապես կտրվեց, և շրջապատին իջավ գերեզմանային լուռություն:

Աղջիկը պարանը ձգելու ոչ մի փորձ չէր անում, ինչպես

երևում էր՝ դաստակը դուրս էր ընկել: Բագրատունին պարանը
 մի քանի կույր օղակներով կապեց ջեռուցման ծանր մարտ-
 կոցին և հոգնած ու թուլացած փլվեց աթոռի վրա: Լարվա-
 ծությունից էր: Աղջիկը վերջնականապես մեխված, ծեփված
 էր դռանը, որից այն կողմ մթության հետ դարանած լուծյան
 մեջ երևի վճռվում էին և՛ աղջկա, և՛ Բագրատունու, և՛ գիշե-
 րային արկածախնդիրների ճակատագրերը: Մայորը, որ աչ-
 քը չէր կտրում աղջկա ձեռքից, նոր, միայն նոր նկատեց, որ
 նրա ձեռքին ձեռնոց կա, նուրբ ու թափանցիկ, միանգամայն
 թափանցիկ: «Ինչո՞ւ լռեցին: Ծվ այն էլ այսքան երկար, ցա-
 վագնորեն երկար, սիրտ ուտելու, սիրտ պայթեցնելու չափ
 երկար: Ի՞նչ դիվային ծրագրեր են որոճում սրիկաները: Զա-
 րագուշակ է արթուն լուծյունը, որի մեջ գիտես, որ նյութվում
 և հյուսվում են անմաքդկային ոճիրներ: Խելագար լուծյուն
 է: Խենթացնող լուծյուն: Ինչո՞ւ ոչ մի շուն չի հաչում: Ինչո՞ւ
 չեն հաչում մեր հարևանների միշտ անհանգիստ շները: Հա-
 չեցե՛ք, ոռնացե՛ք, կաղկանձեցե՛ք, թող գոնե փոքր-ինչ տա-
 տանվի, ճաքճքի այս սպառնալից լուծյունը: Մայորի լսողու-
 թյունը սրվել էր: Ներքևում, ինչ-որ մի տեղ, ասես աշխարհի
 մյուս ծայրին, առանց մեղմացնելու այս քարե, այս քարսիրտ
 լուծյունը, խուլ բվվում էր մեծ քաղաքը: Այլևս չէր հավա-
 տում նրա գոյությանը, այժմ նա՝ այդ քաղաքը այնքան էր
 հեռու, այնքան էր անիրական, որ մայորին թվում էր, թե այն
 երբևէ գոյություն չի ունեցել, այլ եղել է հիվանդ ուղեղի հնա-
 րանք, և՛ լուսե, և՛ լուսե դասական մի զառանցանք: Երկաթ-
 յա համառությամբ լուում էր նաև դուռը, որը տակավին ան-
 խորտակ մի սահմանով բաժանում է իրեն իր թշնամիներից,
 և սառը ճակատամարտում գերված այս ձեռքը, որը միաց-
 նում է իրեն իր թշնամիներին: Այժմ այդ գերված թևն ազա-
 տելու մեծագույն հոգսը միացել էր մայորին հոշոտելու
 նրանց նպատակին: Բագրատունին նախասենյակի պաղ լույ-
 սի տակ նայեց աղջկա ձեռքին և ցավով նկատեց, որ թափն
 ամբողջովին կապտել է, սևացել, կորցնելով մարմարե սպի-
 տակությունը: «Օղակն այնպես է սեղմել աղջկա բազուկը,
 որ արյան հոսքը դեպի ձեռքը դադարել է:— Մայորը հանկարծ
 խղճաց աղջկան:— Դու ի՞նչ գործ ունեիր այս սրիկաների
 հետ: Դու, որ այդքան գեղեցիկ ձեռքեր ունես, դու, որ ձեռ-

քերդ այդքան խնամքով նպահել ու պահպանել, այդքան կանացիորեն լավ մշակել գիտես, դու, որ ամեն ինչից երևում է, նաև լավիկն ես, ի՞նչ գործ ունեիր այս երգվյալ ավազակների ու մարդասպանների հետ: Կկորչես, «Պառա՛վ», կկորչե՞ս: Քեզ ուր ասես չեն քշում արյանդ ծարավ այս մարդիկ: Ես, իհարկե, չեմ էլ կասկածում, որ դու «Պառավն» ես: Եվ ահա վերջդ եկել է: Գու ինձ հարկավոր ես խոսելու համար: Եվ այլևս հարկավոր չես քո գործընկերներին, որովհետև կարող ես խոսել: Մինչդեռ խոսելու իրավունք չունես: Վախենում եմ նրանք քեզ լռեցնեն, այն էլ հավիտյան: Բայց ինչո՞ւ է երկարում լռությունը: Գոնե դու խոսիր: Լաց եղիր, ճշա ձեռքիդ ցավից: Աղաչիր, խնդիր քո փրկությունը: Գթություն աղերսիր: Բայց արդյո՞ք ողջ ես դու: Արդյո՞ք քեզ չեն խեղդել, որ չխոսես»: Եվ զգուշորեն, շատ զգուշորեն մայրի ձեռքը հավեց աղջկա թևին: Թևը տաք էր, կենդանի: Սակայն քարի նման ամուր, մկաններն անասելիորեն պրկված ու անպայման թմրած, որովհետև թևին հավելը աղջկա կողմից մնաց անարձագանք: «Խոսեցեք, ինչո՞ւ եք լռում»,— լսեց իր ձայնը: Հետո անդրադարձավ, որ իր ձայնը նրանք չեն լսել և չէին կարող լսել, որովհետև շորացած են շուրթերը, շորացած է կոկորդը, շորացած և խեղդված է ձայնը: Նայեց ժամացույցին: Աստված իմ, որքա՛ն ծանր է անցնում վտանգված ժամանակը: Նման պահերին ժամանակը դառնում է մարդու թշնամին: Կախ է գցում ոտքը և սպասում, ո՞ւմ՝ ողբերգությունն առաջանալո՞ւն, թե՞ նրա կանխմանը: Հիշում է, որ ծխախոտը վառեց ժամը երկուսին: Հիմա նույնիսկ երեքն էլ չկա: Այդ ե՞րբ էր, ե՞րբ էր, ե՞րբ էր, որ ինքն արթնացավ և վառեց ծխախոտը: Հետո ոտնաձայներ լսեց: Հետո երկար, տանջալիորեն երկար սղոցում էին դուռը: Հետո աղջիկը գերվեց: Եվ վերստին երկարեց, երկարում է այս հոգեմաշ լռությունը: Իսկ ծխախոտը վառելուց տարիներ են անցել: Գոնե լուսանար: Ասում են՝ կարճատև են ամուսն գիշերները, գլուխդ բարձին դնելու պես ստիպված ես վեր կենալ, որովհետև չքվում, նահանջում է մութը: Ամուսն գիշեր, ի՞նչ է պատահել քեզ, դո՞ւ ես կաշառվել, թե՞ լուսաբացն է վախեցել այդ սրիկաներից: Գուցե ժամացույցը կա՞նգ է

առել: Ոչ, ոչ, ժամացույցն աշխատում է: Սովորականի նման, ամեն օրվա պես:

Ամենացավալին այն է, որ ինքը զրկված է արագ վճիռ կայացնելու հնարավորությունից, որովհետև, որովհետև... այժմ իրենից ոչինչ չի կախված: Ինքը գերել է աղջկան և նրա հետ՝ իր հակառակորդի գաղտնիքը: Ինքը գերել է աղջկան, աղջիկը՝ գործընկերներին, իսկ իրեն գամել ու փակել են շորս պատի մեջ, ուր այլևս բացառված են կողմերի գրոհներն ու հակագրոհները: Բացառված են նաև հաղթությունն ու պարտությունը: Իր ողջ մնալն արդեն իր հաղթանակն է, սակայն եթե այս սրիկանները անվնաս հեռանան, դա կլինի իր դաժան պարտությունը: Հիմա նրանց առաջին հոգսը աղջկան ազատելն է կամ լռեցնելը: Այս երկարատև լուծությունը նշան է այն բանի, որ նրանք ևս դժվարանում են արագ վճիռ կայացնել: Աղջկան ազատելը անհնար է, սպանելը՝ ծանր հանցագործություն: Իսկ միջինը չկա: Ուրեմն, ի՞նչ են որոճում նրանք, ի՞նչ, ի՞նչ, ի՞նչ...

Հարված ջղերը երևի թուլացան: Մայրը իր ննջելն այդպես էլ չզգաց: Ծա՛տ էր քնել, թե քիչ, հանկարծ արթնացավ սուր, սրտակեղեք աղաղակից: Նման ահազդու, սարսափելի ճիչ նա երբեք չէր լսել:

— Զէ՛, չէ՛, մի՛ արեք, չէ՛... աաա՛..., — ընդհատված հառաչանք և նորից կտրուկ լուծություն, որն այլևս մինչև քաղաքի արթնանալը չէր խախտվելու: Մայրը հասկացավ ամեն ինչ: Արագ բարձրացավ տեղից, չգիտես ինչու, վազեց սեղանատուն և նորից ետ դարձավ, որովհետև արդեն տեսել էր բացվող առավոտի ժպիտը: Հետո վազող-հեռացող փութկոտ ոտնաձայներ լսեց: Հետո հաշեց մի շուն, հետո արթնացան մյուսները, մեծ ուշացումով խոսեցին նաև աքաղաղները: Հետո ինչ-որ ծանր բան շրխկոցով դիպավ սեղանատան լուսամուտին, և մայրը լսեց փշրվող ապակիների զրնգոցը: Մատն ատրճանակի ձգանին վազեց սեղանատուն, բայց ուշ էր արդեն, բանդիտները չքացել էին, իրենց հետ տանելով գիշերային տափնապալից, տառապալից մթությունը...

Մոտեցավ դռանը, սարսափով ու ցավով նկատեց դռան առջև լճացած արյունը: «Սպա՛նել են, սպանե՛լ...», — կրկնում էր անդադար: Իսկ երբ պարանր հանելու՝ աղջկա արդեն ան-

կյանք, սառած ձեռքից, ծերպ արեց դուռը, սարսափելի գոռոցով ընկրկեց, որովհետև իր ամբողջ գծվարին կյանքում նման դաժան, քստմենելի և անմարդկային արարմունք նա չէր տեսնել... Աղջիկն անգլուխ էր...

*

*

Երբ օպերատիվ խումբը հասավ դեպքի վայրը, մայորը նստած էր դռան առջևի աստիճանին, գլուխն ափերի մեջ։ Ոտքերի տակ ընկած էր «Վալտեր» տիպի ատրճանակը, պատերազմական ժամանակներից մի թանկ հիշատակ, որ նվիրել էր բանակի հրամանատարը՝ հետախուզական գերազանց ծառայության համար։ Դռան առջև, սևացած ու լերդացած արյան մեջ, փլված էր մորթված աղջիկը։ Սարսափն այնքան մեծ էր և տեսարանն այնքան քստմենելի, որ թաղամասի բնակիչներից ոչ մեկը, ամենահետաքրքրասերներն ու ամենասառնասիրտներն անգամ չէին համարձակվում մոտենալ անգլուխ աղջկան։ Մարկոսյանը պատվի առավ։

— Ընկեր մայոր..., — և հայացքը հանկարծ առավ զոհին։ Երիտասարդ հետախուզիչի դեմքն ասես ինչ-որ ուժով բարացավ, շուրթերը դողդողացին և նա շրջվեց։

— Զդիմացա՞ր, լեյտենանտ, — առանց գլուխը բարձրացնելու խուլ, շատ խուլ ձայնով խոսեց Բագրատունին, — գիտեի, որ չես դիմանա, գիտեի... Բայց ահա ես հերթապահում եմ այս տարաբախտ աղջկան, որն ընդամենը մի երկու ժամ առաջ գեղեցիկ աղջիկ էր...

— Իսկ ո՞ւր է գլուխը, — այնպես մի բան ասած լինելու համար խոսեց թեթևակի իրեն վերագտած լեյտենանտը և խսկույն էլ կծեց լեզուն. «Հիմար հարց եմ տալիս։ Եթե գլուխը այստեղ պետք է լիներ, էլ ո՞ւր էին կտրում ոճրագործները»։

— Պարզվում է, որ նրանք ոչ միայն չէին ցանկանում «Պառավի» խոսելը, այլև ճանաչվելը։ Գլուխը տարել են, լեյտենանտ, տարել են... — Օրորվելով բարձրացավ տեղից, — մանրամասն տեղադննություն կատարեցեք։ Հետո կտեսնենք...

Ասես հարբած լիներ, օրորվելով մտավ տուն, ննջարան և փլվեց բաց անկողնու վրա։ Քնած էր ամբողջ օրը և ոչ ոք չէր խանգարում նրան։ Քնեց նաև ամբողջ գիշերը և երբ հե-

տեյալ թռչողության ևս արթնության նշաններ ցույց չտվեց, ստիպված եղան արթնացնել նրան: Մայոր Բագրատունին շփոթված տեսք ուներ: Երևում էր ջղային լուրջ ցնցում էր ապրել: Միլիցիայի շրջանային բաժանմունքի պետը նրան հասկացրեց, որ վատ չէր լինի, եթե զնար հանգստանալու: Մայորը մերժեց.

— Իմ շփոթվածությունը, խնդրում եմ, հոգնածությանս չվերագրել: Պարզապես ծանր ապրեցի այս անմարդկային արարքը: Այդ ի՞նչ դե է նստած սրիկաների մեջ: Չարության և անսրտության ի՞նչ աստիճանի պետք է հասած լինի մարդարարածը, որ իրեն թույլ տա նման արարք: Ինչ-որ է, նյարդային այն ցնցումը, որ ապրեցի ես, մնացել է ետևում: Ես շուտով կավարտեմ այս ծանր ու դժվարին օպերացիան...

— Քո կամքն է, մայոր,— ասաց գնդապետը,— սակայն, իմ կարծիքով, նրանք պատրաստ են անելու ամեն ինչ, դիմելու ամեն միջոցի, ամեն հնարք գործադրելու, որ չբռնվեն: Վստահ չեմ նաև, որ նրանք ձեռք կբաշեն քեզնից: Իսկ գիտես, մայոր Բագրատունի, պապն ամեն անգամ գաթա չի բերի:

— Մի՞թե այս անգամ պապն ինձ գաթա բերեց, ընկե՛ր գնդապետ: Մի՞թե նրանք գաթայով հյուրասիրեցին ինձ: Եթե մեկ անգամ ևս արժանանամ նման հյուրասիրության, կարող եք չկասկածել, որ հոգեբույժները մեծ սիրով իմ առջև կրացեն հոգեբուժարանի դռները...

— Տեսնո՞ւմ ես, ինքդ էլ նույնն ես ասում, մայոր Բագրատունի՛:

— Այո՛, ընկեր գնդապետ: Սակայն աշխատանքի փորձն ինձ հուշում է նաև հակառակը: Բանդիտական հարձակումն իմ տան վրա և «Պառավին» գլխատելը, հավատացած եմ, հանդիսացան այս գործի կուլմինացիան, շարագործության իններորդ ալիքը: Իսկ երբ շարագործությունը հասնում է գաթաթնակետին, նրան հաջորդում է վայրէջքը: Փարկուտին ու կայծակին անպայման հաջորդում է խաղաղված ու մաքրված երկինքը: Ուժեղ փոթորկից, նավաբեկությունից հետո ծովը խաղաղվում է... Կա՛րգ է...

Գնդապետը զուր էր ջանում ծուխ քամել հանգած ծխամորճից և ստիպված դիմեց լուցկու օգնությանը: Նրա խորա-

մանկ աչքերում շթաքնված հեգնանք կար, և մայորը հասկացավ, որ քրեական աշխարհին քաջատեղյակ, մազերն այդ գործում սպիտակեցրած վետերանին ինքը չի կարողացել համոզել իր ճշմարտության մեջ:

— Իսկ դու, մայո՛ր, շե՛ս գտնում, որ վիրավորված դաշանը առավել վտանգավոր է դառնում, հը՞: Զէ՞ որ քո «բարեկամներն» իրենց աննախադեպ ոճրագործությամբ, ավելի բարդացնելով իրենց դրուծյունը, խստացրին իրենց պատժաշափը: Գայլն արյունով է հարբում, մայո՛ր: Նրանք վերստին կեղնեն գրոհի, ուրիշ ճանապարհ չունեն: Նրանք ձեռքերը բարձրացրած քեզ գերի չեն հանձնվի, երբե՛ք: Գնդակահարությունը նրանց պատժաշափն է: Հանձնվեն, թե բերման ենթարկվեն, միևնույն է՝ պատիժը մեկն է: Հասարակությունն ի վիճակի չէ այդքան թույլն ու թարախն իր մարմնում պահելու: Նա պետք է օտարի, վտարի, հեռացնի այդ վտանգավոր խոցը: Դա լավ են հասկանում նաև իրենք՝ ոճրագործները: Ուրեմն, երբեք չկասկածես, որ նրանք կռվելու են մինչև վերջ: Միայն խնդրում եմ քեզ, կռվելիս ու գրոհելիս մշակիր նրանց ուժերը քայքայող, ջլատող միջոցառումներ: Մեղավորը վախկոտ է լինում: Նրանք վախկոտ են, ուրեմն օգտագործի՛ք նրանց թուլությունը: Նրանք փախչելու են քեզնից, ուրեմն, դու ավելի արագավազ եղիր, որ հասնես ու բռնես նրանց: Թափանցիր նրանց որջերը, այնպես, որ դու նրանց տեսնես, տեսնես ամբողջ մեջ, իսկ նրանք քեզ՝ ոչ: Մանոթը նրանց հետ է, չէ՞...:

— Այո՛,— ասաց մայորը:

— Նա նուրբ և խելացի աշխատող է: Նրա գործունեությունը չպետք է սահմանափակել լոկ տեղեկություններ և ինֆորմացիա ստանալու շրջանակներում: Եթե նա կարողանա իրար դեմ հանել գայլերին, ներքին խժոժություններով քայքայել, ջլատել նրանց ուժերն ու միասնականությունը, քո գործը կհեշտանա: Իրար ուտելով և գզգզելով, նրանք ոչ միայն կթուլանան, այլև կկորցնեն հանցագործին այնքան բնորոշ զգաստությունն ու զգուշությունը, իսկ դու օգտվիր դրանից, մայոր, օգտվիր... Մի խոսքով, խելքով ու ճարպկությամբ հեշտացրու քո վտանգավոր ու դժվարին գործը...

Մայոր Բագրատունին ամբողջ օրն անցկացրեց պաշտա-

նավայրում: Մարկոսյանից իմացավ, որ Զուլումն արդեն ոտքի է կանգնել և արագորեն ապաքինվում է: Ընդմիջումից հետո հանդիպեց Մանոթին, որը քաջատեղյակ էր Բագրատունու բնակարանի վրա կատարված հարձակման բոլոր մանրամասներին: Խումբը բաղկացած է եղել չորս հոգուց՝ Բուլդոգից, Սուրբից, Բոռից և «Պառավից», որը գողերի շրջանում հայտնի է Բալերինա մականունով:

— Նրանք որոշել էին սպանել ձեզ,— ասաց Մանոթը,— քանի որ հիմնական վտանգն սպասում էին ձեզնից, իմանալով, որ իրենց բոլոր գաշտնի քայլերը հայտնի են ձեզ: Սուրբի հետ ունեցած ձեր խոսակցությունն արագացրեց նրանց որոշումը: Իհարկե, այս բոլորը ես դեպքից հետո իմացա: Զուլումը հրահանգավորել էր չորսին թափանցել ձեր բնակարանը, դանակել ձեզ և առանց աղմուկի, առանց հանցանշաններ թողնելու հեռանալ: Զուլումի և Սուրբի կողմից ճշակված էր բնակարան մտնելու յուրաքանչյուր մանրամասն ու յուրաքանչյուր քայլը: «Բնակարան թափանցել միայն դռնով,— ասել էր Զուլումը:— Երկու պատի ետևում քնած մարդը դռան սղոցելու ձայնը չի լսի, իսկ եթե փորձեք սողոսկել պատուհանից, նա ձեզ կգնդակահարի դեմ-հանդիման, ճագարների պես»: Նրանք ծանոթ են եղել ձեր դռան գաղտնիքներին: Բուլդոգը դեռևս մեկ, մեկուկես ամիս առաջ, գազի սարքավորումներն ստուգող տեսչի վկայականով, եղել է ձեր տանը և աչքի պոշով ստուգել դռան փականքները: Այնուհետև, Զուլումն սպասում է իր լրիվ ապաքինմանն ու ինչ-որ մեկի ժամանակուն, որպեսզի հեռանա Երևանից: Ձեր և Բալերինայի հետ կապված աղմկոտ պատմությունից հետո, իմանալով, որ մախաթը պարկում այլևս անհնար է թաքցնել, և իրենց հանցագործության արյունոտ հետքերը կոծկելու նպատակով, ոչ կարճ ժամանակով քաղաքից փախչելու են նաև երեքը:

— Ո՞ւմ է սպասում Զուլումը,— հարցրեց մայորը:

— Զգիտեմ, — ասաց Մանոթը, — ինձ ոչինչ չի ասում: Տղաներից միայն Սուրբին են հայտնի Զուլումի գաղտնիքները: Սուրբը մի անգամ, սակայն, բերանից թոցրեց, որ պրոֆեսոր Խախանյանի բնակարանից կողոպտված իրերը պահ-

վում են այն մարդու մոտ, որին անհամբեր սպասում է Զուլումը:

— Իսկ նա ե՞րբ է գալու...

— Զգիտեմ...

— Իսկ որտե՞ղ է նա:

— Զգիտեմ:

— Նրա հետ կապ պահպանվո՞ւմ է...

— Զգիտեմ, ընկեր մայո՛ր...

— Իսկ ինչպե՞ս են բանդիտների փոխհարաբերությունները...

— Զուլումին ենթարկվում են անառակելիորեն: Քրեականների շրջանում նա մեծ հեղինակություն է: Նրանից վախենում են շատ պես: Նրա խոսքը ընկերների շրջանում օրենքի ուժ ունի: Ինչ վերաբերում է մյուսներին, ասեմ. Բուլդոգն ու Սուրբը գծտված են: Բանն այն է, որ Բուլդոգը սիրում էր Բալերինային, իսկ նրան գլխատելու գաղափարը հղացել է Սուրբը և իրականացրել Բոոի հետ միասին: Բուլդոգը նույն գիշերը քիչ է մնացել դանակահարի Սուրբին, սակայն Բոոը մի կերպ փրկել է ընկերոջը: Բուլդոգը կորած է, չի երևում: Մնում են՝ խելագարի նման շրջում է փողոցներում: Նրան հրամայված է վերադառնալ թաքստոց, հակառակ դեպքում՝ նրան ևս սպասում է Բալերինայի ճակատագիրը:

— Ինչպե՞ս է նայում Բալերինայի գլխատման փաստին Զուլումը: Ճի՞շտ է համարում Սուրբի այդ քայլը:

— Միանգամայն: Գտնում է, որ դա եղել է ամենաճիշտ լուծումը: Աղջիկը չպետք է խոսեր և նրան չպետք է ճանաչեին:

— Այդպե՛ս, այդպե՛ս,— ասես ինքն իրեն խոսելով, մայորը դարակից հանեց մի լուսանկար և դրեց Մանոթի առջև: Աղջիկը թեթևակի ժպտում էր և դրանից նրա այտերին փոսիկներ էին գոյացել: Մուգ շաղանակագույն աչքերը մաքուր էին, ներքին լարվածության աննշմարելի երանգով: Սիրունիկ աղջիկ էր:

— Սա՞ է Բալերինան,— հարցրեց մայորը:

— Այո՛,— ասաց Մանոթը,— սա Բալերինան է, պարուհի Փարիկյանը...

— Միանգամայն ճիշտ է,— գլուխն օրորեց մայորը:—

Զլինե՛ր Բուլղոզը, այս աղջիկը չէ՛ր ընկնի գողերի շրջապատը, Միրեց և գնաց տղայի ետևից, Մայրը վշտից անկողին ընկավ և մահացավ։ Ի դեպ, հանգուցյալը գտնվում էր քրեական փնտրուքի մեջ։ Քեզ հայտնի՞ է դա...

— Այո՛, — ասաց Մանոթը։

— Իսկ որտե՞ղ են թաքցրել աղջկա գլուխը, — հարցրեց մայրը։

— Ձեն թաքցրել, պարզապես թաղել են, — ասաց Մանոթը։ — Հրազդանի ձորում, Երևանյան լճից ներքև՝ քարատակին, Ես և Բոուր մթերային զամբյուղով տարանք և թաղեցինք...

— Տեղը հիշո՞ւմ ես...

— Իհարկե, — ասաց Մանոթը։

— Հանցանշանի հաստատումը ինքնին բանտարկության իրավունք է, — խոսեց մայրը, — օպերացիան սկսելու բոլոր հիմքերը կան, սակայն սպասենք անհայտի ժամանելուն, սպասենք, գուցե այդպես ավելի ճիշտ կլինի՞, հը՞...

— Ես այլ խնդիրք ունեմ, ընկեր մայր, — ասաց Մանոթը։ — Նրանց կալանավորելն այս օրերին այնքան էլ հեշտ չի լինի։ Նրանք պատրաստ են ձեզ դիմադրելու, պատրաստ են դիմադրելու մինչև վերջ։ Եվ զինված են։ Ատրճանակներ ունեն բոլորը։ Զոհեր կլինեն, ընկեր մայր։ Հարկավոր է մշակել նրանց բերման ենթարկելու առավել անվտանգ միջոցներ։ Նրանց հարկավոր է մեկ-մեկ որսալ։

— Այո՛, այդ մասին պետք է մտածել...

— Նկատի ունեցե՛ք, ընկեր մայր, որ Զուլումին միշտ պահպանում է տղաներից որևէ մեկը, այսպես կոչված, թիկնապահը։ Ավելացրած նաև այն, որ ինքը՝ Զուլումը, զինված է և ճարպիկ է սատանայի նման...

* *

*

Ամառը վերջանում էր։ Հովեկները վերադառնում էին, վերադարձան նաև մայր Բագրատունու ու լեյտենանտ Մարկոսյանի ընտանիքները։ Տունը նորից լցվեց աղմուկով ու ջերմությամբ, ծիծաղով ու լացով, կենդանացավ։ Հարևանները մայրի կնոջը պատմել էին ահավոր գիշերվա մասին, և կինը,

կնոջ բնավորության համաձայն, թեկուղև մեծ ուշացումով, բայց ցույց տվեց իր բուռն վերաբերմունքը, այնպիսի աղեկտուր լաց ու կոծ բարձրացնելով, որ երեկոյան ամուսինը ոտքը դռան շեմքից ներս դնելով, քիչ մնաց կաթվածահար լինեիր, կարծելով, թե տանը դժբախտություն է պատահել։ Սակայն լսելով ահաբեկված կնոջ կցիտուր պատմությունը, թեթևացած ժպտաց, գրկելով նրան՝ «հիմարիկ» անվանեց, բայց իզուր, կինը շարունակում էր ծվատել ինքն իրեն։

— Բա որ քեզ սպանեին, տան մեջ՝ անտեր ու մենակ, ես ի՞նչ էի անելու,— հեծեծում ու ծեծում էր ծնկները։

— Լսի՛ր, այ Արուսյա՛կ, տեսնում ես՝ շեն սպանել, էլ ինչո՞ւ ես քեզ սպանում։ Տեսնո՞ւմ ես նույնիսկ քերծվածք չեմ ստացել։ Քո ժամկետանց լացը, ախր, բոլորովին անտեղի է...

— Բա որ սպանեի՞ն..., — չէր հանգստանում կինը։ — Վահագն, խնդրում եմ քեզ, աղաչում եմ, դուրս արի էդ անիծված աշխատանքից, դուրս արի, լսո՞ւմ ես... Լսո՛ւտո՛ւմ ես... Ամեն օր պատերազմի մեջ ես։ Վահա՛գն, ես ու քո երեխաները խաղաղություն ենք ուզո՞ւո՞ւմ...

Խնդրեց-պաղատեց, հնար չեղավ։ Կինն ամուր կառչել էր իր հայտնագործությանը և ցանկանում էր նրա անմիջական տեղափոխումը այլ աշխատանքի։ Ինչպես ասում են, զույգ ոտքը դրել էր մի ոտնամանի մեջ, չէ՛ ու չէ՛։ Վերջում սպառնաց, թե կբաժանվի։ Կվերցնի իր երեխաներին ու կգնա։ Թե ո՞ւր էր գնալու, այդպես էլ չիմացվեց։ Բայց հազար երդումով հաստատեց իր որոշումը։ Բազրատունին երկար, համբերությամբ համոզում էր նրան և, ի վերջո, խնդրեց կնոջը ժամանակ տալ իրեն, մինչև հարմար գործ գտնի, նոր միայն թողնի աշխատանքը։ Կինը թեև չհավատաց, բայց նահանջեց։

— Դու ծանր փորձանքից ես փրկվել, Վահագն, մեծ փորձանքից,— անկողնում ամուսնուն փաթաթված՝ հեկեկում էր կինը։ — Ես վաղը գնալու եմ սուրբ Սարգիս, մոմեր վառելու աստվածամոր առջև, որ քեզ պահեց-պահպանեց կնոջդ ու երեխաներիդ համար։ Մատաղ եմ խոստանալու նրան, Վահա՛գն,— չէր հանգստանում Արուսյակը,— իսկ դու մի սպիտակ մատաղացու գառ գտիր, որ մատաղ անենք նրան։

Մայորն ասես առաջին անգամ էր տեսնում իր կնոջը։ Ցավով էր մտածում, որ կնոջն առ այսօր կարգին չի ճանաչում։ Միայն հիմա իմացավ, որ իր կինը, իր տարիների անդավաճան ընկերուհին՝ լեզվի ու գրականության ուսուցչուհի Արուսյակ Բագրատունին հուզված պահերին դառնում է երես առած մի աղջնակ և, մանավանդ, աստվածապաշտ է։ «Ձէ, հնար չկա, մատաղի գառը պետք է խոստանալ, թե չէ մի ավելի դժվար բան կփաթաթի վզիս։ Պիտի խոստանամ։ Ո՞ւր էր քո աստվածամայրը այն բարդուղիմեոսյան գիշերը, Արուսյա՛կ, Եթե երևար, կփրկեր ինձ մենակությունից և այն ծանր հոգեկան ցնցումներից։ Ձէ՛, չէ՛, մատաղը պետք է խոստանալ, այլ ելք չկա։ Աշունն ուր որ է նստելու է դռանը, մի թեթև քեֆ կանենք և ոչ աստվածամայրը կնեղանա, ոչ էլ մանավանդ Արուսյակը»։

— Լավ, Արուսյա՛կս, թող քո ասածը լինի։ Վաղը, Կա՛մ ամենաուշը մյուս օրը մատաղի գառը կապված կլինի խրճորի ծառից։ Եղա՞վ...

— Եղավ, Վահագնս, եղավ..., — փարվեց ամուսնուն կինը։

Մայորն զգաց, որ կինը կարոտել է իրեն։ Ձգաց, որ ինքը ևս կարոտել է նրան, նրա ոչ ջահել, բայց խլրտուն ու տաք մարմնին, մազերի բույրին։ Եվ քնքշորեն, մատներին ծայրերով սրբելով այտերի արցունքները, համբուրեց աչքերն ու գլուխը թաղեց նրա խիտ վարսերի մեջ...

* *

*

Դեպքերը հասունանում էին դանդաղորեն։ Մայորը չէր շտապում։ Նա ակնդետ հետևում էր Ձուլումի գործողություններին։ Սպասում էր նրա բարեկամի ժամանմանը, որի մոտ, տեղեկությունների համաձայն, պահված էր թանկարժեք ավարը։ Մայորը հույս ուներ, որ Բուլդոգը ձեռնոց կնետի իր արյունախում ընկերներին և նրանց միջև եղած պառակտումը կհասցնի ծանր, արյունոտ ընդհարման։ Սակայն այդպես չեղավ։ Կատաղած Բուլդոգը, ի վերջո, իր շեֆին հլու, վերադարձավ և հայցեց նրա ներողամտությունը։ Պա-

տասխանը եղավ Զուլումից ստացած ահալոր ծեծը, որից հետո-միայն ներվեց նրա հանցանքը:

Եվ հանկարծ Զուլումի խումբը կենդանացավ: Պարզվեց, որ ժամանել է նա, որին սպասում էր Զուլումը: Բաժնում ևս եւուղեռ սկսվեց: Քաղաքային միլիցիային անմիջապես տեղեկացվեց, որ Զուլումի խումբը պատրաստվում է հեռանալ, փախչել քաղաքից: Լուսանկարները ցրվեցին բոլոր նրանց, ովքեր պարտավոր էին և կարող էին կանխել ոճրագործների փախուստը: Մի քանի օր անց պարզվեց նաև, որ Զուլումի կողմից նախապատրաստված պլանը կարող է փոխվել: Ծանոթն ասաց, որ Զուլումն սպասում է մի կնոջ, որին սիրահարված է վաղուց և թանկարժեք իրերը վերադարձնելու հարցը օրակարգից հանվել է, քանի որ նրանք որոշել են ամուսնանալ: Քաղաքից հեռանալու և գողացված գանձերի շուրջը այժմ ոչ մի ստույիս, ոչ մի խոսակցություն չկա:

— Ես այդպես էլ կարծում էի,— ասաց մայորը,— ես գիտեի, որ նա կնոջ է սպասում...

— Ուրեմն, գիտեք նաև թե՛ ո՞ւմ...— զարմացած նրան էր նայում Ծանոթը:

— Գիտեմ, բայց քանի որ մինչև վերջ հաստատող ապացույցներ դեռ չունեմ, իմ ճշմարտությունը ճշմարտություն չի դառնում: Հավատացած եմ սակայն, որ Զուլումն այդ կնոջից երբեք չի ստանա ի պահ տրված գանձը: Իսկ ամուսնությունը ժամանակ շահելու նպատակով հորինված կանացի խորամանկ խաղ է, քանի որ քրեական փնտրուքի մեջ գտնվող Զուլումին վաղ թե ուշ սպառնում են բանտարկությունը և պատժի գերագույն չափը: Մնացածը այդ կնոջ համար կգնա յուղի պես, եթե մենք նրան չկարողանանք բռնալ: Խնդրում եմ քեզնից, Գրիշա, ավելի ճիշտ, կրտսեր լեյտենանտ Գրիգորյան,— դիմեց Ծանոթին մայորը,— նրա յուրաքանչյուր քայլի մասին տեղեկացնել: Այնուհետև, եթե նրանք պատրաստ են մեզ դիմավորելու «հյուրասիրության բոլոր կանոնների համաձայն», ուրեմն, մենք երբեք չենք փորձի դառնալ նրանց «ցանկալի հյուրերը»: Մենք պարզապես նրանց կհանդիպենք այնտեղ, որտեղ մեզ չեն սպասում:

Ծանոթի դուրս գալուց հետո մայորը հեռախոսով կապ-

վեց դատախազի հետ և նրանից Եղբայրության փողոցի № 117 շենքի 52-րդ բնակարանը խուզարկելու թույլտվություն էր խնդրում։ Դատախազն առարկում էր, մայորը՝ եռանդագին համոզում և, ի վերջո, կոտրելով դատախազի թույլ դիմադրությունը, թույլտվությունն ստացավ։

— Ընկեր հաշատրյան, մենք խուզարկությունը կկատարենք ճիշտ այն օրը, երբ Զուլումն ու իր խումբը կենթարկվեն բերման։

— Լավ, լավ, խուզարկության օրդերը կստանաս,— լսափողի մեջ դժգոհ մոլտում էր դատախազը,— տնաշեն, այնպես ես խոսում, կարծես պլանավորել ես Զուլումին ձեռնաշղթա հագցնելու օրն ու ժամը...

— Շնորհակալություն,— թեթևացած շունչ քաշեց մայորն ու լսափողը նետեց լծակին։

Աշխատանքային օրը վաղուց ավարտվել էր, երբ մայոր Բագրատունու աշխատասենյակի դուռը բացվեց, ո՛չ, ո՛չ, աղմուկով շրխկաց, և հուզված ու քրտնամխած ներս ընկավ լեյտենանտ Մարկոսյանը։ Հեռում էր։ Երևի կարևոր բան էր պատահել և տեղ էր հասել վազելով։ Մայորն ուշադիր զննում էր լեյտենանտի գեղեցիկ դեմքը, իսկ հայացքում աճում էին հարցականները։

— Հը՞...

— Բուլդոգը «Զվարթնոց» սրճարանում է, ընկեր մայո՛ր։ Նա հարբած է, ինչպե՞ս վարվել...

— Ի՞նչ է անում,— հարցրեց մայորը։

— Լուռ նստած է՝ օդու շիշն առջևը։ Ուրիշ ոչինչ։

— Մերոնցից ո՞վ կա այնտեղ...

— Ապրեսյանը հսկում է նրան, բայց համազգեստով է, վախենում եմ խրտենցնի։

— Դե, ուրեմն, գնանք...

Անաղմուկ, անձայն սրճարան մտան։ Եվ մի հետաքրքիր տեսարան բացվեց նրանց առջև։ Բուլդոգը հիսունանոց թղթադրամը ձեռքին, խոսում էր նվազախմբի ղեկավարի հետ և զննացնելով հիշեցնում նրան ծանոթ մի մոտիվ, ուրիշ մի մեղեդի։ Նվազախմբի տղաները, հայացքները նրա ձեռքի հիսունանոցին և իրենց ղեկավարի ազդանշանին, սպասում էին։ Հետո Բուլդոգը հիսունանոցը խոթեց զրուցակ-

ցի ծոցագրպանը և առանց ձևականության մոտեցում միկ-
րոֆոնին: Ղեկավարը կամացուկ ինչ-որ եղանակ սուլեց,
ապա բարձրացրեց ձեռքը, և նվագախումբն արթնացավ:
Թեթև, ռիթմիկ երաժշտությունն անմիջապես թոցրեց, ոտքի
հանեց սեղանների շուրջը բոլորած ջահելներին, և սկսվեց
պարը: Բուլղոգը խանձված և բավականին հաճելի ձայնով
սկսեց երգել «Գողի բախտը»: Այո՛, այո՛, լավ էր երգում:
Ունկնդիրներն այս ինքնակոշ երգչին սիրեցին անմիջապես:
«Սրա ի՞նչն է պակաս,— ցավով խորհում էր մայրը,— և
տեսքն է փառավոր, և՛ ձայնն է հաճելի, և, եթե չլինե՞ր
կրծքից կախված արծաթե խաչը, որը փոքր-ինչ հասարա-
կացնում է նրան, կդառնար կինոէկրաններից «Զվարթնոց»
սրճարան իջած դերասան»: Իսկ Բուլղոգը երգում էր: Նրա
ոչինչ չարտահայտող, դատարկ աչքերը, յուրաքանչյուր
ելեւջից հետո, լցվում էին արցունքով: Բուլղոգը լալիս էր.

— Գողի սև բախտ, գողի սև բախտ,
Մեկ օր դժոխք, մեկ օր դրախտ,
Աշխարհը լայն, բաժինդ՝ բանա,
Մեկ օր առողջ, մեկ օր հիվանդ...
Վայելում ես ձեռքդ ընկածը,
Մեկ օր հացը, մեկ օր լացը,
Մեկ օր խինդը, մեկ օր վիշտը,
Մեկ օր սխալը, մեկ օր ճիշտը,
Մեկ օր սիրո մեղրամիսը,
Մեկ օր պարզև՝ սիֆիլիսը,
Ճամփադ սակայն անվարան է,
Կյանքը մեղքի քավարան է...
Քավարան է, քավարան է, ո՛ւխ...

Քանի՞-քանի անգամ ծափահարեցին երգչին, պահանջե-
լով «կրկնել, կրկնել...»: Յուրաքանչյուր երկտող ուղեկցվում
էր ծիծաղի պոռթկումներով, և Բուլղոգը կրկնում էր մի քա-
նի անգամ: Մայրն ու լեյտենանտը տեսնում էին, որ նա չի
կարողանում ուրախանալ, որ նա անհաղորդ է հասարակու-
թյան վերաբերմունքին և մենակ է իր երգի հետ, մեն-մե-
նակ:

— Զարմանալի է, որ ծափահարվում է այս երգը,—
վերջապես խոսեց լեյտենանտը:— Մեր ջահելներից գլուխ

լնեմ հանում։ Մեր ջահելներին չեմ հասկանում։ Ինչպե՞ս կարելի է ծափահարել կյանքի աղտոտ հատակներից և մարդկային տականքների կողմից թխված այս երգը, հը՞...։

— Այդքան խիստ մի՛ լինի, լեյտենանտ,— մտախոհ պատասխանեց մայորը,— այս ունկնդիրները, այս խենթ ու խելառ ջահելները համերաշխ են ոչ այնքան երգի ներքին բովանդակությանը, որքան նրա թողած ազդեցությանը, զրնգուն ու աշխույժ ուրիշներ, որոշ սրամիտ ու վրանբաց արտահայտություններին։ Չէ՞ որ սրանք խենթանում են Վիսոցկու նմանատիպ երգերի համար, իսկ Բուլղոգի խանձված ձայնը հիշեցնում է նրան։ Վիսոցկու ռեպերտուարը սիրելը դեռևս գողի անիծված պրոֆեսիան սիրել չի նշանակում։ Երգը, ինքնին, ուժեղ է այն ժամանակ, երբ արտահայտում է դրամատիկ հոգեվիճակներ։ Իսկ այս և սրա նման երգերում, ինչպես տեսնում ես, դրամատիզմի պակաս չկա...

Նվագախումբը լռեց։ Հոգնած և երջանիկ պարողները նորից բոլորեցին սեղանները, նորից զնգացին բաժակներն ու նրանց ընկերացած դանակներն ու պատառաքողները։ Բուլղոգը եկավ ու ծանր նստեց։ Հայացքում խոնավ մշուշ կար։ Եվ մշուշի մեջ՝ հոգու ցրտություն, հոգու, պարապ հոգու երևացող ցավ և անլսելի աղաղակ։ Նստեց ու պաղ նայեց շուրջը։ Մայորի և լեյտենանտի քննախույզ հայացքները նայում էին նրան։ Բուլղոգի հայացքի մեջ տագնապ ու շարություն չկար։ Վերջապես նա խոսեց.

— Եկել եք, հա՞։ Իզուր եք եկել։ Ես այստեղից ուղիղ գալու էի ձեզ մոտ, քաղաքացի Բագրատունի։ Ցանկանում էի մի լավ հարբել, որ ոտքերս ինձ բերեին ձեր դուռը և միտքս շխանգարեր ցանկությանս։ Ես այլևս զնալու ոչ մի տեղ չունեմ։ Ոչ ոք չունեմ...

— Իսկ Զուլումը... — հարցրեց մայորը։

— Զուլումը..., — ծոք տվեց Բուլղոգը, — Զուլումի ձեռքը երկար է, մայո՞ր։ Զուլումի ձեռքը ծանր է, որովհետև մարդու ձեռք չէ, այլ գազանի թաթ։ Ես մարդ չեմ պանել, մայոր Բագրատունի՛, ուզում ես հավատա, ուզում ես՝ ոչ։ Արյուն տեսնելիս իմ աչքերը մթնում են։ Իմ սիրտը խառնում է։ Ես ուշաթափվում եմ... Բայց գողացել եմ շա՛տ, որքան քեֆ ուղի։ Գողանում էի, որ Բալերինայի հետ տուն-տեղ դնելու

միջոցներ ունենամ։ Հետո հասկացա, որ ուրիշների տները քանդելով ու թալանելով քոնը չես կարող կառուցել։ Քամու բերածը քամին էլ կտանի։ Բայց ես Բալերինային սիրում էի, շատ էի սիրում, Թեկուզ և գող, բայց նա լավ աղջիկ էր։ Ուզում էի իմ Բալերինայի հետ քաշվել-գնալ մի հեռավոր գյուղ, մի մաքուր և ապահով վայր, ուր զուլումներ չկան, չկան գողեր՝ իրենց մարդ խժռող «զակոններով»։ Այս ձեռքերով խրճիթ կկառուցեի, բոստան կփորեի, այգի կգցեի, ընտանիք կունենայի... Բալերինան պարող էր, մայր՝ ու Ես երգող եմ, կապրեինք խեղճ ու միամիտ մեր պապերի նման, Ադամի ու Եվայի պես՝ դրախտից էլ փախած, դժոխքից էլ, մեղքից էլ, անմեղությունից էլ, մի խոսքով, իսկական մարդու կյանքով։ Շատ բան չէի ուզում, բայց քչին էլ չհասա։ Բալերինային Սուրբը մորթեց։ Մորթեց այնքա՛ն հեշտ, այնքա՛ն սովորական ձևով, ասես մարդ չէր, աղջիկ չէր, այլ հավ էր, ճագար, մորթեց, որ ձեր ձեռքը ողջ-ողջ չընկներ, որ չճանաչվեր։ Ես աշխարհում միայն մի Բալերինա ունեի, հիմա ոչ ոք չունեմ։ Եվ վախենում եմ մենակությունից, որովհետև մենակ եմ։ Եվ վախենում եմ գնալ Զուլումին ու Սուրբին մորթելու, որովհետև մորթելն իմ գործը չէ, իսկ նրանք, թաց գործի այդ վարպետները, անմիջապես կմորթեն ինձ, կմորթեն ինչպես մի լակոտի, վախենում եմ։ Խենթացա, ընկա փողոցները, ինչ անելս չգիտեի։ Կանչեց՝ գնացի և ներողություն խնդրեցի։ Չներեց՝ ծեծեց-ջարդեց։ Մնաց միայն մեկ ճանապարհ՝ բանտ։ Գիտեմ, որ նրա ձեռքը երկար է, այնտեղ էլ կհասնի ինձ։ Բայց ուրիշ ճամփա չունեմ։ Ահա ձեռքերս..., — և Բուլդոգն իրաբ կցած բազուկները մեկնեց մայրոհին։ — Հագցրո՛ւ ձեռնաշղթան և տա՛ր...

— Մենք քեզ ձեռնաշղթա չենք հագցնի, — ասաց մայրը, — մենք քեզ հիմա տանել էլ չենք ուզում։ Այն՝ մարդիկ սպասում են քո հաջորդ երգին։ Եվ կնեղանան։ Եվ կաղմկեն։ Ճիշտ չէ՞, Մարկոսյա՛ն...

Երբ Բուլդոգը նորից բարձրացավ երգելու, նրան համերաշխ ծափահարեցին։ «Եկ այս գիշեր արթուն մնանք մինչև լույս»՝ երգում էր նա տաք կարոտով և կորստի ցավով։ Երբ երգն ավարտվեց, Բուլդոգը մոտեցավ մայրոհին և ասաց.

— Հիմա տարեք ինձ, որովհետև նրանք կգան...

Տարան նախակալանատուն: Ներս մտնելուց առաջ նա մայրորին ասաց.

— Իմ ասածները ցուցմունքներ համարեցեք: Գրեցեք և տվեք ստորագրելու, թե չէ՝ ո՞վ իմանա, հետո գուցե միտքս փոխեմ և փոշմանեմ, քաղաքացի մայր՝ր: Վերջին հաշվով իմ մեղքերը ևս բիշ չեն...

— Մենք քեզ հավատում ենք,— ասաց մայրը,— և երբեք խմած կամ հարբած մարդու անկամ ու թուլացած վիճակը չենք չարաշահի: Եթե ուզում ես ճիշտն իմանալ, մենք քո և շեֆիդ ընդհարումի մասին գիտեինք հենց ընդհարման օրը...

Կես ժամ անց Մարկոսյանն ու Ապրեսյանը, «Զվարթնոց» սրճարանի դռների մեջ, առանց լուրջ դժվարության, անաղմուկ ուղորեցին Բուլղոգին հետամուտ Բոռի թևերը, արագորեն զինաթափեցին և նետելով մեքենայի մեջ, տարան միլիցիատուն:

— Եկել էիր Բուլղոգին բերման ենթարկելու,— դիմավորեց նրան Բագրատունին,— բայց բերման ենթարկվեցիր ինքդ... Լավ չեն գործերդ:

— Վո գործերն էլ բանի նման չեն, մայր՝ր,— խոսեց Բոռը:— Մեզ բռնոտելու և բերման ենթարկելու պլաններդ չես կատարում, դրա համար մենք քեզնից խորապես շնորհակալ ենք, նկատողությունդ էլ բարով վայելես... Եթե մեր հարցով վառվես, մենք հիշաչար չենք, մայր՝ր, չենք թողնի անգործ մնաս, սիրով կընդունենք մեր շարքերը...

Մայրը ժպտում էր: Սրամիտ է անծիվածը, իրեն չի կորցնում: Բայց աչքերը չար են, շատ չար, չարից էլ չար: Եվ որտեղից որտեղ հիշեց հանկարծ իր պատանեկան օրերին՝ կատարված մի դեպք, երբ յայլայում գայլն ընկել էր իրենց սարքած թակարդը: Ծիշտ այս հայացքով էր նայում: Կատաղությունից արնակալած աչքերով ու փշաքաղված մազերով: Բոռը նման էր թակարդն ընկած գայլի:

— Դուք այլևս շարքեր չունեք, Բո՛ռ, չունեք: Ձեր շարքերը շարքից դուրս եկան, իսկ նոր համալրում չստացար: Չեչոտը չկա, Զուբը չկա, Բուլղոգը մեր ձեռքում է, դու, կարծեմ, չես կասկածում, որ վառվել ես: Բալերինային դու և Սուրբը մորթեցիք: «Դրսում» մի երկուսն են մնացել: Երկուսով շարք կազմել չի լինի, Բո՛ռ: Հի՛մա դու ճիշտն ասա,

Բուլղոգին բերման էիր ենթարկելու, թե՞ վերացնելու: Ինչպի՞ստի՞ն էր շեֆիդ հրամանը...

— Դու, ի՞նչ է, մայո՛ր, ինձ խելառի տե՞ղ ես դրել: Հարցը տվիր և վերջ... Պատասխան չես ստանա: Թե ինչու էի եկել, դա քո գործը չէ, մայոր Բագրատունի՛, թեև պարտականությունդ է իմանալը և իրավունքդ՝ հարցաքննելը:

— Լավ, կարող ես չասել,— խոսեց մայորը,— հեղինակության հարց էլ կա, գիտեմ: Եթե միանգամից խոսես, ոճրագործ Բոռի անունը գետնովը կտաս, խայտառակ կլինես, պարզ է: Բայց ես վստահ եմ, որ խոսելու ես, որովհետև իմ «հին բարեկամներին» լավ եմ ճանաչում, որովհետև բնավորությունդ լավ գիտեմ: Մի քանի անգամ պիտի գոռոռաս, մարդկանց գլխիդ հավաքես: Մի երկու անգամ խենթանալու փորձեր պիտի անես: Մի քանի անգամ արտասվելով դիմես մեր ներողամտությանը և նոր միայն խոսես: Իսկ երբ դու խոսում ես, Բոռ, բոռի բզդոցը քեզ օրինակ, էլ կանգառ չկա, էլ լեզվարգելակում չկա, մինչև ճարահատյալ մենք չսեղմենք արգելակները: Մի խոսքով, ճտերը աշնանն են հաշվում: Նղա՞վ... Միայն ինձ ասա, ինչո՞ւ ես շրջում հրազենով և սառը զենքերի այդքան հարուստ տեսականիով: Քեզ ասեմ, Բուլղոգին հանդիպելն այսօր քեզ համար ճակատագրական կլիներ: Նա և՛ ուժեղ, և՛ քաջ է քեզնից: Նա էլ էր զինված և քո վրա գայլի ատամ ուներ: Ուրեմն, շնորհակալ եղիր մեր տղաներից, որ քեզ փրկեցին վերահաս մահից: Քեզ համար բանտը, գոնե առայժմ, փրկություն է, իսկ եթե բախտդ բերեց և գնդակահարությունից խուսափեցիր (որին ես չեմ հավատում) և տասնհինգ տարի շալակեցիր, ուրեմն, հաշվի՛ր, որ դու աշխարհի ամենաերջանիկ մարդն ես, Բո՛ւ...

— Ի՞նչ, ի՞նչ գնդակահարություն,— գոռաց հանցագործը,— ես ոչ մի մեղք չունեմ...

— Գիտեմ, գիտեմ,— խոսեց մայորը,— հիմա քեզ կտանեն նախակալանատան խցիկը: Ինքդ լավ գիտես, որ քննության ընթացքում այդպիսին է կարգը: Այնտեղ մենակության և խորին լռության մեջ կթերթես կյանքիդ կարևորագույն էջերը, կհիշես այն բոլոր արարքները, մեղքերը, հանցագործությունները, մանավանդ, թաց գործերը, որ կա-

տարել ես: Կսկսես վերջինից՝ Բալերինայից, որին գլխատել ես և հետո, տղաներից մեկի հետ տարել ու Երևանյան լճից ներքև, քարատակին թաղել: Հենց այս փաստից էլ սկսիր... Իսկ հիմա ես քո հարցաքննությունը դադարեցնում եմ...

— Ո՛ր, ո՛ր,— շփոթվեց Բոուր,— ես ոչինչ չեմ արել, ես անմեղ եմ, լսիր ինձ, մայո՛ր...

Մայորը սեղմեց զանգի կոճակը: Հերթապահ միլիցիոներն արձանացավ առանձնասենյակի դռան առջև:

— Սերժանտ, նախակալանատուն տարեք սրան...

Մայոր Բագրատունին սպասում էր զանգի: Սպասում էր հիվանդագին անհամբերությամբ: Չարացած հայացք էր նետում պատի ժամացույցին, որն ասես դիտավորյալ դանդաղում էր, սև կատվի պես սեղանի ծայրին կուշ եկած հեռախոսին, որի լծակն ասես մաուր խածել էր լսափողը և չէր թողնում, որ զանգը զրնգա: Եվ արդեն, անկարող տեղում հանգիստ նստելու, բարձրացավ ու սկսեց լայնքով ու երկայնքով չափել առանձնասենյակը: Վերջապես... հեռախոսը զնգաց:

— Այո՛, այո՛, մայոր Բագրատունին: Դո՛ւ ես, Գրիշա: Հա՛... Վա՛ղը... կլինեք երեքո՞վ: Ուրեմն, ժամը 2-ին: Ռեստորանի շրջակայքի հսկողությունը քեզ վրա՞ է դրված: Հիանալի է: Եղա՛վ, եղա՛վ: Ինչպես պայմանավորվել ենք, եղա՛վ...

Լսափողը լծակին գնելով, մայորը երկար շփում էր ձեռքերը: Ուրեմն, տրամադրությունը բարձր է, ուրեմն, գործերը լավ են գնում: Հետո հավաքեց բաժանմունքի պետի համարը:

— Հնկեր գնդապետ, Զուլումի խմբի լիկվիդացիան սկսում ենք: Խնդրում եմ ձեր օրհնությունը: Ասում եք՝ աստված մեզ հե՛տ: Աստված որ լինի մեզ հետ, կարծում եք, գործը դրանից կշահի՞: Ուզում եք անձամբ մասնակցել: Խորհուրդ չէի տա: Իմ խորհրդի կարիքը չե՞ք զգում: Ի՛նչ արած: Հա՛, հա՛, հասկացա: Կրկնում եմ՝ ձեզ խորհուրդ չէի տա մասնակցելու, խորհուրդ չէի տա: Ուրեմն, հանում եք աստծո թեկնածությունը և ցանկանում եք ինքներդ լինել մեզ հետ:

Ի՞նչ կարող եմ ասել, եթե պնդում է ավագ աստիճանա-
վորը...

Գիշեր էր արդեն, երբ մայոր Բագրատունին դուրս եկավ հիմնարկից և քայլեց դեպի տուն։ Վաղվա շուրջկալի հաջողությանը նա չէր կասկածում։ Զուլումն ու Սուրբը չէին կարող դուրս պրծնել այդքան խնամքով պատրաստված ծուղակից։ Քաղաքամերձ ռեստորանի շրջակայքի հսկողությունը Զուլումը հանձնարարել էր Մանոթին, այսինքն, կրտսեր լեյտենանտ Գրիգոր Գրիգորյանին, որը նրան և Սուրբին պետք է ուղեկցեր ռեստորանի բանկետի փոքր դահլիճը։ Այստեղ էլ նրանց սպասում էր դարանը։ Դռնից ներս մտնելուն պես միլիցիայի աշխատակիցները պետք է տեղնուտեղը զինաթափեին ու ձերբակալեին հանցագործներին։ Անհաջողության դեպքում Զուլումի և Սուրբի փախուստի միակ ճանապարհը ետնամուտքն էր, որը հուսալիորեն փակված էր միլիցիոներներով։ Շրջակայքում չէր լինելու ոչ մի ավտոմեքենա, հետևաբար, հետապնդողները կարող էին թրփերում պահված մոտոցիկլետներով հեշտությամբ հասնել շարագործներին, եթե սրանք մինչ այդ կարողանային հաղթահարել բոլոր անհաղթահարելի արգելքներն ու պատենշները։

Մայոր Բագրատունու միտքն զբաղեցնում էր այլ հարց՝ Շահմարի առեղծվածի բացահայտումը, որը պետք է հանդիսանար իր և իր մարդկանց դժվարին հաղթանակի ապրթեղը։ Մայորը, որ ամենայն բարեխղճությամբ և վարպետությամբ քանդել էր առեղծվածի խճճված կծիկը, ցանկանում էր փոքր-ինչ թատերական տեսք տալ այդ գաղտնիքի բացահայտմանը։ Ցանկանում էր հանկարծակիի բերել և՛ հանցագործներին, և՛ վկաններին, և՛, մանավանդ, Շահմար կոչեցյալ դեին, որը մինչև այժմ իր անմատչելի ու անորսալի թաքստոցից ղեկավարում է Զուլումի խմբի շարագործությունները, շահելով բոլոր խաղաքարտերը և մնալով խաղից դուրս, մնալով անտեսանելի ոչ միայն արդարադատության ու միլիցիայի օրգաններին, այլև հենց իրենց՝ շարագործներին, որոնք տարիներ շարունակ, գողանալով աշխատավոր մարդկանց արդար վաստակը, ոսկեզօծում էին Շահմարի անսահման, անհագուրդ ընչաքաղցությունը։

Զուլումն ու Սուրբը ձերբակալվեցին անմիջապես: Մինչև
հլիսի կրնկնեին, կկողմնորոշվեին, կգնահատեին իրադրու-
թյունը, ձեռնաշղթաներն արդեն պիրկ սեղմել էին նրանց
բազուկները: Զուլումն իր վզակոթին ստացավ Ապրեսյանի
նույնատիպ հարվածը, որին հետևեց կրտսեր լեյտենանտի
«քվիթ» բացականչությունը: Զուլումը տասպալվեց հատա-
կին, իսկ երբ քիչ անց ուշքի բերին, վզի ցավից կռահեց, որ
այգու իր հարվածն էր վերադարձվել իրեն: Բայց որովհետև
ուժ չունեի բերան բացելու և խոսելու, դժմքին անընդհատ
ջուր էին սրսկում: Հետո, երբ նրան նստեցրին խորտիկնե-
րով ծանրաբեռ սեղանի առջև, մշուշված աչքերով նայեց
շուրջը և շնչաց լոկ մի բառ.

— Կրա՛խ...

*

*

Մայորը հավաքեց պրոֆեսոր իսխանյանի համարը.
— Ողջո՛ւյն, պրոֆեսո՛ր: Կարծում եմ, որ լավ հանգըս-
տացած կլինեք: Այո՛, այո՛, ես եմ: Այո՛, այո՛, շարու-
նակում եմ աշխատել: Շնորհակալ եմ ձեր մեծահոգության
համար: Ուրեմն, ինձ հարմար նոր աշխատա՞նք եք որո-
նում: Որոնեցե՞ք, ես իմ խոստումի տերն եմ, այո՛, այո՛,
հենց որ հարմար գործ ճարեք, ես պատրաստ եմ անմիջա-
պես թողնել իմ այս անհիմնած աշխատանքը: Բայց ես ձեզ
համար հաճելի սյուրպրիզ ունեմ: Չէ՞ որ խոստացել էի այս
աշխատանքը թողնելուց առաջ ոսկե սկուտեղով ձեզ մա-
տուցել ձեր բնակարանը կողոպտողներին: Ճի՞շտ է: Ուրեմն,
խոնարհաբար խնդրում եմ, այսօր, երեկոյան ժամը 6-ին
ներկայանալ միլբաժանմունք՝ ձեր թանկարժեք իրերը ետ
ստանալու և մասնակցելու մի լուրջ գաղափրի բացահայտ-
ման, որը կոչվում է Շահմարի առեղծված: Ինչո՞ւ լռեցիք,
պրոֆեսո՛ր: Չէ՛, չէ՛, չեմ կատակում: Ձեռք առնել ձեզ
նման հարգված մարդո՞ւն... Ի՞նչ եք ասում: Չէ՛, չէ՛: Ինքս
կգամ ձեր ետևից: Հաղորդեցե՞ք իմ ջերմ բարևները ձեր
հարգելի ընտանիքի բոլոր անդամներին: Շնորհակալ եմ:
Ցտեսություն...

Նրեկոյան մայոր վահագն Բագրատունու առանձնասեն-

յական էին համաքվել միլիցիայի աշխատողներ, «Սովետական միլիցիա» թերթի խմբագիրը և ուրիշներ: Պրոֆեսոր Խախանյանին և նրանից անբաժան Արեգ Արամովնային իր մեքենայով բերեց Վահագն Բագրատունին: Մի խոսքով, պարը բոլորվեց:

— Ընկերներ, «Երկու անհայտով հավասարում կամ Շահմարի անկումը» անունը կրող օպերացիան ավարտվեց, — սկսեց մայոր Բագրատունին: — Դուք այստեղ, մեղադրյալների աթոռներին տեսնում եք հանրահայտ հանցագործ Զուլումին, նրա հանցակիցներին՝ Սուրբին, Բոռին և Բուլդոգին:

— Իսկ Շահմարը, — նետեցին տեղերից:

— Շտապել հարկավոր չէ, — շարունակեց մայորը, — ես ասացի, որ օպերացիան ավարտվել է, նշանակում է՝ այդ հարցի պատասխանը կստանաք: Իրականում ո՞վ է եղել այս խմբի ոգեշնչողն ու շարագործությունների կազմակերպիչը: Զուլումը, և՛ այո, և՛ ոչ: Զուլումը գործիք է եղել Շահմարի ձեռքին, կատարելով լոկ նրա քմահաճույքներն ու ցանկությունները:

Սրանից ութ տարի առաջ Երևանի բժշկական ինստիտուտի ավարտական կուրսից, գողության պատճառով, վտարվեց Մարինե Մելիքյան ազգանունով մի աղջիկ, որը սակայն հայտնվեց ակադեմիկոս Վրթանեսյանի լաբորատորիայում, հեշտություն մեծացնելով այդպիսի գիտնականի սիրտն ու դարձավ նրա մեքենագրուհի-քարտուղարուհին: Մարինե Մելիքյանը փրկված էր և գտնվում էր հարստանալու հեշտ ճանապարհին: Կարճ ժամանակամիջոցում ակադեմիկոսը նրան տվեց նաև բնակարան: Սակայն Մարինեն հրապուրում էր ոչ միայն ակադեմիկոսի գրպանը, այլև ունեցվածքը, որը ձեռք բերելու համար նա սկսեց տենդագին կերպով ուղիներ հետախուզել: Այդ օրերին նա հանդիպեց իր դաժանության ու ճարպկության շնորհիվ Երևանի հանցագործ տարրերի գլուխն անցած Զուլումին: Քիչ է ասել, թե Մարինեն գեղեցիկ էր: Նա գեղեցկուհի էր. մի առավելություն, որը, հետագայում նա հմտորեն օգտագործեց իր զոհերին մինչև վերջ քամելու և պլոկելու համար: Իր գեղեցկությունը նա դարձրեց զենք, որով սպանիչ հարված էր հասցնում մի կող-

Մից ծերացած ակադեմիկոսի փխրուն սրտին և դատարկում նրա քսակը, մյուս կողմից՝ Զուլումին, որը Մարինեի առջև դառնում էր գառան նման հեզ, նրան նվեր բերելով իր հանապազօրյա թալանը։ Մարինե Մելիքյանը շուտով բարոյական ծանր հարված հասցրեց ակադեմիկոս Վրթանեսյանի բարի անվանը, որի աջակցությամբ, նախ, բժշկի դիպլոմ ստացավ, ապա իր և Զուլումի մեղավոր սիրուց ծնված աղջրկա հայրութունը փաթաթեց գիտնականի վզին։ Նա Զուլումին չէր վստահում, չէր հավատում, իմանալով, որ գողի և ավազակի խոտորնակ ճանապարհի վերջը լինելու են բանտն ու աքսորը։ Ակադեմիկոս Վրթանեսյանը, որ սերտանց ուրախ էր աղջիկ ունենալու և հպարտ՝ իր շթառամող առնականության համար, սիրով և առանց կասկածելու հայրացավ աղջկան։ Զուլումը այդպես էլ չիմացավ իր հայրանալը։ Այդ ամիսներին նա գտնվում էր «գործուղման» մեջ՝ բանտում։ Մարինեն մինչև վերջ աղջկան թաքցրեց նրանից, մտածելով, որ այդ կապը հետագայում կարող է վերածվել պարտականության, ճակատագրական դառնալ իր համար, իրեն կապելով շսիրած մարդու և, մանավանդ, վտանգավոր հանցագործի հետ։

— Գա՛ղինա,— հանկարծ մռնչաց Զուլումը,— գա՛ղինա...

Նրան լռեցրին, և մայորը շարունակեց.

— Սակայն երեխան խանգարում էր Մարինեին, յոթ կապով կապում ոտքերը։ Միայն իրեն՝ Մարինեին հայտնի հնարքով ու խորամանկությամբ նա կարողացավ իր աղջկան սիրահոժար կերպով, հավիտենապես հանձնել «հորը»՝ Վրթանեսյանին և ապա թե առավ ու թռավ։ Նույն հնարքով ամեն ամիս, կանոնավորապես, մինչև օրս նա ստանում է իր աղջկան հասանելիք ալիմենտը, որն ամսական կազմում է 300-ից մինչև 350 ռուբլի։ Սակայն, առ այսօր, մայրը գոնե մեկ անգամ չի այցելել, նույնիսկ չի ճանաչում իր աղջկան։ Երեխայի հարցը վերջնականապես լուծելուց հետո Մարինեն հայտնվեց պրոֆեսոր Վահրամյանի մոտ։ Այստեղ ևս կրկնվեց նույնը, սակայն աստված գթաց, որ չծնվեց երկրորդ երեխան, հակառակ դեպքում, որբերի թիվը կավելանար ևս մեկով։ Վահրամյանը ևս իր քսակը լայնորեն

բացեց գեղեցկուհու առջև: Սակայն այս անգամ Մարինեն ավելի հեռուն գնաց: Պարզվեց, որ նրա սերը Զուլումի նկատմամբ լիովին վարձատրված չէ: Իր նման գեղեցկուհուն ամսական մի քանի հարյուր ռուբլով և մի քանի ականջօղով ու մատանիներով գոհացնելը նույնիսկ վիրավորական է ու ստորացուցիչ: Եվ նա առանց ձևականության իր «սիրեց-յալին» հուշեց ոսկեղենի խանութը կտրելու միտքը: Տաքսրյուն ու անվախ, ամեն տեսակ հնարամիտ ու սրիկա ընկերների հարգանքից ու հպատակությունից շփացած, նրանց ակտիվ օգնությամբ ու աջակցությամբ, Զուլումը, սպանելով խանութի պահակին, կարողացավ թափանցել ոսկեղենի խանութ, հափշտակեց մեծ արժողությամբ ոսկեղեն ու ակնեղեն: Նա մի կերպ կողոպուտը հասցրեց Մարինեին և ավտոհետապնդման ժամանակ ձերբակալվեց իր ընկերոջ՝ Չեչոտի հետ միասին, երբ արդեն կատարել էր իր հաջորդ անմարդկային հանցագործությունը, սպանելով տաքսու ավտովարորդին և ծանր վիրավորելով մեր բաժանմունքի աշխատակից լեյտենանտ Լեոն Մարկոսյանին: Զուլումն ու Չեչոտը ստացան իրենց արժանի պատիժը և քստրվեցին: Մարինե Մելիքյանը մեզ անհայտ պատճառներով հանկարծ հեռացավ իր երկրորդ տարփածուից՝ Վահրամյանից և կարճ ժամանակով «արձակուրդ տվեց հարուստ քսակով մարդկանց»: Ենթադրում եմ, որ այդ ժամանակաժիջոցում հեռատես Շահմարը զբաղված էր իր անուն-ազգանունը փոխելու հոգսերով: Նա սեփականեց ակադեմիկոս Վրթանեսյանի ազգանունը, քանի որ նա արդեն ծեր էր, ինքը նրանից երեխա ուներ և գիտնականի մահվան դեպքում նրա ժառանգորդուհին դառնալը անհրապույր բան չէր և հարստանալու նոր հեռանկարներ էր բացում իր առջև: Եվ, վերջապես, նա հայտնվեց մեկ ուրիշ գիտնականի մոտ և դարձավ նրա ասիստենտը: Գեղեցկուհու համար դոնփակ սրտեր գոյություն չունեին, նա հրեզեն մի գենք էր, որ կարողանում էր թափանցել մարդկանց ընտանիքները և վիշապի ագահությունով կլլել նրանց լիքը քսակները: Այս անգամ ևս ուսումնասիրելով, ավելի ճիշտ կլինի ասել, հետախուզելով ծերունազարդ պրոֆեսորի տան հիւումուտը, գաղտնարանները, նա կարոտի և սիրո մի սրտառուչ նամակ գրեց հեռու կալանավայրում գտնվող իր սիրուց

Դսենթացած Զուլումին, խոստովանեց, որ ինքը կարոտի անքուն գիշերներ է լուսացնում, որ հիվանդ է և, իբր, իրար հաջորդող նյարդային ցնցումները հետեանք են անհույս սիրո ու կարոտած հոգու, նրան հասկացրեց նաև... սակայն ավելի լավ է խոսքը տանք իրեն, այդ նամակից մի քանի տող ընթերցելով. «Միրելի՛ս, դու մտածե՛լ ես, թէ ես քանի՞ քանի տարիներ պետք է սպասեմ քեզ: Այլևս չեմ կարող գիմանալ: Բայց եթե մեռնեմ էլ, ինձ բախտավոր կհամարեմ այն գիտակցությունից, որ՝ դու գոնե քո անտեյ Շահմարի գերեզմանը անտեր չես թողնի»: Նման սրտառուչ տողերով և այդ տողերը «արցունքի կաթիլներով» զարդարելով, նամակը ուղարկում է հասցեատիրոջը: Մեկ-երկու ամիս անց Զուլումն արդեն գտնվում է Երևանում: Մի երկու ոչ կարոտի, այլ ուրախության արցունք թափելուց հետո Շահմարը Զուլումին ցույց է տալիս պրոֆեսորի տան իր ձեռքով դժված պլանը՝ ակնեղենի ու ոսկեղենի գաղտնարանները ցույց տվող սլաքներով: Մնացածն արդեն հայտնի է ձեզ, պրոֆեսոր հախանյան, թե ինչպես...

— Ի՞նչ, ի՞նչ,— շփոթված բարձրացավ պրոֆեսորը,— ի՞նչ ասացիր, ուրեմն, ըստ ձեզ ո՞վ է իմ տունը կողոպտել...

Մայրը ժպտաց.

— Մի՛ հուզվեք, պրոֆեսոր, մի՛ հուզվեք: Ձեր տունը կողոպտել են Զուլումն ու Բալերինան՝ Շահմարի անմիջական ղեկավարությամբ և օգնությամբ, իսկ Շահմարը Արեգ Արամովնա Վրթանեսյանն է, ահա նա՛...

Եվ ձեռքը մեկնեց ղեղնամոխրագույն, թեփուկավոր զգեստով կնոջը: Նույնիսկ այդ պահին Արեգ Արամովնան սքանչելի էր: Միայն աչքերն էին, որ հառված էին ինչ-որ կետի, և նրանց մեջ անշարժացել էր թունավոր շարությունը:

— Սո՛ւտ է, դուք բամբասում եք Արեգին, սո՛ւտ է,— հանկարծ տեղից բարձրացավ գլուխը կորցրած պրոֆեսոր հախանյանը, վկաների մեջ առաջացնելով անսքող աշխուժություն, որոնք հետաքրքրությամբ դիտում էին ծերունի սիրահարի ոչ ծերունական բռնկումները: Հետո նրա գլուխը անբնականորեն թեքվեց կրծքին: Ստիպված քրտի

կաթիլներ տվին: Այնուհետև նա մինչև վերջ լուր էր, գլխա՝ հակ և թվում էր, թե ննջում է:

— Ժողովուրդը մի հիանալի ասացվածք ունի՝ փորձված աղվեսը թակարդ է ընկնում զույգ ոտքով,— շարունակեց մայր: Բազրատունին,— այդպես պատահեց նաև Արեգ Արամովնա՝ Շահմարի հետ: Բնակարանի կողոպուտից հետո, հետաքննության ընթացքում, հենց սկզբից, մենք եկանք այն նզրակացության, որ կողոպուտը կատարվել է տան մտերիմների մասնակցությամբ: Մեծ խելք և տաղանդ հարկավոր չէր հասկանալու, որ միայն իմացող մարդը կարող էր այդքան անսխալ մատնացույց անել տան գաղտնարանները, որովհետև դիշերային մթության մեջ գողերը գործել էին այնպիսի անսխալականությամբ, որով հիացած ու զարմացած էր նույնիսկ պրոֆեսոր Խախանյանը, այսինքն, տուժողն ինքը: Առանց թաքցնելու մեր կասկածը հայտնեցինք տանտերերին, խնդրելով օգնել կողոպուտիչների մերկացմանը: Արեգ Արամովնան դուրս էր կասկածանքից: Սակայն նա անդգուշորեն թույլ տվեց առաջին հայացքից փոքրիկ ու աննշան մի սխալ, որն անմիջապես արժանացավ իմ ուշադրությանը: Պրոֆեսորի այն կատակը, թե իրենց տան ամենամտերիմը Արեգ Արամովնան է, կարծես խայծ էր, որ կլլեց Արեգը, շտապ պատասխանելով, որ ինքն ալիբի ունի, քանի որ եղել է գործուղման մեջ: Այստեղ էր, որ նա ընկավ զույգ ոտքով: Ահա այս, նրա համար շարաբաստիկ, մեզ համար, ինչ խոսք, բարեբաստիկ «ալիբին» առաջին պահ զարմանք պատճառեց ինձ, որը փոխվեց կասկածի, իսկ քննության ընթացքում՝ անսասան համոզմունքի, որ հանցագործության հեղինակն ու կազմակերպիչը Արեգ Արամովնան է: Այժմ դիմենք փաստերի հեղինակությանը: Հենց սկզբից Արեգ Արամովնան փորձեց պատեցնել մեր գլուխը: Հանդես գալով պրոֆեսորին սիրողի և ցավակցողի դերում, նա զգուշորեն քննության ընթացքը փորձում էր շեղել իր համար ձեռնառու և հարմար ուղղությամբ, կասկածի սլաքներն ուղղելով մերթ Խախանյանի փեսացուի՝ Սերժի, մերթ Խախանյանների տան նախկին սպասուհու՝ Սուսանի ուղղությամբ: Մեզ օգնելու նրա արտակարգ պատրաստակամության մեջ փորձված աչքը չէր կարող

չնկատել Արեգ Արամովնայի ներքին անհանգստութիւնը և վարպետորեն քողարկված լարվածութիւնը:

Իր «սիրեցյալ» պրոֆեսորի տքնաջան աշխատանքով և խնայողութիւններով ձեռք բերված ամբողջ կարողութիւնը սեփականելուց և թաքցնելուց հետո Շահմարն այժմ ցանկանում էր ազատվել Զուլումից, որն իրեն այլևս պետք չէր: Ավելին, իր պահանջկոտ և պարտադրող սիրով Զուլումն անհանգստացնում էր հարստացած Շահմարի անդորրութեան ձգտող հոգին և կարող էր անզգուշորեն նրան ճանաչելի դարձնել միլիցիայի և արդարադատութեան մարմիններին: Եվ ահա մենք ստացանք մի անստորագիր նամակ, որ գրված էր դիտավորյալ արված տառասխալներով և ձախ ձեռքով: Աշխատանքի վայրից վերցնելով Արեգ Արամովնայի ձեռքով գրված ինքնակենսագրականը և այդ նամակը, ուղարկեցի լաբորատորիա: Պատասխանը չուշացավ. ձեռագրերը պատկանում են միևնույն անձին, գրվել են նույն մարդու ձեռքով: Սակայն ի՞նչ էր գրում Արեգ Արամովնան իր անստորագիր նամակում: Նա մեզնից պահանջում էր միջոցներ ձեռնարկել անհասպաղ ձերբակալելու քրեական փնտրուքի մեջ գտնվող Զուլումին և փրկել մեր հասարակութիւնը նման տիպերից:

— Գաղինա,— նորից մռնչաց Զուլումը,— գաղինա նեսլիխաննայա...

Նրան նորից սաստեցին: Եվ մայրը շարունակեց.

— Մյուս կողմից՝ Արեգ Արամովնան կնոջ վեցերորդ զգայարանով, անսխալ բնազդով երևի զգաց, որ մեղադրանքի ուղտը կարող է չոքել նաև իր դռանը և պրոֆեսոր խախանյանին մինչև վերջ լարեց մեր դեմ, լրջորեն վնասելով հետաքննութեանը: Եվ հանկարծ գործը կտրուկ շրջադարձ ստացավ: Ապրեսյանի գնդակները հիվանդանոցի անկողնուն գամեցին Զուլումին: Հայտնագործվեց նաև Շահմար անունը, պարզվեց, որ այդ անունը կրողը կին է, կին, որն ամենայն սառնասրտութեամբ Զուլումից պահանջեց հեծանվի անվաճաղով սպանել կրտսեր լեյտենանտ Ապրեսյանին, որպեսզի գլուխն ազատի ավելորդ զխացավանքից, ճանաչվելուց: Հայտնագործվեց նաև Շահմարի ձեռքով գծված խախանյանների տան հատակագիծը՝ գաղտ-

Պարանները մատնող սլաքներով: Բայց ո՞վ էր Շահմարը: Ո՞վ էր թաքնված այդ մականվան տակ: Սա դարձավ հարցերի հարցը, և օրակարգում դրվեց Շահմարի առեղծվածի բացահայտման խնդիրը: Սկսվեց տենդագին աշխատանք: Ես համարյա չէի կասկածում, որ Շահմարը նույն ինքը Արեգ Արամովնան է, սակայն հանցանշանները դեռևս անբավարար էին, և փաստերի տրամաբանական շղթայում դեռևս նկատվում էին լուրջ բացթողումներ և ընդհատումներ: Սակայն առաջ շրջկենտրոն և հետևենք դեպքերի զարգացման ընթացքին: Ասացինք, որ Ապրեսյանի գնդակները կտրուկ փոխեցին իրավիճակը: Զուլումի կյանքը մազից էր կախված: Եվ Արեգ Արամովնան ուրախ էր դրա համար: Վերջապես ազատվելու էր Զուլումի տհաճ ընկերակցությունից, իր դաժան պարտնյորից, որն իրավունք ուներ պահանջելու իր գանձերը կամ առնվազն կիսելու իր «հալալ աշխատանքի» արդյունքները: Եվ որ ամենակարևորն է, Զուլումը պետք է մեռներ, որպեսզի իր հետ գերեզման տաներ Շահմարի առեղծվածը: Եվ Արեգ Արամովնան մարդասիրության անունից քանի՞-քանի անգամ, նույնիսկ հիվանդանոցի աշխատակիցների ներկայությամբ, պահանջելու պես խնդրում էր պրոֆեսորից ձեռք չզարկել Զուլումի փրկությանը: Կարիք կա՞ փրկել հանցագործին, որն աղտոտում է հասարակության կյանքը, նրա համակեցությունը: Սակայն պրոֆեսոր խախնայանք, հավատարիմ բժշկի իր կոշմանը, մի փոքր էլ զլխապտույտ ապրելով հսկայական կաշառքից, որ նրա ձեռքը համբուրելով՝ մատուցեցին այս երեքը՝ Սուրբը, Բուլղոզը և Բոռը, ինչո՞ւ չէ՞ նաև վախենալով նրանց սպառնալիքից, կատարեց իր դժվարությամբ եզակի, փայլուն մի վիրահատություն, փրկեց Զուլումին: Արեգ Արամովնան վերստին տագնապի մեջ է: Հիվանդ ու անկամ Զուլումին կարող են խոսեցնել: Հիվանդ ու անկամ Զուլումը կարող է խոսել: Դուրս տալ ճշմարտություններ, մատնել նաև իրեն: Մինչ նա իր «սիրածից» աչատվելու նոր ուղիներ էր որոնում, ինչպես ասում են, ուրբաթը շաբաթից շուտ եկավ, և երեքը ճարպկորեն գողացան Զուլումին: Նորից թեթևացավ Արեգ Արամովնայի սիրտը: Սակայն նրան, միևնույն է, այլևս հանգիստ չէր տալիս Զուլումին շարքից հանելու սկեռուն գաղափարը: Եվ

Նա հզացավ իր հաջորդ, առավել քստմանի արկածախորհր-
 րությունը: Նա սիրահարված բանդիտի առջև դրեց մայոր
 Բագրատունուն վերացնելու համարյա անլուծելի խնդիրը:
 Համոզված լինելով, որ հետապնդողն ու հետապնդվողը
 կհոշոտեն միմյանց և անսալով ժողովրդական այն իմաս-
 տությունը, թե՛ երբ կովում են երկուսը, շահողը լինում է
 երրորդը: Հեռանալով Երևանից, այս անգամ ևս ապահովե-
 լով չբեղություն իր ալիբին, նա Վառնայից իր երկրպագուին
 գրում էր. «Սիրելիս, ժամանակն է, որ մենք մեր բարեկամին
 ուղարկենք Մոզիլյով, նա շատ լավություններ է արել մեզ
 և, կարծում եմ, ավելին կանի, այնպես որ նրա լավությանը
 մենք պարտավոր ենք վարձահատույց լինել միևնույն
 ձևով»: Չեմ կասկածում, որ ներկաները լավ են հիշում,
 թե ինչով վերջացավ Շահմարի կողմից նյութված այս ար-
 կածախնդրությունը: Դաժանորեն մորթվեց Բալերինան:
 Անմարդկային, քստմանի մի արարք, որին ղեկար է նույ-
 նիսկ անուն չալ: Ենթադրում եմ, թե որքան զարմացավ
 Արեգ Արամովնան, երբ վերադառնալով, տեսավ, որ իր թըշ-
 նամիները՝ և՛ իր «սիրեցյալ» Զուլումը, և՛ մայոր Բագրա-
 տունին ողջ և առողջ սպասում են իրեն: Զուլումը՝ որպեսզի
 իր ավարի բաժինն ստանալով չքվի Երևանից, իսկ Բագրա-
 տունին՝ որպեսզի նրան և նրա գեղեցկուհուն հանձնի ար-
 դարադատությանը: Շահմարն ու Զուլումը բացատրվեցին:
 Զուլումը հասկացրեց նրան, որ իրեն սպառնում է վատթա-
 րագույնը, որ ինքն այլևս Երևանում մնալ չի կարող և ստիպ-
 ված է արագ հեռանալ: Նա Շահմարից պահանջեց իր
 փայ-բաժինը: Դերասանուհուն իր աներկբա տաղանդը գործի
 դնելով, արցունքն աչքերին և երգվելով, Շահմարը Զուլումին
 հավատացնում էր, որ առանց նրա ինքն այլևս չի կարող
 ապրել: Եթե Զուլումն ուզում է քաղաքից հեռանալ, ապա
 թող լուծի իրենց ամուսնության հարցը: Մի՞թե ինքը մինչև
 կյանքի վերջը պետք է մնա սիրուհու աննախանձելի և ամո-
 թալի դերում: Եվ ինչպես միշտ, շահեց թայմ-աուտը, սա-
 կայն այս անգամ ի վնաս իրեն: Շահմարը՝ նույն ինքը՝
 Մարինե Արամի Մելիքյանը, նույն ինքը՝ Արեգ Արամի
 Վրթանեսյանը, արդեն հայտնաբերված ու տեսանելի էր,
 նրան հետևում էին միլիցիայի օրգանները: Եվ ահա վերջերս

ներա բնակարանը խուզարկվեց, ես կամենում եմ ներկայ-
ներին ծանոթացնել խուզարկության արդյունքների հետ:
հնդրում եմ հրավիրել լեյտենանտ Մարկոսյանին:

Առանձնասենյակի դուռը բացվեց, և սաղափե երկու
արկղերով ծանրաբեռ՝ ներս մտավ լեյտենանտ Մարկոսյա-
նը: Ներկաների հայացքներն ասես հրամանով շրջվեցին
ներա կողմը: Բացվեցին արկղերը, և էլեկտրական լույսի
տակ ակնեղենն ու ոսկեղենը շողշողացին ծխածանի բոլոր
գույներով, շլացուցիչ: Գույների կուրացնող հրավառությու-
նից առաջին պահ շլացան, կկոցվեցին ներկաների աչքերը:
Տեսարանն, իրոք, թատերական էր: Ներկաները քար էին
կտրել՝ տեսնելով այդ հսկայական հարստությունը:

— Որտե՞ղ հայտնաբերեցիք այդ գանձերը, ընկեր լեյ-
տենա՛նտ...

— Մեղադրյալ Արեգ Արամի Վրթանեսյանի բնակարա-
նում: Այս արկղերը պահվում էին զուգարանի ետևի պատի
մեջ փորված գաղտնարանում, որը դրսից գոցվում էր ջրի
պտտվող տակառիկով,— պատասխանեց լեյտենանտը:

— Պրոֆեսոր Խախանյա՛ն, նայեցեք ձեր ասիստենտուհու
հարստությանը: Նայեցե՛ք, կարծում եմ, նրանց մեջ կտես-
նեք նաև ձեր կողոպտված գանձերը...

Պրոֆեսորը հառաչելով թափ տվեց ձեռքն ու անշարժա-
ցավ վերստին:

— Ընկեր Ապրեսյան, հերթը ձե՛րն է...

Սիրունիկ աղջնակի ձեռքը բռնած՝ առանձնասենյակ
մտավ կրտսեր լեյտենանտ Ապրեսյանը: Աղջիկը ժպտալով
նայում էր շուրջը: Կսվեց գազանի ոռնոց հիշեցնող ծանր,
հոգեմաշ հառաչանք: Զուլումը լալիս էր և ասես պատառ-
պատառ էր լինում նրա սիրտը: Երևում էր, որ նրա մեջ արթ-
նացել էր հոր, ծնողի զգացմունքը: Իսկ մայրը այդպես էլ
չնայեց աղջկան: Զցանկացավ նայել: Գուցե ամաչո՞ւմ, էր իր
երեխայից, որին ամենից շատ էր պարտական և որին դա-
վաճանել էր նույնքան անսրտորեն, որքան իր տարփածու-
ներին և իր մարդկային առաքինությանը: Մայրը, մայրու-
թյունը գոսացել էին նրա մեջ, գուցեև՝ մեռել: Նա նեղացած
էր մարդկանցից: Կյանքում առաջին անգամ, մարդկանց
հայացքներում նա տեսնում էր ատելություն և արհամար-

Հանք: Կյանքում առաջին անգամ մարդիկ կուրացել և չէին տեսնում նրա գեղեցկությունը, նրա կանացի հրապույրները: Նրանից խլել էին գեղեցկությունը, հափշտակել հարստությունը: Եվ այդ բոլորի՝ շարաշահված գեղեցկության, թալանված հարստության և կործանված կյանքերի դիմաց նրանից հաշիվ են պահանջում: Արդարադատության զոհասեղանին դրված էր նրա կյանքը...

— Անունդ ի՞նչ է, աղջի՛կս,— հարցրեց մայրը:

— Մարինե՛,— պատասխանեց աղջիկը,— Մարինե Արսենի Վրթանեսյան...

— Նայի՛ր, Մարինե՛, ո՞ւմ ես ճանաչում այստեղ՝ նըստածներից:

Աղջիկն ուշադիր նայեց ներկաներին, որոնք շունչները պահած նայում էին մորը, նայում էին աղջկան: Աղջիկը մոր պատճենն էր: Խնձորը ասես կիսել էին երկու իրար նման, բայց ոչ հավասար մասերի:

— Ոչ ոքի չեմ ճանաչում,— ասաց փոքրիկը:

Մայրը Բագրատունու նշանով Ապրեսյանը Մարինեին դուրս տարավ առանձնասենյակից: Տիրեց խորին լռություն: Մայրը նշան արեց դռան մոտ կանգնած լեյտենանտին.

— Ընկեր լեյտենանտ, ձերբակալեցեք այս կնոջն ու տարեք նախակալանատուն:

Լեյտենանտի ծանր ձեռքն իջավ Շահմարի ուսին: Նա դանդաղ, դժկամորեն ոտքի կանգնեց: Օրորվում էր: Դեմքը գունատ էր, սփրթնած: Դանդաղ շարժվեց դեպի դուռը: Մարմինն ասես քանդվեց և գալար-գալար՝ օձագույն, թեփուկավոր զգեստի մեջ, շարժվեց դեպի անհայտություն:

— Գա՛ղինա, գա՛ղինա, զարագնայա,— նետեց ետևից Զուլումը:

— Դե, ինչ, ընկերներ՛ր, ահա և վերջացավ «Երկու անհայտով հավասարում կամ Շահմարի անկումը» օպերացիան: Ցտեսություն...